

---

1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Lietuvos Respublikos konstitucinės santvarkos pagrindai ir apsauga

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka grindžiama žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, kaip didžiausios vertybės, prioritetu, taip pat principais, įtvirtinančiais Tautos suverenitetą, valstybės nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, demokratiją, valstybės valdymo formą – respubliką, valstybės valdžių atskyrimą, jų savarankiškumą ir pusiausvyrą, vietos savivaldą ir pan. Saugoti konstitucinę santvarką – tai reiškia neleisti, kad būtų kėsinama į Konstitucijoje nustatytus socialinius, ekonominius, politinius santykius, sudarančius asmens, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindus.

<...>

<...> Konstitucija nepriskiria konstitucinės santvarkos saugojimo funkcijos tik kuriai nors vienai valstybės valdžios institucijai. Tai yra visų valstybės valdžios institucijų (Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Teismo), taip pat kitų valdžios įstaigų ir organizacijų konstitucinė priedermė, kylanti ne tik iš konkrečių įstatymų, bet pirmiausia iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo ir reikalavimo laikytis Konstitucijos, ją vykdyti, jos nepažeisti ir ją ginti. Be abejo, kiekviena valdžios institucija konstitucinę santvarką saugo tik jai būdingomis veiklos formomis ir naudodamasi tik Konstitucijos ir kitų įstatymų jai priskirtais įgaliojimais.

1.1. PAMATINIAI LIETUVOS VALSTYBĖS PRINCIPAI: VALSTYBĖS NEPRIKLAUSOMYBĖ, TAUTOS SUVERENITETAS IR DEMOKRATIJA, VALDYMO FORMA – RESPUBLIKA

1.1.1. Pamatiniai Lietuvos valstybės principai

Pamatiniai Lietuvos valstybės principai (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“ Pažymėtina, jog Konstitucijos sudedamosios dalies – Lietuvos Respublikos konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtinta, kad teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, t. y. Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, yra pamatinis valstybės principas.

Aiškindamas Konstitucijos 1 straipsnio nuostatą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šiame straipsnyje yra įtvirtinti pamatiniai Lietuvos valstybės principai: Lietuvos valstybė yra savarankiška, nepriklausoma valstybė; Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika; valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2000 m. spalio 18 d., 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. sausio 25 d., 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimai, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. birželio 21 d. nutarimai); Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kaip ir Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, lemia pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus (Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d., 2001 m. sausio 25 d., 2012 m. kovo 29 d., 2012 m. gegužės 2 d. nutarimai).

Taigi Konstitucijos 1 straipsnyje yra įtvirtintos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ir respublika. Jos yra neatskiriamai tarpusavyje susijusios ir sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, todėl jokiais aplinkybėmis negali būti paneigtos.

Lietuvos valstybės tęstinumas ir jos konstitucinis tapatumas

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ *inter alia* nustatyta, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė; Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas; Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Pažymėtina, kad:

– iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“ matyti, jog Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad 1940 m. birželio 15 d. prieš Lietuvos Respubliką pradėta SSRS agresija (*inter alia* Lietuvos Respublikos teritorijos okupacija ir aneksija) nepanaikino Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, ir jos suverenų galių; dėl Lietuvos Respublikos teritorijos okupacijos ir valstybės institucijų sunaikinimo buvo sustabdytas Lietuvos valstybės suverenų galių, *inter alia* jos tarptautinių teisių ir įsipareigojimų, vykdymas; 1940 m. rugpjūčio 3 d. SSRS įvykdyta Lietuvos Respublikos teritorijos aneksija, kaip agresijos tęsinys, buvo niekinis aktas, todėl Lietuvos Respublikos teritorija tarptautinės teisės požiūriu buvo okupuota kitos valstybės ir niekada nebuvo teisėta SSRS dalis;

– iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas“ matyti, kad konstatuojamas ne tik Lietuvos valstybės tęstinumas, bet ir jos tapatumas: atkūrusi nepriklausomybę, Lietuva Respublika tarptautinės ir konstitucinės teisės požiūriu yra Lietuvos valstybei, prieš kurią 1940 m. birželio 15 d. buvo pradėta SSRS agresija, tapatus teisės subjektas; tokį konstitucinį Lietuvos valstybės tapatumą patvirtina *inter alia* 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“;

– iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatos, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija, matyti, kad bet kurios kitos valstybės (*inter alia* SSRS) konstitucijos galiojimo įvedimas, *inter alia* tokios konstitucijos nustatytų pareigų primetimas Lietuvos Respublikos piliečiams, buvo neteisėtas.

Lietuvos valstybės pamatą sudarančios konstitucinės vertybės

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 1 straipsnyje yra įtvirtintos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ir respublika; jos yra neatskiriamai tarpusavyje susijusios ir sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio,

pamatą, todėl jokiais aplinkybėmis negali būti paneigtos (Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime pažymėjo, kad žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas taip pat laikytinas pamatine konstitucine vertybe, neatskiriama susijusia su Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančiomis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika; prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis taip pat negali būti paneigtas.

<...> pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis.

Pažymėtina, kad su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – taip pat yra glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją.

Lietuvos valstybės tęstinumas ir jos konstitucinis tapatumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas 2013 m. vasario 22 d. nutarime pabrėžė, jog iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“ matyti, jog Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad 1940 m. birželio 15 d. prieš Lietuvą pradėta SSRS agresija (*inter alia* Lietuvos Respublikos teritorijos okupacija ir aneksija) nepanaikino Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, ir jos suverenių galių; dėl Lietuvos Respublikos teritorijos okupacijos ir valstybės institucijų sunaikinimo buvo sustabdytas Lietuvos valstybės suverenių galių, *inter alia* jos tarptautinių teisių ir įsipareigojimų, vykdymas; 1940 m. rugpjūčio 3 d. SSRS įvykdyta Lietuvos Respublikos teritorijos aneksija, kaip agresijos tęsinys, buvo niekinis aktas, todėl Lietuvos Respublikos teritorija tarptautinės teisės požiūriu buvo okupuota kitos valstybės ir niekada nebuvo teisėta SSRS dalis. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų „Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas“ matyti, kad konstatuojamas ne tik Lietuvos valstybės tęstinumas, bet ir jos tapatumas: atkūrusi nepriklausomybę, Lietuvos Respublika tarptautinės ir konstitucinės teisės požiūriu yra Lietuvos valstybei, prieš kurią 1940 m. birželio 15 d. buvo pradėta SSRS agresija, tapatus teisės subjektas; iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatų, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija, matyti, kad bet kurios kitos valstybės (*inter alia* SSRS) konstitucijos galiojimo įvedimas, *inter alia* tokios konstitucijos nustatytų pareigų primetimas Lietuvos Respublikos piliečiams, buvo neteisėtas.

2013 m. vasario 22 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad iš Lietuvos valstybės tęstinumo kyla Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumas, kuris *inter alia*

suponuoja tai, kad tarptautinės ir Lietuvos konstitucinės teisės požiūriu SSRS pilietybės primetimas Lietuvos Respublikos piliečiams 1940 m., kaip SSRS agresijos pasekmė, buvo niekinis aktas; taigi šis aktas nebuvo teisinis pagrindas prarasti Lietuvos Respublikos pilietybę; vadinasi, sovietinės okupacijos metais Lietuvos Respublikos piliečių (1940 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos pilietybę turėjusių asmenų ir jų palikuonių) nesaistė ir neteisėtai jiems primestos su SSRS pilietybe susijusios prievolės. Be to, Konstitucinis Teismas priminė, kad okupuojančios valstybės pilietybės primetimas okupuotos teritorijos gyventojams ir šių gyventojų prievartinis ėmimas į okupuojančios valstybės karo tarnybą yra draudžiamas pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas <...>.

Taigi šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas Lietuvos Respublikos piliečiai turėjo neatimamą teisę priešintis kitos valstybės agresijai, *inter alia* sovietinei okupacijai; 1944–1953 m. organizuota ginkluota Lietuvos Respublikos piliečių kova su sovietine okupacija vertintina kaip Lietuvos valstybės savigyna.

Vadinasi, atsižvelgiant į tai, kad prieš Lietuvą vykdyta SSRS agresija, taip pat į Lietuvos valstybės ir Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumą, organizuotos ginkluotos partizanų pajėgos laikytinos okupacijai besipriešinusios Lietuvos Respublikos ginkluotosiomis pajėgomis, t. y. tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai priskirtinomis savanorių pajėgomis, kurių nariai turi komбатanto statusą. <...>

Siame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas 2013 m. vasario 22 d. nutarime konstatavo, jog tarnyba Lietuvos valstybei buvo įmanoma tik okupuotoje Lietuvos Respublikos teritorijoje tam tikrą laiką veikusiose organizuotos ginkluotos kovos su okupacija, *inter alia* Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio, struktūrose.

Lietuvos valstybės pamatą sudarančios konstitucinės vertybės, kurias įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos negali būti paneigtos

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl net paisant <...> iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimanamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratiniiais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“.

Lietuvos valstybės pamatiniai konstituciniai aktai (Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas, 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija)

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Lietuvos valstybės pamatiniai konstituciniai aktai – Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimas – Nepriklausomybės Aktas (kartu su 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės), 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atstatymo“, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m.

vasario 16 d. deklaracija – 1992 m. spalio 25 d. Konstitucijos požiūriu yra ikikonstituciniai steigiamojo (atkuriamojo) pobūdžio aktai, priimti Tautai atstovavusių ir jos valią įkurti (atkurti) nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę išreiškusių aukščiausiųjų institucijų. Todėl šie Lietuvos valstybės pamatiniai konstituciniai aktai, kaip pirminiai Lietuvos konstitucinės teisės šaltiniai, niekada negali būti pakeisti ar panaikinti.

<...> Lietuvos valstybės pamatinių konstitucinių aktų nuostatos, įtvirtinusios ir įgyvendinusios nepakeičiamus pamatinius konstitucinius principus – nepriklausomybę, demokratiją, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, turi virškonstitucinę galią; jų negali paneigti jokia Lietuvos valstybės konstitucija. Atvirkščiai, Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, įtvirtina ir besąlygiškai saugo šias konstitucines vertybes. Kitaip aiškinant Konstituciją, kaip minėta, būtų sudarytos prielaidos panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atkurta „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“.

Pažymėtina, kad kitos pamatinės nuostatos, įtvirtintos Lietuvos valstybės pamatiniuose konstituciniuose aktuose ir išreiškiančios Lietuvos valstybės konstitucines tradicijas, yra įgyvendinamos 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtoje Konstitucijoje, Tautai pasirinkus šios Konstitucijos nuostatų konkretų turinį ir konkrečią žodinę formą. Konstitucijoje atspindėtos Lietuvos valstybės konstitucinės tradicijos gali būti plėtojamos ir keičiamos Konstitucijoje nustatyta jos nuostatų keitimo tvarka.

Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, nuo Konstitucijos įsigaliojimo dienos Lietuvos nacionalinė teisės sistema turėjo būti kuriama ir plėtojama tik Konstitucijos pagrindu (*inter alia* 2005 m. gegužės 13 d., 2010 m. rugsėjo 7 d., 2011 m. kovo 15 d. nutarimai). Taigi Lietuvos teisės sistema turi būti kuriama ir plėtojama *inter alia* tų 1992 m. spalio 25 d. referendumu Lietuvos piliečių priimtose Konstitucijos nuostatų, kurios kyla iš Lietuvos valstybės pamatinių konstitucinių aktų ir kuriose atspindėtos šiuose pamatiniuose aktuose išreikštos Lietuvos valstybės konstitucinės tradicijos, pagrindu. Aiškinant šias Konstitucijos nuostatas atsižvelgtina *inter alia* į jų prigimtį – Tautos valią ir siekius, išreikštus jų šaltiniuose esančiuose Lietuvos valstybės pamatiniuose konstituciniuose aktuose.

Lietuvos valstybės pamatinis konstitucinis aktas – Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Pagrindinis iš Lietuvos valstybės pamatinių konstitucinių aktų yra steigiamojo pobūdžio Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimas (Nepriklausomybės Aktas), kuriuo Lietuvos Taryba, veikdama kaip „vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise“, paskelbė „atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas yra Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas (2013 m. vasario 22 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai). Pabrėžtina, kad 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu buvo įkurta šiuolaikinė Lietuvos valstybė kaip tarptautinės teisės subjektas; jame taip pat įtvirtinti nepakeičiami pamatiniai Lietuvos konstitucinės santvarkos principai – nepriklausomybė ir demokratija, nuo kurios neatsiejamas prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą; niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių

šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą; todėl negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratiniais pamatais su tvarkytą Lietuvos valstybę“ (2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

Taigi Lietuvos valstybės konstitucijos, *inter alia* 1992 m. spalio 25 d. referendumu Lietuvos piliečių priimta Konstitucija, kyla iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto. Pažymėtina, kad 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto nepakeičiami pamatiniai konstituciniai principai – nepriklausomybė, demokratija ir nuo jos neatsiejamas prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis – yra įtvirtinti Konstitucijos 1 straipsnyje.

Šiame kontekste pažymėtina, kad, be 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto, Lietuvos valstybės konstitucinį pamatą sudaro ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės, kuria Lietuvos valstybė paskelbta demokratine respublika. Pažymėtina ir tai, kad šia Steigiamojo Seimo rezoliucija įgyvendinta 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto nuostata, jog Lietuvos valstybės pamatus privalo galutinai nustatyti Steigiamasis Seimas.

Taigi 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės kyla iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto. Ja įtvirtinta pamatinė nuostata, kad Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika. Pažymėtina, kad ši pamatinė nuostata, kaip ir 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto nepakeičiami pamatiniai Lietuvos konstitucinės santvarkos principai, įtvirtinta Konstitucijos 1 straipsnyje: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“

Pažymėtina ir tai, kad 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akte įtvirtinta pamatinė nuostata, jog Lietuvos valstybės sostinė yra Vilnius. Ši pamatinė nuostata, išreiškianti Lietuvos valstybės konstitucinę tradiciją, įtvirtinta Konstitucijos 17 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „Lietuvos valstybės sostinė yra Vilniaus miestas – ilgaamžė istorinė Lietuvos sostinė“.

Lietuvos valstybės pamatinis konstitucinis aktas – 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Kitas Lietuvos valstybės pamatinis konstitucinis aktas yra atkuriamojo pobūdžio 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, kuriuo buvo atkurta Lietuvos Respublikos Nepriklausomybė.

1990 m. kovo 11 d. Aktu „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutarė ir iškilmingai paskelbė, kad yra „atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“; šiame Akte konstatuota, kad „Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas“.

Taigi 1990 m. kovo 11 d. Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ kyla iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto, įgyvendindamas jame įtvirtintus nepakeičiamus pamatinius konstitucinius principus – nepriklausomybę, demokratiją, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, taip pat iš 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucijos dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės, įgyvendindamas šioje rezoliucijoje

įtvirtintą pamatinę nuostatą, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė respublika. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog iš 1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ nuostatų matyti, kad juo konstatuojamas ne tik Lietuvos valstybės tęstinumas, bet ir jos tapatumas (2013 m. vasario 22 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad 1992 m. spalio 25 d. referendumu Lietuvos piliečių priimta Konstitucija kyla ne tik iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto (kartu su 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės), bet ir iš 1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. Pažymėtina, kad 1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ įgyvendinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto nepakeičiami pamatiniai konstituciniai principai – nepriklausomybė, demokratija, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, taip pat 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucijos dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės pamatinė nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė respublika, yra įtvirtinti Konstitucijos 1 straipsnyje, kuriame nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“ Pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos 1 straipsnis turi būti aiškinamas atsižvelgiant *inter alia* į 1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ konstatuotą valstybės tęstinumą ir jos konstitucinį tapatumą 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto įkurtai šiuolaikinei Lietuvos valstybei.

1990 m. kovo 11 d. Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ Lietuvos valstybė taip pat deklaravo savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams ir įsipareigojo užtikrinti žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas (*inter alia* 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai). Pažymėtina, kad 1990 m. kovo 11 d. Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ deklaruota Lietuvos valstybės ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams yra atspindėta *inter alia* Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje: kaip konstatavo Konstitucinis Teismas, šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

1990 m. kovo 11 d. Akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ įtvirtinta ir pamatinė nuostata, kad „Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma“. Pažymėtina, jog ši pamatinė nuostata atspindėta Konstitucijos 10 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokius valstybinius darinius“.

Lietuvos valstybės pamatinis konstitucinis aktas – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Lietuvos valstybės pamatinis konstitucinis aktas taip pat yra Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija (toliau – ir LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija), kurią reikšdama Tautos valią priėmė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, kaip aukščiausioji Tautos politinė institucija, vadovavusi politinei ir karinei Tautos išsilaisvinimo kovai (LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos preambulė, 1 punktas).

Pažymėtina, kad LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje įtvirtinti Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo principai, grindžiami Lietuvos valstybės

tęstinumu ir jos konstituciniu tapatumu 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto įkurtai šiuolaikinei Lietuvos valstybei (*inter alia* 3, 5, 6, 8, 14 punktai).

Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad 1940 m. birželio 15 d. prieš Lietuvos Respubliką pradėta SSRS agresija (*inter alia* Lietuvos Respublikos teritorijos okupacija ir aneksija) nepanaikino Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, ir jos suverenių galių (2013 m. vasario 22 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad 1944–1953 m. organizuota ginkluota Lietuvos Respublikos piliečių kova su sovietine okupacija vertintina kaip Lietuvos valstybės savigny; atsižvelgiant į tai, kad prieš Lietuvos Respubliką vykdyta SSRS agresija, taip pat į Lietuvos valstybės ir Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumą, organizuotos ginkluotos partizanų pajėgos laikytinos okupacijai besipriešinusios Lietuvos Respublikos ginkluotosiomis pajėgomis, t. y. tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai priskirtinomis savanorių pajėgomis (2014 m. kovo 18 d. nutarimas).

Taigi pabrėžtina, kad LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija buvo priimta tuometės aukščiausiosios su okupacija kovojusios Lietuvos Respublikos institucijos, išreiškusios Tautos valią atkurti Lietuvos valstybės Nepriklausomybę jos tęstinumo pagrindu. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos 22 punktu Lietuvos Respublika įsipareigojo laikytis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (2014 m. kovo 18 d., 2015 m. spalio 20 d. nutarimai).

Pabrėžtina ir tai, kad LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija kyla iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto (kartu su 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės): LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija siekta įgyvendinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto nepakeičiamus pamatinius konstitucinius principus – nepriklausomybę, demokratiją, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucijos dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės pamatinę nuostatą, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė respublika. Kaip minėta, šie nepakeičiami pamatiniai konstituciniai principai ir pamatinė nuostata yra įtvirtinti Konstitucijos 1 straipsnyje, kuriame nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“

LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje įtvirtinti nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos valstybės būsimos konstitucinės santvarkos pagrindai ir principai, išreiškiantys Lietuvos valstybės konstitucines tradicijas: demokratinė respublika (3, 14, 16 punktai); Tautos suverenitetas (4 punktas); parlamentinė respublika (14 punktas); laisvi, demokratiniai, visuotiniai, lygūs, slapti rinkimai (5 punktas); pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms (14, 22 punktai); piliečių lygiateisiškumas (15 punktas); pagarba religijai (18 punktas); valstybės socialinė orientacija (19, 20 punktai); vakarietiška Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija (22 punktas); teisinė atsakomybė už veiksmus prieš Lietuvos valstybę ir totalitarinių režimų draudimas (16, 17 punktai).

Pažymėtina, kad šios Lietuvos valstybės konstitucinės tradicijos yra atspindėtos 1992 m. spalio 25 d. referendumu Lietuvos piliečių priimtos Konstitucijos nuostatose, *inter alia* jos 1, 2, 4, 18, 25, 26, 29, 33, 35, 43, 52, 55, 135 straipsniuose, Konstitucijos sudedamąja dalimi esančiuose 1992 m. birželio 8 d. Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, 2004 m. liepos 13 d. Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.

Konstitucija yra aukščiausioji teisė; Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos preambulėje *inter alia* įtvirtinta, jog lietuvių tauta atkakliai gynė savo laisvę ir nepriklausomybę, įkūnijo prigimtinę žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje, išsaugojo siekį ir teisę gyventi nepriklausomoje Lietuvos valstybėje (2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas). Taigi 1992 m. spalio 25 d. referendumu Lietuvos piliečių priimta Konstitucija kyla ir iš Tautos valios turėti nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę, *inter alia* išreikštos LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje, kildinamoje iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto (kartu su 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės).

Lietuvos valstybės tęstinumas ir jos konstitucinis tapatumas

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 1 straipsnis turi būti aiškinamas atsižvelgiant *inter alia* į 1990 m. kovo 11 d. Aktu „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“ konstatuotą valstybės tęstinumą ir jos konstitucinį tapatumą 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto įkurtai šiuolaikinei Lietuvos valstybei.

<...>

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimas buvo grindžiamas Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad 1940 m. birželio 15 d. prieš Lietuvos Respubliką pradėta SSRS agresija (*inter alia* Lietuvos Respublikos teritorijos okupacija ir aneksija) nepanaikino Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės teisės subjekto, ir jos suverenių galių (2013 m. vasario 22 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad 1944–1953 m. organizuota ginkluota Lietuvos Respublikos piliečių kova su sovietine okupacija vertintina kaip Lietuvos valstybės savigny; atsižvelgiant į tai, kad prieš Lietuvos Respubliką vykdyta SSRS agresija, taip pat į Lietuvos valstybės ir Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumą, organizuotos ginkluotos partizanų pajėgos laikytinos okupacijai besipriešinusios Lietuvos Respublikos ginkluotosiomis pajėgomis, t. y. tarptautinio ginkluoto konflikto šaliai priskirtinomis savanorių pajėgomis (2014 m. kovo 18 d. nutarimas).

1.1.2. Tautos suverenitetas

Pilietinės Tautos teisė kurti Lietuvos valstybę

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 2 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai.“ Pagal Konstitucijos 4 straipsnį „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“. Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus“; pagal Konstitucijos 3 straipsnio 2 dalį „Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką“.

Iš šių bei kitų Konstitucijos nuostatų išplaukia, kad tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir

valstybės teisinių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdant Tautos suverenitetą.

Pilietinė Tauta, jos teisė kurti Lietuvos valstybę

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas pilietybės institutas neatsiejamas nuo Lietuvos valstybės, nuo pilietinės Tautos – valstybinės bendruomenės konstitucinės sampratos.

Lietuvos valstybė kūrėsi etninės tautos – lietuvių tautos pagrindu. Tai atspindėta Konstitucijos preambulėje, kurioje įtvirtinta, kad būtent lietuvių tauta (t. y. etninė tauta) prieš daugelį amžių sukūrė Lietuvos valstybę, šimtmečiais atkakliai gynė savo laisvę ir nepriklausomybę, išsaugojo savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius, įkūnijo prigimtine žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje, išsaugojo siekį ir teisę gyventi nepriklausomoje Lietuvos valstybėje.

Vyraujančių etninių tautų pagrindu sukurtos valstybės – nacionalinės valstybės. Būtent nacionalinė valstybė yra etninės tautos bendro gyvenimo politinė forma, užtikrinanti galimybę puoselėti atitinkamos etninės tautos tapatumą, kultūrą, mentalitetą, kalbą, tradicijas, papročius, padedanti kaupti ir būsimosioms kartoms perduoti valstybingumo patirtį ir įgyti brandą, suteikianti būtinas istorinio išlikimo garantijas. Be nacionalinės valstybės visavertis etninės tautos gyvenimas būtų ypač pasunkintas ar net neįmanomas.

Tai, kad Lietuvos valstybė kūrėsi lietuvių tautos pagrindu, atsispindi ne tik Konstitucijos preambulėje, bet ir kitose Konstitucijos nuostatose: valstybinė kalba – lietuvių kalba (14 straipsnis); kiekvienas lietuvis gali apsigyventi Lietuvoje (32 straipsnio 4 dalis). Konstitucijos 32 straipsnio 4 dalies nuostata, kad kiekvienas lietuvis gali apsigyventi Lietuvoje, reiškia, kad visi užsienyje gyvenantys lietuviai, kad ir kur būtų jų nuolatine gyvenamoji vieta, turi teisę bet kada grįžti į Lietuvą – savo etninę tėvynę. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris atkirstų užsienyje gyvenančius lietuvius nuo lietuvių tautos. Iš užsienyje gyvenančių lietuvių negali būti atimta galimybė dalyvauti, jeigu jie to siekia, lietuvių tautos gyvenime. Užsienio lietuviai – sudedamoji, neatskiriama lietuvių tautos dalis.

<...>

Lietuvių tautai, kaip etninei tautai, save priskiriantys asmenys ir šiandieninėje Lietuvos valstybėje sudaro absoliučią gyventojų daugumą. Šiuo atžvilgiu, taip pat valstybės pavadinimu, valstybinės kalbos statuso lietuvių kalbai pripažinimu lietuvių tauta atitinka visuotinai pripažintą titulinės nacijos apibūdinimą.

Kita vertus, nuo seniausių laikų Lietuvos žemėse gyveno ir nelietuviai – kitų etninių tautų žmonės. Jie kartu su lietuviais kūrė ir gynė Lietuvos valstybę, rūpinosi jos likimu. Taigi lietuvių tautos gyvensena nuo seno buvo grindžiama lietuvių tautos, kaip titulinės nacijos, ir kitų Lietuvos teritorijoje gyvenančių tautinių bendruomenių taikiu sugyvenimu, įvairių tautų žmonių pakantumu ir tolerancija vienių kitiems atžvilgiu. Tautinės santarvės puoselėjimas Lietuvos žemėje – istorinė Lietuvos valstybės tradicija. Ši tradicija būdavo pažeidžiama tik tais Lietuvos istorijos laikotarpiais, kai pati Lietuvos valstybė būdavo okupuota svetimų valstybių, kai pati lietuvių tauta negalėjo autentiškai kurti savo politinio gyvenimo.

Lietuvių tauta puoselėja savo žemėje tautinę santarvę (Konstitucijos preambulė). Šiame kontekste pabrėžtina, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybės piliečių visuma sudaro pilietinę Tautą – valstybinę bendruomenę. Konstitucijos 2 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad Tauta kuria Lietuvos valstybę ir kad suverenitetas priklauso Tautai, bei 4 straipsnyje,

kuriame nustatyta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus, sąvoka „Tauta“ yra vartojama būtent šia prasme.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad Konstitucijoje vartojamų sąvokų „lietuvių tauta“ ir „Tauta“ negalima priešpriešinti. Lietuvių tauta yra Lietuvos pilietinės tautos – valstybinės bendruomenės pagrindas, būtina egzistavimo prielaida.

<...> pilietybė išreiškia asmens teisinę narystę valstybėje, atspindi asmens teisinę priklausomybę pilietinei Tautai – valstybinei bendruomenei. Lietuvos pilietinė Tauta – valstybinė bendruomenė jungia atitinkamos valstybės piliečius (nepriklausomai nuo jų etninės kilmės), o piliečių visuma sudaro Lietuvos pilietinę Tautą. Lietuvos pilietinei Tautai priklauso visi Lietuvos Respublikos piliečiai – nesvarbu, ar jie priklauso titulinei nacijai (yra lietuviai), ar tautinėms mažumoms (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas). Visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kad ir kokia būtų jų etninė kilmė, pagal Konstituciją yra lygūs; jų negalima diskriminuoti arba teikti jiems privilegijų dėl jų etninės kilmės, tautybės. Kita vertus, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, integravimasis į Lietuvos visuomenę, tapimas visaverčiu Lietuvos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu siejasi *inter alia* su pastangomis išmokti valstybinę – lietuvių kalbą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas).

Būtent Lietuvos pilietinė Tauta – atgimusias Lietuvos valstybės piliečiai 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmė ir paskelbė Lietuvos Respublikos Konstituciją. Būtent Lietuvos pilietinė Tauta yra Konstitucijos šaltinis. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad „tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisių santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdant Tautos suverenitetą“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai).

Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos (Konstitucijos 2, 4 straipsniai, 55 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucijos 2 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad suverenitetas priklauso Tautai, o pagal Konstitucijos 4 straipsnį aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai dviem pagrindinėmis organizacinėmis formomis: nacionaliniais rinkimais ir referendumu. Jų organizavimo principai ir svarbiausios sąlygos yra įtvirtintos konstitucinėse normose, o vykdymo tvarką reglamentuoja atitinkami įstatymai. Minėtų demokratijos formų teisinį pagrindą sudaro Konstitucijos 2, 4 straipsniai, taip pat piliečių rinkimų teisė (Konstitucijos 33, 34 straipsniai) (Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas). Kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarime, Tauta savo valią tiesiogiai paprastai pareiškia referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų metu, t. y. tik po referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų galima konstatuoti, kokia yra Tautos valia konkrečiu klausimu.

Taigi pagal Konstituciją referendumas yra tiesioginio Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo forma; Tauta aukščiausią suverenią galią taip pat vykdo netiesiogiai – per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Pabrėžtina, kad jokie subjektai negali būti tapatinami su Tauta, kuriai priklauso suverenitetas (Konstitucijos 2 straipsnis) ir kuri aukščiausią suverenią galią vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (Konstitucijos 4 straipsnis). <...> Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 1 d. nutarime konstatavo, jog referendumo iniciatyvinės grupės negali būti nei tapatinamos su Tauta, nei kalbėti jos vardu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimo nariai yra Tautos atstovai. Taigi pagal Konstituciją tik Seimas yra Tautos atstovybė, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo tiesiogiai, ir aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo per savo demokratiškai išrinktus atstovus – Seimo narius. Taigi pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp Tautos ir jos atstovybės – Seimo: Seimas įgyvendina tuos įgaliojimus, kuriuos Tauta jam nustatė savo priimtoje Konstitucijoje (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

Vadinasi, aiškinant Konstituciją negali būti priešpriešinamos tiesioginio (referendumu) ir netiesioginio (per Tautos atstovybę – Seimą) Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos.

Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma tik laikantis Konstitucijos

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai prisiimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatinės taisyklės ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, kad Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimas kurti ir stiprinti valstybę vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis; Konstitucija yra Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo teisinis pamatas. Taigi pabrėžtina ir tai, kad Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos.

Reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią negali būti vertinamas kaip Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas (Konstitucijos 3 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 3 straipsnį niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių (1 dalis); Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką (2 dalis).

Kadangi Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), negali būti vertinamas kaip Konstitucijos 3 straipsnyje nurodytas Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas, visai Tautai priklausančių suverenių galių savinimasis. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų paskirtis – apsaugoti šiame straipsnyje nurodytas konstitucines vertybes (Tautos suverenitetą, Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką), todėl šiomis nuostatomis negali būti remiamasi siekiant jas paneigti. Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų negalima aiškinti *inter alia* taip, esą jos suponuoja Tautos teisę nepaisyti savo pačios priimtos Konstitucijos arba piliečio, kokios nors piliečių grupės teisę tapatintis su Tauta ir veikti jos vardu siekiant pažeisti minėtas konstitucines vertybes.

Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos (Konstitucijos 2, 4 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas

Aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai dviem pagrindinėmis organizacinėmis formomis: nacionaliniais rinkimais ir referendumu; jų organizavimo principai ir svarbiausios sąlygos yra įtvirtintos konstitucinėse normose, o vykdymo tvarką reglamentuoja atitinkami įstatymai; šių demokratijos formų teisinį pagrindą sudaro Konstitucijos 2, 4 straipsniai, taip pat piliečių rinkimų teisė (Konstitucijos 33, 34 straipsniai) (1994 m. liepos 11 d. sprendimas (byla Nr. 5/94), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

Šiame kontekste pažymėtina, jog Konstitucijos 2 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad suverenitetas priklauso Tautai, pagal Konstitucijos 4 straipsnį aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos 33 straipsnyje *inter alia* įtvirtinta piliečių teisė dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (1 dalis); Konstitucijos 34 straipsnyje įtvirtinti piliečių aktyviosios ir pasyviosios rinkimų teisės konstituciniai pagrindai.

Kadangi abi Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo ir tiesioginės demokratijos formos – nacionaliniai rinkimai ir referendumas – yra grindžiamos tais pačiais, *inter alia* Tautos suvereniteto, demokratijos, rinkimų teisės, konstituciniais pagrindais, pabrėžtina, kad aiškinant Konstituciją jos negali būti priešpriešinamos. Kaip 2014 m. liepos 11 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, referendumas, kaip ir rinkimai, yra Tautos aukščiausios suverenios galios tiesioginio vykdymo forma, kai piliečiai savo valią pareiškia visuotiniu balsavimu, inicijuoti referendumo paskelbimą ir balsuoti referendume gali tik rinkimų teisę turintys piliečiai, referendumai vyksta pagal rinkimų teisės principus.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtinti visuotinai pripažinti demokratiniai rinkimų į politines atstovaujamasias institucijas principai, kaip antai: rinkimai turi būti vykdomi remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise, balsavimas privalo būti slaptas; pagal Konstituciją yra galimi tik tokie rinkimai, kai dėl mandato varžomasi

laisvai ir sąžiningai, kai rinkėjai turi teisę ir realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų, kai balsavimo metu jie gali laisvai ir nekontroliuojami pareikšti savo valią; politinės atstovaujamosios institucijos formavimui turi būti taikomi skaidrumo, viešumo reikalavimai (2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas, 2012 m. lapkričio 10 d. išvada, 2014 m. spalio 13 d. nutarimas); būtina užtikrinti rinkimų proceso sąžiningumą (*inter alia* 2004 m. lapkričio 5 d., 2008 m. lapkričio 7 d., 2012 m. lapkričio 10 d. išvados).

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucijoje įtvirtinti demokratiniai rinkimų į politines atstovaujamasias institucijas principai (visuotinė, lygi, tiesioginė rinkimų teisė, slaptas balsavimas, laisvi ir sąžiningi rinkimai, skaidrus ir viešas rinkimų procesas) kyla ne tik iš Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalyje, 34 straipsnyje eksplacitiškai įtvirtintų rinkimų teisės konstitucinių pagrindų ir Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalyje, 78 straipsnio 2 dalyje, 119 straipsnio 2 dalyje eksplacitiškai įtvirtintų Seimo, Respublikos Prezidento ir savivaldybių tarybų narių rinkimų principų. Pabrėžtina, kad minėti demokratiniai rinkimų į politines atstovaujamasias institucijas principai taip pat kildinami iš konstitucinio teisinės valstybės principo suponuojamų imperatyvų ir aiškintini atsižvelgiant į juos. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinėje demokratijoje politinių atstovaujamųjų institucijų formavimui yra keliami ypatingi reikalavimai; šios institucijos negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonių dėl jų legitimumo, teisėtumo, *inter alia* dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamasias institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai (*inter alia* 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas, 2012 m. spalio 26 d. išvada).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus konstitucinis principas, apimantis daug tarpusavyje susijusių imperatyvų; jo turinys atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų, kaip antai Konstitucijos viršenybės, Tautos suvereniteto, demokratijos, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms, turinį (2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimai). Taigi konstitucinis teisinės valstybės principas yra susijęs *inter alia* su tokiais konstituciniais principais, kaip antai Tautos suvereniteto ir demokratijos, kurie sudaro tiesioginės demokratijos formų – nacionalinių rinkimų ir referendumo – pagrindą.

1.1.3. Demokratija

Demokratiški rinkimai – vienas esminių demokratinės valstybės požymių (rinkimų teisės doktriną žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.3. Politinės teisės ir laisvės, 2.3.3. Rinkimų teisė)

Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada

Vienas iš esminių demokratinės valstybės požymių yra demokratiški atstovaujamųjų valstybinės valdžios institucijų rinkimai. Būtent per rinkimus kiekvienas pilietis įgyvendina savo teisę kartu su kitais dalyvauti valdant savo šalį.

Lietuvos valstybė yra demokratinė (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, reiškia, kad valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, visų

asmenų lygybė įstatymui ir teismui, teisė į teisminę gynybą, laisvi ir periodiškai rinkimai, valdžių padalijimas ir pusiausvyra, valdžios atsakomybė piliečiams, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas, galimybės plėtotis pilietinei visuomenei ir kt. Pažymėtina, jog nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, yra konstitucinis įpareigojimas nenukrypti nuo demokratijos reikalavimų, taikytinas visoms valstybės institucijoms, neišskiriant ir įstatymų leidėjo.

Konstitucijai prieštaraujančiais įstatymais ar kitais teisės aktais pažeidžiamas Konstitucijos viršenybės principas, kitos konstitucinės vertybės, jais gali būti kėsiniama ir į Konstitucijoje įtvirtintus demokratijos elementus. Tačiau konstatavimas, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, savaime nereiškia, jog yra pažeista Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė. Kiekvienu atveju Konstitucinis Teismas turi įvertinti, ar teisiniu reguliavimu, pripažintu prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra paneigiama Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė.

Demokratinis valstybės valdymas; valdžios atsakomybė visuomenei; atsakingo valdymo principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, yra neatsiejamas nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Demokratiškas valdžios institutų prigimtis yra tokia, kad visi asmenys, kurie įgyvendina politinę žmonių valią, yra įvairiomis formomis kontroliuojami, kad ši valia nebūtų iškreipta (Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime ir 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas. Valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucijoje nustatęs, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus, garantavus piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, peticijos teisę, taip pat teisės aktuose reglamentavus piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt. (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada).

Politinių atstovaujamųjų institucijų formavimas demokratinėje valstybėje

Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada

Konstitucinis Teismas, pabrėždamas atstovaujamųjų institucijų rinkimų svarbą, ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinėje demokratijoje politinių atstovaujamųjų institucijų formavimui keliami ypatingi reikalavimai. Šios institucijos negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonių dėl jų legitimumo, teisėtumo, *inter alia* dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamas institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai. Priešingu atveju būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas atstovaujama demokratija, valstybės institucijomis, pačia valstybe. Demokratiški rinkimai yra svarbi piliečių dalyvavimo valdant valstybę forma, kartu ir būtinas valstybės politinių atstovaujamųjų institucijų formavimo elementas. Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai – legitimais ir teisėtais, jeigu jie vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratiškus rinkimų principus, pažeidžiant demokratinės rinkimų procedūras (Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2008 m. spalio 1 d. nutarimas, 2008 m. lapkričio 7 d. išvada, 2010 m.

lapkričio 9 d., 2012 m. kovo 29 d. nutarimai, 2012 m. spalio 26 d. išvada). Įstatymų leidėjas, įstatymu įtvirtindamas rinkimų teisės nuostatas, yra įpareigotas laikytis šių Konstitucijoje įtvirtintų teisinio reguliavimo imperatyvų (Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d., 2012 m. kovo 29 d. nutarimai, 2012 m. spalio 26 d. išvada).

Demokratine gali būti laikoma tik besivadovaujanti pagarba kiekvieno žmogaus orumui valstybė

Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada

<...> tik besivadovaujanti pagarba kiekvieno žmogaus orumui valstybė gali būti laikoma iš tikrųjų demokratine.

Žiniasklaidos laisvė – pliuralistinės demokratijos pagrindas

Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas

<...> Lietuva pagal Konstituciją yra pliuralistinė demokratija (2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Pažymėtina, kad Konstitucijoje, *inter alia* jos 25 straipsnyje, įtvirtinta žiniasklaidos laisvė yra vienas iš pliuralistinės demokratijos pagrindų.

Pliuralistinės parlamentinės demokratijos būtinas elementas yra parlamentinė mažuma

Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. nutarimas

Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kaip ir Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, lemia pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus (2000 m. spalio 18 d., 2001 m. sausio 25 d., 2012 m. kovo 29 d. nutarimai); Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, *inter alia* reiškia, kad valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas (2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas); vienas iš sprendimų priėmimo demokratiškų principų yra daugumos principas (1994 m. liepos 22 d., 2006 m. balandžio 4 d., 2018 m. kovo 2 d. nutarimai); daugiapartinė sistema sudaro prielaidas užtikrinti politinį pliuralizmą (2012 m. kovo 29 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucija įtvirtina parlamentinę demokratiją; joje įtvirtintas parlamentinės demokratijos modelis yra racionalus ir nuosaičius (2006 m. lapkričio 21 d., 2014 m. sausio 16 d. sprendimai, 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas).

<...>

Kaip yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas, Lietuva pagal Konstituciją yra pliuralistinė demokratija (2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2017 m. gruodžio 22 d. išvada, 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas); būtinas pliuralistinės demokratijos elementas yra parlamentinės opozicijos pripažinimas (2001 m. sausio 25 d., 2006 m. balandžio 4 d. nutarimai, 2017 m. gruodžio 22 d. išvada).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucija suponuoja parlamento mažumos gynimą, minimalius Seimo opozicijos apsaugos reikalavimus (1993 m. lapkričio 26 d., 2001 m. sausio 25 d., 2006 m. balandžio 4 d. nutarimai); Seimo statute turi būti nustatytos opozicijos veiklos garantijos (2001 m. sausio 25 d. nutarimas).

<...> pagal Konstituciją Lietuva yra pliuralistinė parlamentinė demokratija, kurios *conditio sine qua non* yra parlamentinė mažuma, *inter alia* parlamentinė opozicija. Pabrėžtina, kad parlamentinės mažumos, *inter alia* parlamentinės opozicijos, paskirtis yra atspindėti parlamente politinių pažiūrų įvairovę, taip laiduojant politinį pliuralizmą demokratinės

teisinės valstybės parlamente ir sudarant prielaidas tokiam parlamentui vykdyti savo funkcijas; parlamentinės opozicijos paskirtis yra *inter alia* siūlyti alternatyvią parlamentinei daugumai politinę programą ir ja grindžiamus politinius sprendimus, prižiūrėti parlamentinės daugumos politinę veiklą, *inter alia* ją kritikuoti.

1.1.4. Valstybės valdymo forma

Lietuvos valstybės valdymo forma

Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Kartu pabrėžtina, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai. Tai atsispindi Seimo, valstybės vadovo – Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimuose bei jų tarpusavio santykių teisinėje konstrukcijoje. Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakomybės Seimui principas, lemiantis atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą.

1.2. VALSTYBĖS TERITORIJOS VIENTISUMAS

Valstybės teritorijos vientisumas (Konstitucijos 10 straipsnis) (apie valstybės teritorijos administracinį suskirstymą žr. 10. Vietos savivalda ir valdymas)

Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas

Konstitucijos 10 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybės teritorija yra viena ir nedalijama į jokių valstybinių darinių. Būtent šioje nuostatoje yra unitarinės valstybės santvarkos konstitucinis įtvirtinimas, išreiškiantis vieningos ir nedalomos valstybės idėją.

1.3. ATVIRA, TEISINGA, DARNI PILIETINĖ VISUOMENĖ IR TEISINĖ VALSTYBĖ

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų ir teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas

Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Jis yra [viena] svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės [pagrindas]. Teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Konstitucijos preambulėje. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus.

Teisinės valstybės principai valstybės pareigūnų veiklos ir atsakomybės teisinio reguliavimo srityje

Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas

Valstybės institucijų ir pareigūnų veiklos teisinio reguliavimo srityje teisinės valstybės principai įgyvendinami, be kita ko, derinant pasitikėjimą valstybės pareigūnais su jų veiklos vieša kontrole bei atsakomybe visuomenei.

Demokratinėje teisinėje valstybėje pareigūnai ir institucijos turi vadovautis įstatymu ir teise. Realizuodami visuomenei ir valstybei reikšmingas funkcijas, pareigūnai neturi patirti grėsmės, jeigu savo pareigas vykdo nepažeisdami įstatymų. <...>

<...> Valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris konstituciškai įtvirtinamas nustatant, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, o piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus valdyti savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus, taip pat garantuojant piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, kritikos teisę, peticijos teisę, reglamentuojant piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt.

Apkalta – viena iš pilietinės visuomenės savisaugos priemonių. Demokratinių valstybių konstitucijose apkalta traktuojama kaip ypatingas procesas, kai yra sprendžiamas pareigūno konstitucinės atsakomybės klausimas. Numatant ypatingą aukščiausiųjų pareigūnų atleidimo iš pareigų ar jų mandato panaikinimo tvarką užtikrinama vieša demokratinė jų veiklos kontrolė, kartu jiems suteikiamos papildomos garantijos atlikti savo pareigas vadovaujantis įstatymu ir teise.

<...>

Vienas iš esminių teisinės valstybės požymių – asmens teisių ir laisvių apsauga. Normos, reguliuojančios apkaltą, turi ne tik sudaryti galimybę pašalinti asmenį iš pareigų ar panaikinti jo mandatą, bet ir užtikrinti asmens, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta, teises. Kad apkaltos procesą būtų galima pripažinti atitinkančiu teisinės valstybės principus, jis turi būti teisingas. Tai reiškia, jog įstatymui ir apkaltą vykdančiai institucijai asmenys turi būti lygūs, jie turi turėti teisę būti išklausti ir teisiškai garantuotą galimybę ginti savo teises. Jei vykdam apkaltą būtų nesilaikoma teisingo teisinio proceso principų, tai liudytų, jog prasielkiamas su teisinės valstybės reikalavimais.

<...>

<...> Seimas, įgyvendindamas savo diskreciją nustatyti diferencijuotą apkaltos proceso tvarką, yra saistomas apkaltos konstitucinės sampratos. Ši samprata suponuoja teisingą teisinį procesą, kuriame asmens teisių apsaugai teikiamas prioritetas. Garantuojant asmens teisių apsaugą būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu. Tai įmanoma tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti. Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama. Kadangi Seimas, spręsdamas asmens pašalinimo iš pareigų ar jo mandato panaikinimo klausimą, veikia kaip jurisdikcinė institucija, apkaltos procesui taikomi tie patys reikalavimai.

Sprendžiant konstitucinės arba kitokios teisinės atsakomybės klausimą minėtieji teisinės valstybės principai realizuojami per asmens, kuriam ši sankcija taikoma, procesines teises ir jų garantijas. Asmens teisių pripažinimas – būtinas teisės viešpatavimo elementas.

<...> procesinės teisės turi būti užtikrinamos sprendžiant ir baudžiamosios, ir konstitucinės atsakomybės klausimą. Vykdam apkaltą Seime turi būti užtikrinta asmens, kurio konstitucinės atsakomybės klausimas sprendžiamas, teisė dalyvauti procese ir gintis. Seimas prieš priimdamas sprendimą turi išklausti ir kitą šalį (*audi alteram partem*).

Teisinės valstybės principas (pavedimus valstybės valdymo srityje galima duoti tik pavaldžiam subjektui)

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas

<...> [teisinės valstybės] principas reiškia ir tai, kad valstybės valdymo srityje įstatymu ar kitu teisės aktu subjektui galima nustatyti teisę duoti pavedimus kitam subjektui tada, kai tarp jų yra pavaldumo santykiai. Kitaip tariant, pavedimus galima duoti tik pavaldžiam subjektui.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje yra įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Pažymėtina, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią juridinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Įstatymų leidybos proceso dalyvių pareiga rengiamus ir priimamus teisės aktus derinti su Konstitucija

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas

Tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai rengiamus ir priimamus teisės aktus turi derinti su Konstitucija. Tai yra viena iš svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir vienas iš pamatinių teisinės valstybės reikalavimų.

Iš teisinės valstybės principo kylantis teisinės atsakomybės proporcingumo reikalavimas

Žr. 3. Teisinė atsakomybė, 3.1. Bendrosios nuostatos, 2001 m. spalio 2 d. nutarimas („Atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas“).

Teisės aktų galia nukreipta į ateitį; teisė negali būti nevieša

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.1. Bendrosios nuostatos, 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimas

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas siejasi su visų valstybės institucijų pareiga laikytis priimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius teisės aktus įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių.

Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra. Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje būtina rasti sprendimus, užtikrinančius, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota. Kitaip būtų pažeista Konstitucijos saugomų vertybių pusiausvyra, konstitucinis atviros, darnios pilietinės

visuomenės imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas).

Teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir aiškumas. Teisinio tikrumo, aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui. Jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių. Teisės aktai turi būti nustatyta tvarka paskelbiami, galimybę su jais susipažinti turi turėti visi teisiųjų santykių subjektai.

Teisinės valstybės principas reiškia ir tai, kad teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų ir normų, kad būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit* (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarime konstatuota, kad teisinės valstybės principo esminis elementas taip pat yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Teisė negali būti nevieša. Konstituciniai reikalavimai, kad galiotų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galiotų į ateitį, – svarbi teisinio tikrumo prielaida.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Valstybės institucijų sąranga ir formavimo tvarka teisinėje valstybėje

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Teisingumas, atvira, darni pilietinė visuomenė, teisinė valstybė būtų neįmanomi, jeigu visa valstybės valdžia būtų sutelkta kurioje nors vienoje valstybės valdžios institucijoje. Konstitucijoje įtvirtinta tokia valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąranga ir jų formavimo tvarka, kad tarp valstybės valdžios institucijų būtų pusiausvyra, kad vienu valstybės valdžios institucijų galių būtų atsvara kitų valstybės valdžios institucijų galioms, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos veiktų darniai, vykdytų savo konstitucinę priedermę tarnauti žmonėms, kad ginčus dėl valstybės valdžios institucijoms pagal Konstituciją priklausančių galių spęstų Konstitucinis Teismas, kad visos valstybės valdžią vykdančios institucijos – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Teismas, taip pat kitos valstybės institucijos būtų sudaromos tik iš tokių piliečių, kurie be išlygų paklūsta Tautos priimtai Konstitucijai ir kurie eidami savo pareigas besąlygiškai vadovaujasi Konstitucija, teise, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje yra skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Minėtas siekis – tai vienas iš Tautos, 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmusios Lietuvos Respublikos Konstituciją, siekių, kuriems įgyvendinti

Konstitucija ir buvo priimta. Konstitucinis Teismas 2002 m. liepos 11 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį įvairiais aspektais įtvirtina įvairios Konstitucijos nuostatos, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės siekis aiškintinas neatsiejamai nuo kitų teisinės valstybės principų įtvirtinančių Konstitucijos nuostatų, kad teisinės valstybės siekį išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

Aiškindamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, kad minėto konstitucinio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose.

Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisiųjų santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų. Pabrėžtina, kad visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija. Visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas). Kiekvieno teisės instituto atitiktis Konstitucijai turi būti vertinama pagal tai, kaip tas institutas atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas).

Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus konstitucinis principas, apimančias daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų. Tad pabrėžtina, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys yra atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų – kaip antai: Konstitucijos viršenybės, vientisumo ir tiesioginio taikymo, Tautos suvereniteto, demokratijos, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms, teisės viešumo, teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinį teisingumą), valdžių padalijimo, pilietiškumo, asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės įstaigoms ir pareigūnams, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ir apsaugos (apimančio *inter alia* žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimą), asmens ir visuomenės interesų derinimo, valstybės pasaulietiškumo ir pasaulėžiūrinio neutralumo, valstybės socialinės orientacijos, socialinio solidarumo (derinamo su kiekvieno atsakomybe už savo likimą) ir kitų, ne mažiau reikšmingų konstitucinių principų – turinį. Konstitucinį teisinės valstybės principą įtvirtina ne tik Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, bet ir įvairiais aspektais – visos kitos Konstitucijos nuostatos. Konstitucinis Teismas 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinis teisinės valstybės principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį. Konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis.

Taigi konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su joje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Kita vertus, taip, kaip konstitucinio teisinės valstybės principo turinys aiškintinas nepaneigiant nė vienos Konstitucijos nuostatos, taip ir nė vienos

Konstitucijos nuostatos – nė vieno konstitucinio principo ar konstitucinės normos – negalima aiškinti taip, kad būtų nukrypta nuo iš Konstitucijos išplaukiančių teisinės valstybės reikalavimų, nes taip būtų iškreiptas arba išvis paneigtas konstitucinio teisinės valstybės principo turinys, taigi ir konstitucinė teisinės valstybės samprata. Visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos konstitucinio teisinės valstybės principo, Konstitucijoje įtvirtintos teisinės valstybės sampratos kontekste. Atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį yra konstitucinės doktrinos funkcija (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas).

<...>

<...> teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą. Pažymėtina ir tai, kad teisės akto (jo dalies) neatitiktis kuriam nors konstitucinio teisinės valstybės principo – universalaus konstitucinio principo, kuriame yra integruojamos įvairios Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės, diktuojamam imperatyvui (konstitucinio teisinės valstybės principo elementui) reiškia, kad yra pažeistas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Teisinio saugumo principas – vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, reiškiantis valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisiųjų santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Neužtikrinus teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise. Valstybė privalo vykdyti savo įsipareigojimus asmeniui.

Konstitucinis Teismas 2003 m. liepos 4 d. ir 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimuose konstatavo, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai. Tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais.

Konstitucinė asmens teisėtų lūkesčių apsauga aiškintina neatsiejamai nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, Konstitucijoje įtvirtintos įgytų teisių apsaugos, būtinumo užtikrinti asmens, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, pasitikėjimą valstybe ir teise. Asmens pasitikėjimas valstybe ir teise bei teisėtų lūkesčių apsauga, kaip konstitucinės vertybės, yra neatskiriami nuo teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcijos. Teisės aktai (jų dalys) laikomi atitinkančiais Konstituciją ir teisėtais tol, kol Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams). Taigi tol, kol teisės aktai (jų dalys) Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams) arba kol jie nėra nustatyta tvarka pripažinti netekusiais galios, juose nustatytas teisinis reguliavimas atitinkamiems teisiųjų santykių subjektams yra privalomas. Asmenį, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, saugo ir gina Konstitucija. Šios nuostatos nepaisymas reikštų, kad nukrypstama ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Pabrėžtina, kad gali susidaryti tokios faktinės situacijos, kai asmuo, atitinkantis teisės aktuose nustatytas sąlygas, pagal šiuos teisės aktus įgijo tam tikras teises ir dėl to

jam atsirado lūkesčiai, kuriuos šis asmuo šių teisės aktų galiojimo metu galėjo pagrįstai laikyti teisėtais, taigi pagrįstai galėjo tikėtis, kad, jeigu jis paklus teisei, vykdys įstatymų reikalavimus, jo lūkesčiai valstybės bus laikomi teisėtais ir bus valstybės ginami ir saugomi. Tokius lūkesčius gali sukelti net ir tie teisės aktai, kurie vėliau buvo Konstitucijos ir įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams). Šiame kontekste pažymėtina, kad gali būti ir tokių faktinių situacijų, kai asmuo jau yra įgyvendinęs iš teisės akto, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminis aktas – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kilusias teises ir pareigas kitų asmenų atžvilgiu ir dėl to šiems kitiems asmenims pagal teisės aktus taip pat atsirado atitinkami lūkesčiai, kurių gynybos ir apsaugos iš valstybės jie pagrįstai galėjo tikėtis. Ypač pabrėžtina, kad kai kada tarp tokių lūkesčių atsiradimo ir atitinkamų teisės aktų pripažinimo prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams) gali būti praėjęs ilgas laikas. Konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos. Sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, ar ne, o jeigu taip, tai kokių mastu, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Po to, kai teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir (arba) įstatymams) ir dėl to tam tikri teisei iki tol paklusę, įstatymų reikalavimų laikęsi, valstybe ir jos teise pasitikėję asmenys gali patirti nepalankius padarinius, įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę įvertinti visas su tuo susijusias aplinkybes ir, jei būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris minėtais ypatingais atvejais leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklūsusių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), idant nebūtų nukrypta ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Kartu pabrėžtina, kad Konstitucija nesaugo ir negina tokių asmens įgytų teisių, kurios savo turiniu yra privilegijos; privilegijų gynimas ir apsauga reikėtų, kad yra pažeidžiami konstituciniai asmenų lygiateisiškumo, teisingumo principai, Konstitucijoje įtvirtintas darnios visuomenės imperatyvas, taigi ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

Teisinės valstybės principo elementas – teisė į teisminę gynybą

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatuotas iš konstitucinio teisinės valstybės principo bei kitų Konstitucijos nuostatų kylantis imperatyvas, kad asmuo, manantis, jog jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi absoliučią teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, kuris išspręstų ginčą. Asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę

į tinkamą teisinį procesą, ji yra būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga. Pabrėžtina, kad negali būti dirbtinai suvaržoma asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą arba nepagrįstai apsunkinamas jos įgyvendinimas.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik nevirsydamį savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt.

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas *inter alia* reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokių teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose. <...> poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, todėl poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų,

kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas); pažymėtina ir tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, jie turi būti priimami remiantis įstatymais, nes poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas).

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai), todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų priimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais.

<...> pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Kita vertus, tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja įstatyminio tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme.

Pabrėžtina ir tai, kad toks teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucija reikalauja, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu aktu (nepriklausomai nuo to, ar šiuos santykius koku nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiam akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamu pagrindu tokių poįstatyminių teisės aktų pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai. Ar Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės poįstatyminiai teisės aktai pagal formą neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Tai sprendamas, Konstitucinis Teismas kiekvienu konkrečiu atveju įvertina visas bylos aplinkybes, *inter alia* tiriamo teisinio reguliavimo vietą visoje teisės sistemoje, jo tikslą ir teisėkūros subjekto ketinimus, atitinkamų santykių teisinio reguliavimo raidą ir kaitą iki tiriamo teisės akto išleidimo (legislatyvinę istoriją) ir kt.

Taip pat pabrėžtina, kad tais atvejais, kai poįstatyminiai teisės aktai yra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu) ir jau negali būti taikomi, būtina paisyti iš Konstitucijos kylančio reikalavimo įvertinti, ar neapsaugojus ir neapgynus iš tokių poįstatyminių teisės aktų jų galiojimo metu kilusių asmens įgytų teisių, nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Minėtais ypatingais atvejais įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę, įvertinęs visas aplinkybes ir nustatęs, kad tai būtina, nustatyti tokių teisinį reguliavimą, kuris leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklusių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių, valstybe ir jos teise pasitikėjusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu), ir kuris užtikrintų, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisę taikantiems subjektams*Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas*

Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir taikant teisę. Taikant teisę *inter alia* būtina paisyti tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų, kaip antai: teisę taikančios institucijos turi paisyti asmenų lygiateisiškumo reikalavimo; negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem*); atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*), ir kt. Šiame kontekste paminėtina ir tai, jog konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimas).

Konstitucijos 110 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Atsižvelgiant į iš Konstitucijos kylančią teisės aktų hierarchiją, ši Konstitucijos nuostata reiškia ir tai, kad teisėjas negali taikyti ir Konstitucijai prieštaraujančio poįstatyminio teisės akto, jis taip pat negali taikyti tokio poįstatyminio teisės akto, kuris prieštarauja įstatymui. Kita vertus, minėta Konstitucijos nuostata atspindi konstitucinį principą, – vieną iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, – kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Pažymėtina, kad įstatymai turi būti vykdomi tol, kol jie nėra pakeisti ar panaikinti arba nėra Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams). <...> pabrėžtina, kad tol, kol įstatymai nėra pakeisti arba nėra Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, visi teisinių santykių subjektai, taigi ir Vyriausybė, privalo juos vykdyti ir taikyti pagal savo kompetenciją; neleistina, kad Vyriausybė, turinti pati taikyti įstatymus ir (arba) užtikrinti, kad įstatymus taikytų kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei pareigūnai, užuot pati vykdžiusi įstatymų jai nustatytas pareigas ir (arba) užtikrinusi, kad įstatymų nustatytas pareigas vykdytų kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei pareigūnai, savo poįstatyminiais teisės aktais nustatytų tokią teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatymuose ir kuris ją ir (arba) kitus valstybės ir savivaldybių institucijas bei pareigūnus visiškai arba iš dalies atleistų nuo minėtų pareigų vykdymo.

<...>

Vienas iš daugelio konstitucinio teisinės valstybės principo aspektų (tiesiogiai susijęs su konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu) – tai, kad panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai. Tad jurisdikcinių institucijų diskrecija sprendžiant ginčus ir taikant teisę yra ribota. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimuose, 2004 m. vasario 13 d. sprendime konstatavo, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą.

Atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas*Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas*

Aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintą teisinės valstybės principą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šis principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia*: teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo,

pagal kurį nustatyta teisinė priemonė turi būti būtina demokratinėje visuomenėje ir tinkama siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Tad konstituciniai teisingumo ir teisinės valstybės principai reiškia ir tai, kad tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas), už teisės pažeidimus nustatyta sankcija (nuobaudos, baudmės) turi būti proporcingos šiems pažeidimams. Konstituciniai teisingumo ir teisinės valstybės principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, taip pat ir tokio dydžio baudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. spalio 2 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai). Įstatymuose nustatomos baudos už įstatymų pažeidimus turi būti tokio dydžio, koks yra būtinas siekiant teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo – užtikrinti įstatymų laikymąsi, nustatytų pareigų vykdymą (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas).

***Bona fides* principas**

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas

Pagal Konstituciją teisinių santykių subjektai yra įpareigoti elgtis sąžiningai, nepažeisdamis teisės. Jie turi pareigą patys stengtis sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė. To reikalauja bendrasis teisės principas *bona fides*, neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas

Teisėtų lūkesčių apsauga – tai vienas iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų. Ji suponuoja *inter alia* tai, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus. <...>

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės priimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos.

Pasitikėjimas valstybe ir teise (valstybės ir savivaldybių institucijos turi tesėti savo įsipareigojimus)

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas

<...> valstybės ir savivaldybių institucijos turi tesėti savo įsipareigojimus. Jeigu valstybės ir savivaldybių institucijos galėtų netesėti savo įsipareigojimų, – tegul ir dėl to, kad visa valstybė buvo susidūrusi su itin dideliais ekonominiais, finansiniais sunkumais, – net ir įveikus tuos sunkumus tektų konstatuoti, kad minėtos institucijos gali ignoruoti iš jų priimtų įsipareigojimų kylančius įvairių asmenų teisėtus lūkesčius, pažeisti jų teises. Taip

būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas valstybe ir teise. Valstybės ir savivaldybių institucijos negali savavališkai nevykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų. Konstitucija to netoleruoja.

Teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas

<...> Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai). <...> sąvokos (formuluotės), susijusios su konstitucinių žmogaus teisių įgyvendinimu, jų ribojimu, turi būti itin aiškios, apibrėžtos ir suprantamos.

Neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, jis negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. birželio 27 d. nutarimai).

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų ir teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose taip pat ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo ir atvirkščiai (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. spalio 8 d., 2010 m. gegužės 28 d. nutarimai). Taigi konstitucinis teisingumo principas yra neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas.

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra [viena] svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės [pagrindas]; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d., 2000 m. gruodžio 6 d., 2003 m. kovo 17 d., 2003 m. lapkričio 17 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2010 m. birželio 29 d. nutarimas).

Įstatymų leidėjo pareiga numatyti tinkamą *vacatio legis*

Žr. 5. Seimas, 5.5. Seimo darbo tvarka, 5.5.2. Įstatymų leidybos procesas, 2013 m. vasario 15 d. nutarimas.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas

<...> konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Aiškindamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį, Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių ir plačios diskrecijos neribuoja Konstitucija, *inter alia* konstituciniai teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo ir kiti principai.

Pabrėžtina, kad leisdamas įstatymus Seimas yra saistomas ne tik Konstitucijos, bet ir savo paties priimtų įstatymų. Tai – esminis konstitucinio teisinės valstybės principo elementas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas (reikalavimas užtikrinti žmogaus teises ir laisves, proporcingumo, teisingumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai, sąsaja su asmenų lygiateisiškumo principu)

Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat ne kartą konstatuota, kad vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra konstitucinis proporcingumo principas, kuris reiškia, kad įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad jos neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai).

Reikalavimas laikantis konstitucinio proporcingumo principo asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau, negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti, *inter alia* suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas pakankamai individualizuoti asmens teisių ir laisvių apribojimus: ribojantis asmens teises ir laisves įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens padėtį ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones (Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleidinamas atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų, taip pat teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinį teisingumą) principo, turinį. Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo nepaisymas reikštų ir konstitucinio teisinės valstybės principo nepaisymą (Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai). Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Šie principai *inter alia* suponuoja

tai, kad valstybė privalo vykdyti prisiimtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas ir nuo Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo. Konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimas kartu yra ir konstitucinių teisingumo, darnios visuomenės imperatyvų, taigi ir konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeidimas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d., 2012 m. gruodžio 14 d., 2013 m. balandžio 30 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

<...>

<...> vien tuo, kad, atsižvelgiant į tam tikrą teisinį reguliavimą, yra daroma išimtis, nėra pažeidžiami asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai.

Principas *ex injuria jus non oritur*

Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 12 d. nutarimas

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kyla reikalavimas paisyti bendrojo teisės principo *ex injuria jus non oritur* (neteisės pagrindu teisė neatsiranda) (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2014 m. gegužės 27 d., 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimai).

1.4. KONSTITUCIJOS VIRŠENYBĖ

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.2. Konstitucija, 1.8.4.2.1. Konstitucijos viršenybė.

1.5. VALDŽIŲ PADALIJIMAS

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šios normos turinys yra atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose. Kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurią lemia tos valdžios vieta bendroje valdžių sistemoje ir jos santykis su kitomis valdžiomis.

Seimas leidžia įstatymus, svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą, prižiūri Vyriausybės veiklą, skiria Konstitucijoje numatytais atvejais teisėjus ir sprendžia kitus Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytus klausimus. Respublikos Prezidentas, būdamas valstybės vadovu, atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Vyriausybė tvarko krašto reikalus, vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus, rengia ir vykdo Seimo patvirtintą valstybės biudžetą bei įgyvendina kitus įgaliojimus. Teismai vykdo teisingumą. Taigi Konstitucijoje yra įtvirtintas atskirų valdžios šakų savarankiškumas, o kartu ir jų subalansavimas bei pusiausvyras.

Valdžių padalijimo principas; valstybės institucijų bendradarbiavimas (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šia norma, kurios turinys detaliau atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose, įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas. Tai yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarime, šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu turi būti jų pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais.

Kiekviena valstybės valdžia užima tam tikrą vietą valstybės valdžios sistemoje ir atlieka tik jai būdingas funkcijas. Seimas, kurį sudaro tautos atstovai – Seimo nariai, leidžia įstatymus, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas, sprendžia kitus Konstitucijoje numatytus klausimus. Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas, jis atstovauja valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų, o Vyriausybė yra vykdomoji tvarkomoji šalies institucija, vykdanči įstatymus ir kitus teisės aktus, tvarkanti krašto reikalus. Teismai vykdo teisingumą.

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius ir funkcijas valstybės institucijų veikla grindžiama jų bendradarbiavimu, todėl jų tarpusavio sąveika apibūdintina kaip tarpfunkcinė partnerystė. Vienas iš valstybės institucijų bendradarbiavimo užtikrinimo būdų yra vyriausybės atsakingumo parlamentui principas, įtvirtintas daugelio Europos valstybių konstitucijose.

Valdžių padalijimo principas; valdžios institucijų tarpusavio kontrolė ir atsvara, partnerystė; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu

Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas

Pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus lemia pamatinė Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, bei Konstitucijos preambulėje įtvirtintas teisinės valstybės siekis.

Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ <...>

Konstitucinis Teismas savo 1995 m. spalio 26 d. bei 1998 m. sausio 10 d. nutarimuose ir 1997 m. lapkričio 13 d. sprendime yra pažymėjęs, kad valstybės valdžių padalijimo principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo valstybės valdymo formos.

Aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų statusas pirmiausia paremtas Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintais įgaliojimais: Seimo įtvirtinti Konstitucijos 67, Respublikos Prezidento – 84, Vyriausybės – 4 straipsnyje. Konstitucinio Teismo statusas įtvirtintas Konstitucijos VIII, Teismo – IX skirsnyje.

Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų įgaliojimų yra ir kituose jos straipsniuose (pvz., Seimas priima sprendimus dėl valstybinės paskolos

ir valstybės kitų esminių turtinių įsipareigojimų – 128 straipsnio 1 dalis; Seimas išklauso valstybės kontrolieriaus išvadą apie metinę biudžeto įvykdymo apyskaitą – 134 straipsnio 2 dalis; Respublikos Prezidentas atitinkamais atvejais tarp Seimo sesijų sprendžia, ar duoti sutikimą teisėją patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, – 114 straipsnio 2 dalis; Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas – 140 straipsnio 2 dalis; Vyriausybė skiria atstovus prižiūrėti, ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, – 123 straipsnio 2 dalis; Vyriausybė sudaro valstybės biudžeto projektą – 130 straipsnis).

Konstitucijoje apibrėžiant aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų funkcijas bei įgaliojimus yra numatyta jų tarpusavio kontrolė ir atsvara, taip pat partnerystė. Pavyzdžiui, Respublikos Prezidentas turi teisę skirti Ministrą Pirmininką, tačiau šią teisę įgyvendinti gali tik gavęs Seimo pritarimą (Konstitucijos 67 straipsnio 6 punktas, 84 straipsnio 4 ir 5 punktai, 92 straipsnio 1 dalis); Seimas skiria Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir šio teismo pirmininką (Konstitucijos 67 straipsnio 10 punktas), bet tam būtinas Respublikos Prezidento teikimas (Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktas); Seimas steigia ir panaikina Lietuvos Respublikos ministerijas, tačiau tam reikia Vyriausybės siūlymo (Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktas).

Tiesioginis įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu nustatant papildomas jų įgyvendinimo sąlygas. Norint juos pakeisti ar apriboti būtina priimti konstitucinę pataisą.

Be Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų įgaliojimų, aukščiausiosios valstybės valdžios institucijos turi ir įstatymais nustatomų. Pavyzdžiui, apie Respublikos Prezidento tokių įgaliojimų galimybę galima spręsti iš Konstitucijos 84 straipsnio 10 punkto, kuriame nustatyta, kad Respublikos Prezidentas „nustatyta tvarka skiria ir atleidžia įstatymų numatytus valstybės pareigūnus“. Nustatant tokius įgaliojimus atsižvelgiama į Konstitucijos nuostatas ir principus, įtvirtinančius valstybės valdžios institucijų prigimtį ir jų sąveikos pobūdį.

Valdžių padalijimo principas (įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių savarankiškumas sprendžiant konstitucinės ir baudžiamosios atsakomybės klausimus)

Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas

<...> Teisinėje valstybėje kiekviena valstybės valdžia (įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ar teisminė) vykdo jai pavestas funkcijas ir realizuoja savo kompetenciją. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai, o pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos vykdymas pavestas Seimui. Balsuojant dėl apkaltos Seime yra sprendžiamas asmens konstitucinės, bet ne baudžiamosios atsakomybės klausimas. Asmens pašalinimas iš pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka dėl įtarimo padarius nusikaltimą nesaisto teismo. Savo ruožtu Konstitucijoje įtvirtintas įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių savarankiškumas lemia tai, kad teismo nuosprendis nesaisto Seimo, priimančio sprendimą dėl asmens konstitucinės atsakomybės. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis valdžių padalijimo principas.

Seimo įgaliojimai steigti ir panaikinti ministerijas (Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktas)

Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas

Konstitucijoje nustatant įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų funkcijas bei įgaliojimus yra numatyta jų tarpusavio sąveika. Tokia norma yra Konstitucijos

67 straipsnio 8 punkte: Seimas „Vyriausybės siūlymu steigia ir panaikina Lietuvos Respublikos ministerijas“. <...>

<...>

Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktas įtvirtina Seimo teisę steigti ir panaikinti ministerijas. Šių Seimo įgaliojimų įgyvendinimas yra saistomas konkrečių Konstitucijoje įtvirtintų Vyriausybės įgaliojimų: jeigu Vyriausybė nepateikia konkretaus pasiūlymo, Seimas negali priimti sprendimo steigti ar panaikinti ministeriją. Taigi ši Konstitucijos norma užtikrina įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių pusiausvyrą.

Teisminė valdžia vienintelė formuojama profesiniu pagrindu

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

<...> Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu.

Valdžių padalijimo principas; teisminė valdžia (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šiame ir kituose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Teisminė valdžia – viena iš valstybės valdžių, kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą. Šios funkcijos negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas. Tik savarankiška ir visavertė teisminė valdžia gali sėkmingai įgyvendinti jai patikėtą funkciją.

Teisminės valdžios savarankiškumas ir visavertiškumas neatskiriami nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

<...>

<...> valdžių padalijimo principas neatsiejamas nuo teisminės valdžios organizacijai ir veiklai būdingo teisėjo ir teismų nepriklausomumo.

Valdžių padalijimo principas; vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Pagal Konstituciją valstybės valdžios organizavimas ir veikla yra grindžiamos valdžių padalijimo principu. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas, be kitų reikalavimų, suponuoja tai, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Pažymėtina ir tai, kad valstybės valdžių sistema apima įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias; būtent šių trijų valdžių santykius lemia konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas. Vietos savivaldos lygmeniu tokių trijų valdžių nėra; Konstitucijoje numatytos tik savivaldybių tarybos – teritorinių bendruomenių atstovybės ir savivaldybių

tarybų sudaromi ir joms atskaitingi vykdomieji organai. Konstitucijoje įtvirtintas savivaldybių tarybų viršenybės joms atskaitingų vykdomųjų organų atžvilgiu principas.

<...> konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas nėra tapatus konstituciniam vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principui, kuriuo *inter alia* yra grindžiami tiek valstybės įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios institucijų santykiai, tiek savivaldos institucijų organizavimas ir veikla.

Pagal Konstituciją Seimas vykdo parlamentinę Vyriausybės kontrolę. Seimo reikavimu Vyriausybė arba atskiri ministrai turi atsiskaityti Seime už savo veiklą (Konstitucijos 101 straipsnio 1 dalis). Taigi valstybės valdžių padalijimas Konstitucijoje suponuoja ir Vyriausybės – vykdomosios valdžios kolegialios institucijos atskaitingumą įstatymų leidžiamajai valdžiai – Tautos atstovybei.

Savivaldybių tarybos formuojamos remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu (Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalis); jos sudaro joms atskaitingus vykdomuosius organus (Konstitucijos 119 straipsnio 4 dalis). Taigi savivaldybių tarybų ir jų vykdomųjų organų santykiai taip pat yra grindžiami konstituciniu vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principu.

Kartu pažymėtina, kad konstitucinis vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principas valstybės valdymo lygmeniu ir vietos savivaldos lygmeniu turi tam tikrų ypatumų. Antai pagal Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalį Seimo (t. y. Tautos atstovybės) narys gali būti skiriamas Ministru Pirmininku ar ministru (t. y. Seimui atskaitingos vykdomosios valdžios kolegialios institucijos nariu). Tuo tarpu savivaldos lygmeniu analogiška išlyga, kad atstovybės narys galėtų būti savivaldybės tarybai atskaitingo vykdomojo organo nariu, Konstitucijoje nėra numatyta.

Taigi konstituciniai valstybės valdžių padalijimo ir vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principai savo turiniu ir taikymo sritimi nėra tapatūs. Savivaldybių tarybų ir jų vykdomųjų organų santykiai yra grindžiami konstituciniu vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei ir savivaldybių tarybų viršenybės joms atskaitingų vykdomųjų organų atžvilgiu principais, tačiau ne valdžių padalijimo principu.

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Konstitucinis valdžių padalijimo principas lemia, kad Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d. nutarimai). Taigi Seimas pagal Konstituciją neturi teisės pavesti *inter alia* Vyriausybei realizuoti jo konstitucinės kompetencijos, o Vyriausybė negali tokio pavedimo priimti ir vykdyti.

Valdžių padalijimo principas; valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnyje yra *inter alia* įtvirtintas valdžių padalijimo principas.

Konstitucinis valdžių padalijimo principas – pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas; jis yra įtvirtintas ne tik Konstitucijos 5 straipsnyje, bet ir kituose Konstitucijos straipsniuose (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. birželio 3 d., 1999 m. liepos 9 d., 2001 m. balandžio 26 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai). Aiškinant Konstitucijos 5 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą

pažymėtina, kad konstitucinis valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas šio straipsnio 1 ir 2 dalyse (Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas); šis konstitucinis principas įvairiais aspektais yra sukonkretintas kituose Konstitucijos straipsniuose. Kita vertus, Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje atsispindi ne tik konstitucinis valdžių padalijimo principas, bet ir Konstitucijos viršenybės bei konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai); jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos, bet ir kurios nors kitos valdžios institucijos galios, konstatuotina, kad yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Konstitucinis valdžių padalijimo principas *inter alia* reiškia, kad asmenys, vykdantys funkcijas įgyvendinant vieną valstybės valdžią, negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant kitą valstybės valdžią, t. y. asmenys, vykdantys funkcijas įgyvendinant įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ar teisminę valdžią, negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant atitinkamai vykdomąją ir teisminę, įstatymų leidžiamąją ir teisminę ar įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią, išskyrus pačioje Konstitucijoje nustatytas išimtis. Pažymėtina, kad Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalies nuostata, jog Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ar ministru, yra Konstitucijoje nustatyta išimtis, kai tas pats asmuo gali vykdyti funkcijas įgyvendinant ir įstatymų leidžiamąją valdžią (kaip Seimo narys), ir vykdomąją valdžią (kaip Vyriausybės narys – Ministras Pirmininkas ar ministras).

Valdžios institucijų tarpusavio kontrolė ir atsvara, bendradarbiavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdant jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai).

Pabrėžtina, kad valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai. Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neįsiterpiant į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą.

Parlamentinė demokratija; valstybės valdžių sąveika; parlamentinė kontrolė

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas

Konstitucija įtvirtina parlamentinę demokratiją. Tačiau parlamentinė demokratija nėra „konvento valdymas“, ji nėra tokia sistema, kur parlamentas tiesiogiai organizuoja kitų valstybės ar savivaldybių institucijų darbą arba gali bet kada įsikišti į bet kurios

viešąją valdžią įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių institucijos (jų pareigūnų) veiklą. Parlamentinė demokratija nėra ir tokia sistema, kur parlamentas, esant nors menkiausiai dingsčiai, gali kontroliuoti bet kokius tokių institucijų (jų pareigūnų) sprendimus, inicijuoti sankcijų taikymą atitinkamiems asmenims, juo labiau pats priimti sprendimus už atitinkamą kompetenciją turinčias valstybės ar savivaldybių institucijas (jų pareigūnus), t. y. priimti tokius sprendimus, kuriuos gali priimti tik atitinkamą kompetenciją turinčios valstybės institucijos (jų pareigūnai), pavyzdžiui, teismai, prokurorai, Valstybės kontrolė, ikiteisminio tyrimo institucijos, įstatymuose numatyti operatyvinės veiklos subjektai.

Konstitucijoje įtvirtintas parlamentinės demokratijos modelis yra racionalus ir nuosaikus. Jis nėra grindžiamas vien parlamentine kontrole, vien tarpinstituciniais stabdžiais ir atsvaromis; ne menkesnį vaidmenį parlamentinėje demokratijoje vaidina tarpfunkcinė partnerystė, grindžiama *inter alia* pasitikėjimu. Konstitucinio Teismo aktuose yra konstatuota, kad „įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdamas jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad „valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo kontrolės funkciją (*inter alia* nuostatų, kuriomis yra grindžiama galimybė sudaryti Seimo laikinąsias tyrimo komisijas), interpretavimas neišvengiamai paneigtų konstitucinius atsakingo valdymo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės, demokratijos principus, Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės siekį, sudarytų prielaidas nestabilumui valdant valstybę, tvarkant viešuosius reikalus, taip pat prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

Įstatymų leidėjo pavedimas tam tikrus santykius reguliuoti Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.1. Bendrosios nuostatos, 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.

Ši Konstitucijos nuostata yra valstybės valdžių padalijimo ir pusiausvyros pagrindas (Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas).

<...>

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnyje (taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų įgaliojimus) yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas.

<...>

<...> Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Teismo konstitucinio statuso ypatumai, susiję su valstybės valdžios vykdymu ir valstybės valdžių padalijimu, *inter alia* suponuoja

tai, jog šios institucijos negali perimti viena kitos konstitucinių įgaliojimų, taigi ir teismai, į kuriuos suinteresuoti asmenys kreipiasi su prašymais išnagrinėti Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktus arba kitaip pasireiškiančią šių institucijų veiklą, negali perimti Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės konstitucinių įgaliojimų, t. y. už šias valdžios institucijas priimti atitinkamų sprendimų arba įpareigoti minėtų valdžios institucijų išleisti aktus, susijusius su valstybės valdžios vykdymu.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra susijęs su konstituciniu valdžių padalijimo principu, įtvirtintu *inter alia* Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Kaip ne kartą pažymėta Konstitucinio Teismo aktuose, konstitucinis valdžių padalijimo principas yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas (*inter alia* 1998 m. sausio 10 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai), be kita ko, reiškiantis, kad jeigu Konstitucijoje yra nustatyti konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimai, ši institucija negali šių įgaliojimų atsisakyti, jų perduoti kuriai nors kitai institucijai, kitos valstybės valdžios institucijos negali jų perimti, jie negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (*inter alia* 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. vasario 26 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas taip pat ne kartą pabrėžė, kad Seimas neturi teisės pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai įgyvendinti jo konstitucinę kompetenciją (*inter alia* 2002 m. sausio 14 d., 2009 m. kovo 2 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai). Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“ yra pažeidžiama, jeigu nustatytu teisiniu reguliavimu konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. kovo 2 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai).

1.6. VALDŽIOS GALIAS RIBOJA KONSTITUCIJA

Valdžios galias riboja Konstitucija; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Valdžios galias riboja Konstitucija.“

Šioje normoje įtvirtintas svarbus konstitucinis principas, į kurį turi būti atsižvelgiama nustatant valstybės valdžios institucijų įgaliojimus tiek valstybės valdžios ir asmens santykių, tiek valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykių srityse. Konstitucinis Teismas, šiuo aspektu interpretuodamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą principą, 1999 m. birželio 3 d. nutarime konstatavo, kad šis konstitucinis principas „reiškia ir tai, kad jei Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos šių įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu“. Šių reikalavimų būtina laikytis norint užtikrinti valstybės valdžios institucijų funkcionavimo darną.

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas šią Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, pažymėjo: „Valstybinės valdžios institucijos, rengdamos ir priimdamos teisės aktus, privalo vadovautis Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu. Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Tai reiškia, kad Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių neriboja Konstitucija“ (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje atsispindi ne tik konstitucinis valdžių padalijimo principas, bet ir Konstitucijos viršenybės bei konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai).

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis valdžių padalijimo principas neatsiejamas ir nuo Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija, saistančios ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytas valstybės valdžios institucijas, bet ir kitas valdingus įgaliojimus turinčias institucijas, nepriskiriamas nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai, nei teisminei valdžiai, taip pat visus šiose institucijose dirbančius valstybės tarnautojus.

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“ yra pažeidžiama, jeigu nustatytu teisiniu reguliavimu konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios (*inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. kovo 2 d., 2015 m. gegužės 26 d. nutarimai).

Valdžios galias riboja Konstitucija, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms; atsakingo valdymo ir skaidrumo principai (Konstitucijos 5 straipsnio 2, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 12 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas atsispindi ir konstitucinius atsakingo valdymo ir valdžios atsakomybės visuomenei principus įtvirtinančiose Konstitucijos 5 straipsnio 2, 3 dalyse, kuriose nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.

Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijoje įtvirtintas atsakingo valdymo principas suponuoja tai, kad visos valstybės institucijos ir pareigūnai turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, taip pat turi tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus (*inter alia* 2015 m. lapkričio 19 d., 2016 m. liepos 8 d., 2018 m. kovo 2 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad konstitucinis atsakingo valdymo principas, aiškinamas kartu su Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms imperatyvu,

suponuoja teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimus, kurių privalo laikytis *inter alia* valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos (2016 m. liepos 8 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas, 2018 m. kovo 8 d. nutarime aiškindamas, be kita ko, iš Konstitucijos, *inter alia* jos 5 straipsnio 2, 3 dalių, kylančio vieno iš viešosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklos principų – skaidrumo principo turinį, pažymėjo: šis principas suponuoja atskaitingumą atitinkamai bendruomenei ir sprendimus priimančių pareigūnų atsakomybę už tuos sprendimus; priimami sprendimai turi būti pagrįsti, aiškūs, kad juos, iškilus reikalui, būtų galima racionaliai motyvuoti. Skaidrumas yra būtina prielaida *inter alia* užkirsti kelią piktnaudžiavimams valdžia, taigi ir būtina prielaida žmonėms pasitikėti viešosios valdžios institucijomis ir apskritai valstybe (2008 m. sausio 22 d., 2018 m. kovo 8 d. nutarimai).

1.7. VALSTYBINĖ KALBA – LIETUVIŲ KALBA

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas (Konstitucijos 14 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 14 straipsnį lietuvių kalba yra valstybinė kalba. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė. Valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą. Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba.

Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad konstitucinis valstybinės kalbos statusas reiškia, jog lietuvių kalba privalomai vartojama tik viešajame Lietuvos gyvenime. Kitose gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kokią jiems priimtina kalbą.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.

Valstybinės kalbos mokėjimas – visaverčio piliečių dalyvavimo valdant valstybę sąlyga

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją lietuvių kalba, kaip valstybinė kalba, yra valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų viešosios raiškos ir bendravimo tarpusavyje bei su visuomenės nariais priemonė. Ji yra svarbus valstybingumo elementas, visus Lietuvos Respublikos piliečius vienijantis, valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą integruojantis veiksnys, nes užtikrina visiems valstybės piliečiams lygias galimybes dalyvauti valdant savo šalį, priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat teisę lygiomis sąlygomis stoti į valstybinę tarnybą.

Valstybinės kalbos mokėjimas yra visaverčio piliečių dalyvavimo valdant valstybę prielaida ir būtina sąlyga.

Valstybinės kalbos vartojimas priimant valstybinės reikšmės sprendimus

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas

Valstybinės reikšmės sprendimų priėmimas, *inter alia* Lietuvos Respublikos piliečiams balsuojant referendumuose, kuriuose, kaip įtvirtinta Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalyje, sprendžiami svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai, – tai išimtinė valstybinės kalbos vartojimo sritis. Valstybinės kalbos mokėjimas yra ir prielaida įgyvendinti kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio konstitucinę teisę balsuoti referendumuose. Konstitucija nesuponuoja to, kad piliečiams, nemokantiems valstybinės kalbos, turi ar gali būti sudarytos kokios nors ypatingos, palengvintos sąlygos dalyvauti valdant savo šalį, *inter alia* kad tokie piliečiai turi būti kaip nors dar labiau ir dirbtinai skatinami dalyvauti referendumuose arba kituose balsavimuose, kuriuose yra priimami valstybinės reikšmės sprendimai.

Dėl to referendumų biuleteniai turi būti spausdinami tik valstybine kalba. Priešingu atveju būtų ignoruojama konstitucinė valstybinės kalbos samprata, suponuojanti būtent valstybinės kalbos vartojimą priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat būtų nukrypstama nuo iš Konstitucijos kylančio pilietiškumo imperatyvo, Konstitucijoje įtvirtintos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos sampratos.

Be to, visuotinai pripažįstama, jog referendumų biuleteniuose, kad ir kokių klausimų tie referendumai būtų rengiami, klausimai turi būti formuluojami suprantamai kiekvienam balsuotojui. <...> pažymėtina, kad kalbinės išraiškos atžvilgiu tie klausimai nebūna sudėtingi, painūs ir iš balsuotojo nereikalauja jokių ypatingų kalbos žinių. Per referendumus balsuotojams pateikiamas tam tikras kalbos atžvilgiu nesudėtingas, nepainiai suformuluotas klausimas, į kurį reikia atsakyti tik „taip“ arba „ne“. Jeigu klausimų yra ne vienas, kiekvienas klausimas referendumo biuletenyje turi būti formuluojamas atskirai ir į kiekvieną klausimą turi būti atsakoma atskirai. Labai abejotina, ar toks pilietis, kuris šitaip paprastai suformuluoto klausimo (klausimų) nesupranta būtent dėl to, kad nemoka valstybinės kalbos, turi pakankamai informacijos apie Lietuvos valstybės viešąjį gyvenimą, kad galėtų racionaliai apsispręsti, kaip atsakyti į referendumo klausimą; išties, vargu ar apskritai įmanoma būtų pagrįsti, kad toks pilietis (galbūt išskyrus tik kai kurias išimtis) geba suvokti Tautos siekius ir yra pasirengęs priimti atsakomybę už Lietuvos valstybės dabartį ir ateitį. Dirbtinai papildomai skatinti tokius piliečius dalyvauti referendumuose ar kituose balsavimuose, kuriuose yra priimami valstybinės reikšmės sprendimai (taip pat ir sudarant jiems galimybes per referendumą savo valią pareikšti ne valstybine kalba, kurios jie nemoka), būtų tolygu atitinkamų valstybinės svarbos klausimų sprendimą tam tikru mastu patikėti tokiems žmonėms, kurie <...> nėra pakankamai integravęsi į Lietuvos visuomenę, nėra visaverčiai valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariai (ir nesistengia jais tapti), stokoja pilietiškumo.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime pateiktas (remiantis *inter alia* Konstitucinio Teismo jurisprudencija, suformuota ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose) Konstitucijos 14 straipsnio aiškinimas ir iš tokio aiškinimo (taip pat iš konstitucinių pilietiškumo ir valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos sampratos) kylantis reikalavimas referendumų biuletenius spausdinti tik valstybine kalba yra visiškai suderinami su Konstitucijos 37 straipsnio nuostata, kad piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius, taip pat su Konstitucijos 45 straipsnio nuostatomis, kad piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai ir kad tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą, nes šios nuostatos,

įtvirtinančios tautinių bendrijų teisę puoselėti savo tautinę kultūrą, papročius, kalbą, gauti valstybės teikiamą paramą, nereiškia, jog jų interesai gali būti priešpriešinami Lietuvos valstybės, kurios teritorijoje atitinkamos tautinės bendrijos gyvena, visos visuomenės, pilietinės Tautos bendriems interesams. Valstybinės kalbos konstitucinio įtvirtinimo, reikalavimo paisyti konstitucinio valstybinės kalbos imperatyvo *inter alia* tada, kai yra priimami valstybinės reikšmės sprendimai, negalima aiškinti kaip esą pažeidžiančio tautinių mažumų teises. Priešingai, <...> valstybinės kalbos mokėjimas užtikrina visų valstybės piliečių lygiateisiškumą. Kaip savo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „asmens tautybė (taip pat ir santykiuose su valstybės ar savivaldybių institucijos, valstybės tarnautojais) negali būti pagrindu asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės lietuvių kalbos statuso; kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės institucijoms ir pareigūnams principas“.

Vardo ir pavardės įrašas pase valstybine kalba – oficialus asmens tapatybės patvirtinimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas

<...> asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti įrašyti valstybine kalba ir <...> tik asmens vardo ir pavardės įrašas valstybine kalba yra oficialus to asmens tapatybės patvirtinimas, sukeliantis atitinkamus teisinius padarinius, susijusius su to asmens vardo ir pavardės vartojimu viešajame Lietuvos gyvenime.

Visuotinai žinoma, kad pase, be skyriaus, kuriame įrašomi asmens tapatybę identifikuojantys duomenys (pirmiausia asmens vardas ir pavardė), esama skyrių, skirtų papildomiems duomenims apie asmenį įrašyti, reikalingoms žymoms (kuriose, beje, dažnai vartojama ne tik valstybinė (oficialioji) kalba) dėti. Tai būdinga ir Lietuvos Respublikos piliečio pasui.

Pažymėtina, kad jei Lietuvos Respublikos piliečio paso kitų įrašų skyriuje asmens vardas ir pavardė būtų rašomi nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja, šiame piliečio pase išliktų ir oficialus asmens tapatybės patvirtinimas valstybine kalba. Kartu pažymėtina, kad asmens vardo ir pavardės įrašas paso kitų įrašų skyriuje nelietuviškais rašmenimis neturėtų būti prilygintas įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba.

Minėtais atvejais nebūtų pagrindo teigti, kad piliečio paso kitų įrašų skyriuje įrašius asmens vardą ir pavardę nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja, būtų paneigti iš Konstitucijos kylantys imperatyvai, kad „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ ir kad viešajame valstybės gyvenime turi būti vartojama valstybinė kalba.

Taigi įstatymų leidėjas, nustatęs, kad asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis, turi diskreciją nustatyti ir tai, kad to paties paso kitų įrašų skyriuje asmens vardą ir pavardę galima įrašyti nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja. Tokiu atveju įstatymų leidėjas turėtų nustatyti asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos paso kitų įrašų skyriuje nevalstybine kalba pagrindus, *inter alia* tai, kokiais objektyviais kriterijais vadovaujantis asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio paso kitų įrašų skyriuje gali būti rašomi ne lietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma.

Įstatymų leidėjas, nustatydamas asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio paso kitų įrašų skyriuje nevalstybine kalba pagrindus, turėtų paisyti ir to, kad <...> Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialiųjų) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

Asmens vardo ir pavardės rašymas piliečio pase*Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas*

Konstitucinis Teismas, 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime aiškindamas savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą <...>, pažymėjo, kad „lietuvių kalbos rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota valstybės institucija“.

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal [įstatymą] <...> tokia įgaliota valstybės institucija yra Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – ir VLKK).

<...>

<...> kai įstatymų leidėjui nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti specialių žinių ar specialią (profesinę) kompetenciją turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir vykdyti valstybinę kalbos politiką (šiuo metu įstatyme nurodytos institucijos – VLKK), oficialią išvadą, *inter alia* aiškiai išdėstyta pozicija, aiškius siūlymus. Įstatymų leidėjas, sprenddamas, kaip Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti rašomi asmens vardas ir pavardė, negali neatsižvelgti į gautas oficialias išvadas, įskaitant VLKK oficialią išvadą, išdėstyta pozicija (siūlymus).

<...>

<...> pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ar jo įgaliota institucija, apibrėždama esminius valstybinės kalbos vartojimo klausimus, *inter alia* nustatydamas Lietuvos Respublikos piliečių vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės, turi paisyti konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę lietuvių kalbą ir įvertinti galimą pavojų bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui. Pagal Konstituciją netoleruotina, kad šios taisyklės, *inter alia* įtvirtinančios nelietuviškų asmenvardžių (vardo ir pavardės) rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, būtų nustatytos neįvertinus jų poveikio bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui, *inter alia* lietuviškų asmenvardžių rašymui.

<...>

<...> VLKK turi teikti oficialią išvadą, ar gali būti nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės <...> [nei tokios, pagal kurias asmens vardas ir pavardė piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą], *inter alia* ar konstitucinio reikalavimo „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ formuluotė „valstybine kalba“, taip pat formuluotė „lietuviškais rašmenimis“ gali būti suprantamos taip, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase kai kuriais atvejais rašant nelietuviškus vardus ir pavardes galima vartoti ne tik lietuvių kalbos abėcėlės raides, bet ir kitus tik lotyniško pagrindo rašmenis tiek, kiek jie dera su lietuvių kalbos tradicija, nepažeidžia lietuvių kalbos sistemos, lietuvių kalbos savitumo.

Pažymėtina, kad VLKK oficialią išvadą turi teikti ir tuomet, kai svarstomi kitų teisėkūros subjektų parengti teisės aktai, susiję su asmens vardo ir pavardės rašymu Lietuvos Respublikos piliečio pase.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Todėl esminės asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės turi būti nustatytos įstatymu.

<...> laikantis iš Konstitucijos, *inter alia* jos 14 straipsnio, kylančių reikalavimų gali būti įstatymu nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės <...> [nei tokios, pagal kurias asmens vardas ir pavardė piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą], kai jas keisti siūlo pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu.

1.8. TEISĖKŪROS IR TEISĖS TAIKYMO PAGRINDAI

1.8.1. Bendrosios nuostatos

Oficialus įstatymų paskelbimas; įstatymai neturi grįžtamosios galios (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Galioja tik paskelbti įstatymai.“

Ši Konstitucijos nuostata reiškia, kad įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti. Oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliojotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų. Demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje taip pat atsispindi teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*). Taigi įstatymai taikomi tiems faktams ir pasekmėms, kurie atsiranda po šių įstatymų įsigaliojimo. Reikalavimas, kad paskelbti įstatymai galiojotų į ateitį ir neturėtų grįžtamosios galios – svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis [teisinės valstybės principo] elementas.

Kartu pažymėtina, kad teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios, sietinas su konstituciniais teisingumo, humanizmo principais. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad priimti įstatymai, panaikinantys veikos baudžiamumą ar sušvelninantys atsakomybę, turi grįžtamąją galią (*lex benignior retro agit*) (1998 m. kovo 25 d. nutarimas).

Teisės aktų galia nukreipta į ateitį; teisė negali būti nevieša

Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas. Vienas iš teisinės valstybės principo elementų yra tas, kad teisės aktų galia nukreipta į ateitį. Konstitucinis Teismas 1994 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo: „Įstatymo ar kito teisės akto galia nukreipiama į ateitį. Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų.“ Teisinės valstybės principo esminis elementas taip pat yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Teisė negali būti nevieša. Konstituciniai reikalavimai, kad galiojotų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galiojotų į ateitį, – svarbi teisinio tikrumo prielaida.

Teisės aktų paskelbimas – būtina jų galiojimo sąlyga (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį įstatymų paskelbimas turi būti toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas ir yra būtent tas įstatymas, kurį priėmė

Seimas arba kuris buvo priimtas referendumu. Toks įstatymų paskelbimas yra jų oficialus paskelbimas.

<...>

Įstatymai turi būti paskelbti viešai, kad su jais galėtų susipažinti visi teisės subjektai. Konstitucinis reikalavimas, kad gali galioti tik tie įstatymai, kurie yra paskelbti, – svarbi teisinio tikrumo prielaida. Šis konstitucinis reikalavimas yra neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje atsispindi konstitucinis principas, kad teisė negali būti nevieša.

<...>

<...> atitinkančiais Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimus, taigi ir galiojančiais, gali būti pripažinti tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas turi būti paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys), taip pat konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktai turi būti skelbiami valstybine lietuvių kalba.

Teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Asmens pasitikėjimas valstybe ir teise bei teisėtų lūkesčių apsauga, kaip konstitucinės vertybės, yra neatskiriami nuo teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcijos. Teisės aktai (jų dalys) laikomi atitinkančiais Konstituciją ir teisėtais tol, kol Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams). Taigi tol, kol teisės aktai (jų dalys) Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams) arba kol jie nėra nustatyta tvarka pripažinti netekusiais galios, juose nustatytas teisinis reguliavimas atitinkamiems teisinių santykių subjektams yra privalomas. Asmenį, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, saugo ir gina Konstitucija. Šios nuostatos nepaisymas reikštų, kad nukrypstama ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit*

ad impossibilia); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisę taikantiems subjektams

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovujamasi ir taikant teisę. Taikant teisę *inter alia* būtina paisyti tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų, kaip antai: teisę taikančios institucijos turi paisyti asmenų lygiateisiškumo reikalavimo; negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem*); atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*), ir kt. Šiame kontekste paminėtina ir tai, jog konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimas).

Konstitucijos 110 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Atsižvelgiant į iš Konstitucijos kylančią teisės aktų hierarchiją, ši Konstitucijos nuostata reiškia ir tai, kad teisėjas negali taikyti ir Konstitucijai prieštaraujančio poįstatyminio teisės akto, jis taip pat negali taikyti tokio poįstatyminio teisės akto, kuris prieštarauja įstatymui. Kita vertus, minėta Konstitucijos nuostata atspindi konstitucinį principą, – vieną iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, – kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Pažymėtina, kad įstatymai turi būti vykdomi tol, kol jie nėra pakeisti ar panaikinti arba nėra Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams). <...> tol, kol įstatymai nėra pakeisti arba nėra Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, visi teisinių santykių subjektai, taigi ir Vyriausybė, privalo juos vykdyti ir taikyti pagal savo kompetenciją; neleistina, kad Vyriausybė, turinti pati taikyti įstatymus ir (arba) užtikrinti, kad įstatymus taikytų kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei pareigūnai, užuot pati vykdytų įstatymų jai nustatytas pareigas ir (arba) užtikrinusi, kad įstatymų nustatytas pareigas vykdytų kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei pareigūnai, savo poįstatyminiais teisės aktais nustatytų tokių teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatymuose ir kuris ją ir (arba) kitus

valstybės ir savivaldybių institucijas bei pareigūnus visiškai arba iš dalies atleistų nuo minėtų pareigų vykdymo.

<...>

Vienas iš daugelio konstitucinio teisinės valstybės principo aspektų (tiesiogiai susijęs su konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu) – tai, kad panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai. Tad jurisdikcinių institucijų diskrecija sprendžiant ginčus ir taikant teisę yra ribota. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimuose, 2004 m. vasario 13 d. sprendime konstatavo, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą.

Bendrojo teisinio reguliavimo išimčių nustatymas

Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas

<...> tam tikro bendrojo teisinio reguliavimo išimčių nustatymas gali būti konstituciškai pateisinamas, jeigu yra siekiama užtikrinti konstituciškai pagrįstą visuotinai reikšmingą interesą, Konstitucijos saugomas bei ginamas vertybes, ir tik tiek, kiek to siekiama. Minėtos išimtys turi būti proporcingos siekiamam konstituciškai pagrįstam tikslui ir neriboti subjektų teisių daugiau, nei būtina užtikrinant konstituciškai pagrįstą visuotinai reikšmingą interesą.

Teisinės terminijos vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitus žodžius ar formuluotes negu vartojami Konstitucijos tekste.

Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką, tačiau kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, taip ir Konstitucijos negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas). Šiame kontekste paminėtina, kad kalba, *inter alia* teisinė terminija, nuolat vystosi. Tad reikalavimas, kad įstatymuose, kituose teisės aktuose tie patys reiškiniai visada būtų apibūdinami tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje, jeigu jis būtų suabsoliutintas, reikštų, jog, viena vertus, siekiama dirbtinai varžyti, netgi stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisinės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kiti nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės), apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių nebuvo tuo metu, kai buvo kuriamas Konstitucijos tekstas. Kita vertus, toks reikalavimas, jeigu jis būtų suabsoliutintas, galėtų provokuoti Konstitucijos teksto koregavimą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti stabilus aktas, tekstą nėra teisiškai būtina.

Sąvokų vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> sąvokos teisės aktuose turi būti vartojamos nenukrypstant nuo joms būdingos prasmės, o jeigu joms yra suteikiamas specifinis turinys, tai turi būti specialiai aptarta atitinkamame teisės akte.

Įstatymų leidėjo pavedimas tam tikrus santykius reguliuoti Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas

Tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja tam tikrų joje nurodytų santykių reguliuoti būtent įstatymu ir kai pagal Konstituciją tokių santykių reguliavimas nėra priskirtas kitų valstybės valdžių vykdančių institucijų, *inter alia* Vyriausybės, išimtinai kompetencijai, įstatymų leidėjas gali įstatyme nustatyti ir tai, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Lietuvos įstatymų leidyboje tokia teisėkūros praktika, kai įstatyme yra nustatoma, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, yra gana plačiai paplitusi.

Jeigu įstatymų leidėjas įstatyme įtvirtina nuostatą, kad tam tikrus santykius „reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija“, ši nuostata reiškia, kad: Vyriausybė turi įgaliojimus įstatyme nurodytus santykius reguliuoti pati arba savo nutarimu gali nustatyti, kokia institucija turi įgaliojimus (gali ir turi) reguliuoti įstatyme nurodytus santykius; Vyriausybė turi įgaliojimus dalį įstatyme nurodytų santykių reguliuoti pati, o kai kuriuos įstatyme *expressis verbis* nurodytus santykius bei santykius, kurie kyla iš įstatyme *expressis verbis* nurodytų santykių, gali įgaluoti reguliuoti kitą instituciją; Vyriausybė, įgaliodama kokią nors instituciją reguliuoti atitinkamus santykius, negali pavesti jai reguliuoti ir tokių santykių, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus gali būti reguliuojami ne mažesnės galios negu Vyriausybės nutarimai teisės aktais.

Minėta teisėkūros praktika, jeigu yra paisoma valdžių padalijimo principo ir iš jo kylančių reikalavimų, *inter alia* reikalavimo nereguluoti tam tikrų santykių poįstatyminiais teisės aktais, jeigu pagal Konstituciją tokie santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymu, jeigu paisoma draudimo perduoti kitoms institucijoms tuos įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją yra išimtinė Vyriausybės kompetencija, jeigu paisoma draudimo perduoti kitoms institucijoms reguliuoti tokius santykius, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus gali būti reguliuojami ne mažesnės negu Vyriausybės nutarimai galios teisės aktais, savaime nėra nesuderinama su Konstitucija. Tačiau šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kyla ir tai, kad jeigu įstatymų leidėjas įstatyme įtvirtina, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, tai Vyriausybė, priimdama nutarimą, kuriuo tam tikrus santykius reguliuoti įgalioja atitinkamą instituciją, tuos santykius reguliuoti gali įgaluoti tik tokią instituciją, kuri vykdo tokias funkcijas ir (arba) turi tokius kitus įgaliojimus, kurie yra susiję su jai Vyriausybės nutarimu priskirtų santykių reguliavimu (yra artimi tam reguliavimui). Su Konstitucija nebūtų nesuderinamas ir toks teisinis reguliavimas, kai Vyriausybė, paisydama įstatymų nustatytų reikalavimų ir tvarkos, prireikus įsteigtą valstybės instituciją, kuriai pavestų reguliuoti įstatyme numatytus santykius, jeigu pagal įstatymą Vyriausybė ar jos įgaliota institucija turi įgaliojimus reguliuoti tokius santykius. Pažymėtina ir tai, kad jeigu įstatymų leidėjas įstatyme įtvirtina, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija ir jeigu tokį poįstatyminio santykių reguliavimo poreikį lemia būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kyla ir tai, kad kai Vyriausybė priima nutarimą, kuriuo tam tikrus santykius reguliuoti įgalioja atitinkamą instituciją, tai turi būti tik tokia institucija, kuri turi tokią specialią (profesinę) kompetenciją, reikalingą jai Vyriausybės nutarimu priskirtiems santykiams reguliuoti.

Oficialus viešas teisės aktų paskelbimas (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį, savo aktuose yra konstatavęs, kad: įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti

(Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas); įstatymų paskelbimas – būtina sąlyga jiems įsigaliooti (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas); įstatymu turi būti nustatyta įstatymų paskelbimo tvarka ir informacijos šaltinis, kuriame įstatymai turi būti paskelbti (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas); įstatymų paskelbimas turi būti toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas ir yra būtent tas, kurį priėmė Seimas arba kuris buvo priimtas referendumu; toks įstatymų paskelbimas yra oficialus (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas); oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik įstatymams įsigaliooti, bet ir tam, kad teisės subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų (Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai); demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų (Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai); įstatymai turi būti paskelbti viešai (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas); teisė negali būti nevieša (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „įstatymai“, atsižvelgiant į konstitucinį reikalavimą, kad teisė negali būti nevieša, negali būti aiškinama vien pažodžiui – ji aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Konstatuota ir tai, kad konstitucinis reikalavimas, jog galioja tik tie teisės aktai, kurie yra paskelbti, yra neatsiejamas ir nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, jis yra vienas iš esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – svarbi teisinio tikrumo prielaida (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai).

Teisės akto tekste gali būti įvairių elementų – ne tik normatyvių nuostatų (normų, principų), įtvirtinančių teisės subjektų elgesio taisykles ir elgesio laisvės ribas, bet ir deskriptyvių teiginių ar grafinių vaizdų (piešinių ar kitokios vaizdinės informacijos), fiksuojančių esamą padėtį, konstatuojančių tam tikrus teisiškai reikšmingus faktus.

<...>

Vyriausybės nutarimai, kaip ir kiti teisės aktai, gali skirtis pagal formą, turinį, struktūrą, apimtį, turėti įvairias sudedamąsias dalis (priedėlius). Teisės akte gali būti ne tik tekstinė, bet ir grafinė dalis (lentelės, brėžiniai, schemos, planai, kartogramos, simboliai, emblemos ir t. t.). Kaip savo 2003 m. spalio 29 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, visos norminio teisės akto dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriama susijusios ir turi vienodą teisinę galią; priedėlių atskirti nuo teisės akto negalima, nes, keičiant juose konkrečiai išdėstytą turinį, keičiasi ir viso norminio teisės akto turinys; turi būti paskelbiamas visas teisės aktas kartu su visomis jo sudedamosiomis dalimis; atitinkančiais Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimus, taigi ir galiojančiais, gali būti pripažįstami tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas turi būti paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys).

Oficialus viešas viso teisės akto paskelbimas nėra savitiksliis dalykas – tai reikalinga, kad teisės subjektai žinotų, koks yra atitinkamas teisės aktas, galėtų susipažinti su visu teisės aktu ir jį vykdyti. Taigi oficialaus viešo viso teisės akto paskelbimo paskirtis ir prasmė yra ta, kad jis tampa prieinamas teisės subjektams ir yra pašalinamos bet kokios abejonės dėl jo turinio autentiškumo. Įstatymų leidėjas įstatymu turi nustatyti tokį su oficialiu teisės aktų paskelbimu susijusių santykių teisinį reguliavimą, kad teisės aktai būtų prieinami visiems

teisės subjektams. Tai darydamas įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją: atsižvelgęs į teisės aktų turinį, ypatumus ir įvairovę, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, jis gali nustatyti įvairius oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip savo 2003 m. spalio 29 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija *expressis verbis* nenustato oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinių ar visų galimų jų paskelbimo būdų – tai nustatyti įstatymu turi įstatymų leidėjas; reguliuodamas šiuos santykius, įstatymų leidėjas gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą; tai darydamas jis visais atvejais privalo paisyti Konstitucijos.

<...> nustatydamas oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus įstatymų leidėjas turi atsižvelgti ir į technines galimybes teisės aktus paskelbti tam tikru būdu. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, sparti technologijų plėtra lemia ir atitinkamus visuomeninius santykius reguliuojančių teisės aktų dinamiką (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas), taip pat kad „elektroniniai ryšiai, telekomunikacijos vystosi itin sparčiai“, todėl „nuolat didėja ir galimybės ieškoti informacijos, ją gauti ir skleisti naudojant elektronines informacines technologijas, *inter alia* internetą“, „todėl būtina, kad įstatymų leidyba neatsilikytų nuo informacinių technologijų pažangos ir jos nulemtos atitinkamų visuomeninių santykių kaitos“ (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai). Šios nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir teisės aktų skelbimui.

Žinoma, kad ir kokios pažangios technologijos būtų taikomos oficialiai viešai skelbiant teisės aktus, visais atvejais turi būti užtikrinamas ne tik tų teisės aktų turinio autentiškumas (taigi ir garantuojama, kad teisės akto turinys nebus ištrintas, pakeistas ir pan.), bet ir prieinamumas teisės subjektams. Antai vien tai, kad teisės aktai yra paskelbti internete, savaime gali neužtikrinti jų prieinamumo, taigi ir teisės viešumo, jeigu nėra užtikrinamos techninės galimybės internetu naudotis kuo plačiausiems visuomenės sluoksniams arba jeigu tai žmonėms per brangiai kainuoja.

<...> nustatydamas oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus įstatymų leidėjas gali atsižvelgti ir į teisės aktų paskelbimo išlaidas, valstybės finansines galimybes. Čia turi būti paisoma racionalumo argumentų.

Kita vertus, teisės aktai neturi būti oficialiai skelbiami taip, kad, taupant mokesčių mokėtojų lėšas, kurių prireiktų norint juos kuo plačiau oficialiai viešai paskelbti, būtų apribotas kurių nors teisės aktų prieinamumas teisės subjektams, juo labiau kad kurie nors teisės aktai būtų jiems apskritai sunkiai prieinami.

Apartosios, taip pat ir kitos aplinkybės, lemiančios būtinybę nustatyti diferencijuotą oficialaus teisės aktų paskelbimo teisinį reglamentavimą, gali suponuoti tai, kad nėra būtino reikalo tam tikrą teisės aktą, nors jis ir turi būti oficialiai paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys), visą (visas jo sudedamąsias dalis) oficialiai skelbti tame pačiame šaltinyje (leidinyje). Tačiau pabrėžtina, jog tai nereiškia, kad kuri nors to teisės akto dalis gali būti apskritai nepaskelbta (nevieša), taip pat kad kuri nors jo dalis (dalys) gali būti paskelbta taip, kad būtų apribotas jos (taigi ir viso to teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams. Galimybė teisės akto sudedamąsias dalis oficialiai paskelbti ne tame pačiame šaltinyje turi būti grindžiama įstatymo nustatytu teisiniu reguliavimu. Pažymėtina ir tai, kad siekiant užtikrinti teisės aiškumą, suprantamumą, taigi ir teisės aktų sistemos aiškumą, suprantamumą, kiekvieną atvejį, kai teisės akto sudedamosios dalys yra oficialiai paskelbiamos ne tame pačiame šaltinyje, turi būti galima konstituciškai pagrįsti.

Taigi tais atvejais, kai teisės aktai turi ne tik tekstinę (rašytinį tekstą), bet ir grafinę dalį (brėžinius ir pan.), ypač jeigu tie teisės aktai yra didelės apimties ir sudėtingos struktūros ir jeigu dėl jų grafinės dalies publikavimo (spausdinimo, tiražavimo) kyla didelių techninių

problemų (taip pat jeigu jų publikavimo (spausdinimo, tiražavimo) išlaidos yra nepama- tuotai didelės (atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes, taip pat į tai, kokiam teisės subjektų ratui atitinkamas teisinis reguliavimas nustato teises ir pareigas)), įstatymu gali būti nustatyta tokia oficialaus šių teisės aktų paskelbimo tvarka, kuri skiriasi nuo bendrosios (įprastos) teisės aktų, kuriuos sudaro tik rašytinis tekstas, oficialios skelbimo tvarkos. Konstitucija to savaime nedraudžia. Antai įstatymu gali būti nustatyta, kad tokių teisės aktų grafinė dalis (ar tam tikros jos dalys) yra oficialiai skelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje), taip pat kad grafinė dalis (ar tam tikros jos dalys) yra oficialiai skelbiama kitokiu būdu nei tekstinė dalis. Nurodytos priežastys (itin didelė teisės akto apimtis, sudėtinga struktūra, techninės problemos, kylančios dėl grafinės dalies publikavimo) laikytinos pakankamai svariomis, taigi ir konstituciškai pagrindžiančiomis (nes Konstitucija nereikalauja neracionalių dalykų) atskirą oficialų teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą, taip pat ir (arba) jų oficialų paskelbimą skirtingais būdais.

Ypač pabrėžtina, kad oficialiai skelbiant teisės akto grafinę dalį (nesvarbu, ar ji skelbiama tame pačiame šaltinyje kaip tekstinė dalis, ar kitame) itin svarbu užtikrinti, kad ji būtų aiški, įskaitoma. Akivaizdu, kad minimalūs poligrafiniai reikalavimai oficialiam teisės akto tekstinės dalies skelbimui dažnai yra mažiau griežti nei atitinkami reikalavimai oficialiam jo grafinės dalies (brėžinių ir pan.) skelbimui (jeigu norima, kad ta grafinė dalis būtų aiški ir įskaitoma). Suprantama, kad oficialaus biuletenio (leidinio), kuriame teisės aktai oficialiai skelbiami bendrąja tvarka, kokybė paprastai (ne tik Lietuvoje) yra orientuojama į minimalius poligrafinius reikalavimus teisės akto tekstinės dalies paskelbimui (taigi ir į mažesnes leidybos išlaidas – tai, atsižvelgiant *inter alia* į leidybos apimtį, savaime suprantama), o ne į kur kas didesnius reikalavimus, keliamus jo grafinės dalies (brėžinių ir pan.) paskelbimui, juolab kad didžiąją daugumą teisės aktų sudaro vien rašytinis tekstas.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad oficialus viešas viso teisės akto paskelbimas nėra savitiksliis dalykas. Vien formalus teisės akto grafinės dalies išspausdinimas oficialiame leidinyje, kai dėl ne itin aukštos poligrafijos kokybės brėžinių, lentelių, grafikų, schemų, žemėlapių ar kitų dalių negalima įskaityti ir dėl to neužtikrinama galimybė teisės subjektams adekvačiai suprasti (sužinoti) jos turinį, negali būti laikomas konstituciškai pateisinamu, toks spausdinimas neatitiktų oficialaus viešo teisės aktų paskelbimo konstitucinės sampratos, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisės aiškumo, suprantamumo reikalavimų.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies sąvoka „paskelbti“ negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą oficialus viešas teisės aktų paskelbimas yra vien šių teisės aktų teksto išspausdinimas tradiciniame „popieriniame“ leidinyje (oficialiame biuletenyje ar kt.) ar kad apskritai oficialus viešas jų paskelbimas yra būtinais sietinas tik su jų išspausdinimu kokiame nors leidinyje. Įstatymų leidėjas gali, bet pagal Konstituciją neprivalo, nustatyti, kad teisės aktai – taip pat ir tie, kurie turi grafines dalis, – oficialiai paskelbiama kokiame nors spaudinyje. Jeigu tai konstituciškai pagrindžiama, tokie teisės aktai (grafinės jų dalys) gali būti oficialiai viešai paskelbiama ir kitais būdais.

Kartu pabrėžtina, kad būtinybė užtikrinti teisės aiškumą, suprantamumą, taigi ir teisės aktų sistemos aiškumą, suprantamumą, suponuoja tai, kad aptariamasis oficialus tam tikrų teisės aktų grafinės dalies paskelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi. Tokios išimtys turi būti *expressis verbis* numatytos įstatyme. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos atsirasti teisės sistemos nedarnai, teisės subjektams būtų sunkiau sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė.

Pabrėžtina ir tai, kad ir tokiais atvejais, kai teisės akto grafinė dalis paskelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu, privalu laikytis iš Konstitucijos kylančių teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, taip pat būtina užtikrinti, kad dėl atskiro teisės aktų tekstinės ir grafinės dalių publikavimo neatsirastų prielaidų kvestionuoti jų turinio autentiškumą.

Visų pirma būtina, kad laikantis bendrosios (įprastos) oficialaus teisės aktų skelbimo tvarkos atitinkamame šaltinyje būtų paskelbta, jog tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas. Antra, iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų turi būti aišku, kad tam tikra (tam tikros) šio teisės akto sudedamoji dalis (sudedamosios dalys) jame nėra paskelbta (paskelbtos). Trečia, turi būti aišku, kur galima susipažinti su tame šaltinyje nepaskelbta (nepaskelbtomis) teisės akto sudedamąja dalimi (sudedamosiomis dalimis). Galiausiai, ketvirta, turi būti praktiškai užtikrintas atitinkamos teisės akto dalies (taigi ir viso teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams, be to, tiems teisės subjektams neturi kilti pagrįstų abejonų dėl minėtame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) turinio autentiškumo. Jeigu yra laikomasi šių sąlygų ir, žinoma, jeigu tam tikros (tam tikrų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) nepaskelbimas minėtame šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas, savaime nėra pagrindo teigti, kad tam tikras teisės aktas yra „nepaskelbtas“ arba kad jis yra „paskelbtas“ neviešai, neoficialiai, t. y. nesilaikant Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimų, nepaisant konstitucinio teisinės valstybės principo. Toks galimybių susipažinti su tame pačiame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių), taigi ir viso teisės akto kaip visumos, turiniu užtikrinimas (nurodytais atvejais), jeigu tam yra pakankamai svarių priežasčių, savaime neduoda pagrindo kvestionuoti atitinkamo teisės akto atitikties Konstitucijai.

Nuostata, kad dėl tam tikrų (pakankamai svarių) priežasčių teisės akto tekstinė ir grafinė dalys gali būti oficialiai paskelbiamos atskirai ir (arba) skirtingais būdais, *mutatis mutandis* taikytina ir situacijoms, kai atskirai ir (arba) skirtingais būdais oficialiai paskelbiamos dvi arba daugiau teisės akto tekstinių dalių.

Pagal Konstituciją teisinių santykių subjektai yra įpareigoti elgtis sąžiningai, nepažeidami teisės. Jie turi pareigą patys stengtis sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė. To reikalauja bendrasis teisės principas *bona fides*, neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Taigi, jeigu atitinkamos (atitinkamų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) nepaskelbimas minėtame šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas ir jeigu yra laikomasi aptartų sąlygų (t. y. oficialiame (įprastame) teisės aktų skelbimo šaltinyje yra paskelbta, kad tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas; iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų aišku, kad tam tikra (tam tikros) šio teisės akto sudedamoji dalis (sudedamosios dalys) šiame šaltinyje nėra paskelbta (paskelbtos); aišku, kur galima susipažinti su šia minėtame šaltinyje nepaskelbta (nepaskelbtomis) teisės akto sudedamąja dalimi (sudedamosiomis dalimis); yra praktiškai užtikrintas atitinkamo teisinio reguliavimo prieinamumas teisės subjektams ir jiems negali kilti pagrįstų abejonų dėl tos (tų) minėtame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) turinio autentiškumo), joks teisės subjektas negali nesilaikyti teisės reikalavimų vien dėl to, kad šie reikalavimai kyla iš tokios teisės akto dalies, kuri buvo paskelbta atskirai nuo kitų.

Itin didelė teisės akto apimtis, sudėtinga struktūra, techninės problemos, kurių kyla dėl grafinės dalies publikavimo, – tai ne vienintelės priežastys, kurias galima laikyti pakankamai svariomis, taigi ir konstituciškai pagrindžiančiomis atskirą oficialų teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą ir (arba) jų paskelbimą skirtingais būdais. Apskritai

įstatymų leidėjas gali oficialų teisės aktų paskelbimą diferencijuotai reglamentuoti ir kitais pagrindais, nustatyti alternatyvius (palyginti su bendrąja oficialaus teisės aktų paskelbimo tvarka) oficialaus teisės aktų skelbimo šaltinius, būdus ir tvarką.

Antai galimos tokios situacijos, kai tam tikras teisės aktas turi įsigaliooti nedelsiant, vos tik jį išleidus. Tokiais atvejais būtina užtikrinti operatyvų, kuo spartesnį oficialų teisės aktų paskelbimą.

Gali būti priimama ir tokių teisės aktų, kuriuose yra valstybės paslaptį sudarančios ar kitos įslaptintos informacijos. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją valstybė turi pareigą garantuoti valstybės paslaptį sudarančios informacijos slaptumą, valstybės paslapties atskleidimas gali sukelti grėsmę ar net padaryti žalos valstybės suverenitetui, teritorijos vientisumui, kitiems svarbiems valstybės interesams, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindams; įstatymais reguliuojant su valstybės paslaptimis (ar kita įslaptinta informacija) ir jų apsauga susijusius santykius privalu nustatyti, kokie asmenys, kokia tvarka ir kokiomis sąlygomis gali disponuoti valstybės paslaptimis (ar kita įslaptinta informacija) (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas). Įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokius oficialaus teisės aktų, kuriuose yra valstybės paslaptį sudarančios ar kitos įslaptintos informacijos, skelbimo būdus ir tvarką, kad būtų garantuota tokios informacijos slaptumo apsauga, kartu nepaneigiant iš Konstitucijos kylančių teisės aktų skelbimo imperatyvų, *inter alia* užtikrinant teisės aktų prieinamumą atitinkamiems teisės subjektams, kurių teisės ir pareigos tie teisės aktai įtvirtina. Kita vertus, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teisės norminiai aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, apskritai neturi būti žymimi jokiais slaptumo žymomis (Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas).

Taigi galimos ir tokios teisinės situacijos, kai įstatyme nustatytus vienintelį oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinį ir vienintelį oficialaus teisės aktų paskelbimo būdą toks teisinis reguliavimas būtų ne tik neracionalus, bet ir teisiškai ydingas, konstituciškai nepagrįstas, nes neleistų atitinkamuose teisės aktuose įtvirtintai teisei pasiekti savo tikslų, kadangi būtų neįmanoma operatyviai, kuo sparčiau įgyvendinti tam tikrų legislatyvinių sprendimų, būtų negarantuojama atitinkamos informacijos slaptumo apsauga, teisės akto nuostatos (pvz., grafines dalies) būtų neadekvačiai suprantamos dėl ne itin aukštos poligrafijos kokybės ir t. t. Taip būtų nukrypta nuo konstitucinės teisės aktų oficialaus viešo paskelbimo sampratos (be to, paskelbimo išlaidos galėtų būti nepamatuoti didelės).

Vadinasi, Konstitucija – jos 7 straipsnio 2 dalis kartu su konstituciniu teisinės valstybės principu – ne tik leidžia, bet ir reikalauja nustatyti ne tik bendrąją oficialaus teisės aktų skelbimo tvarką, bet ir tokį diferencijuotą teisinį reguliavimą, kad tais atvejais, kai dėl itin didelės teisės akto apimties, sudėtingos struktūros, techninių problemų, kurių kyla dėl grafines dalies publikavimo, ar kitų pakankamai svarių priežasčių, konstituciškai pagrindžiančių atskirą teisės akto tekstinę ir grafines dalių paskelbimą ir (arba) jų paskelbimą skirtingais būdais, tam tikri teisės aktai (jų dalys) būtų paskelbiami laikantis alternatyvios (palyginti su bendrąja oficialaus teisės aktų paskelbimo tvarka) teisės aktų oficialaus skelbimo tvarkos, kituose šaltiniuose ir (arba) kitais būdais. Minėta, kad oficialus tam tikrų teisės aktų grafinių dalių skelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitoku nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi, kuri turi būti *expressis verbis* numatyta įstatyme.

Visa tai *mutatis mutandis* taikytina ir situacijoms, kai atskirai ir (arba) skirtingais būdais turi būti paskelbiamos dvi arba daugiau teisės akto tekstinių dalių.

<...>

Pagal Konstituciją teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami laikantis jų oficialaus skelbimo tvarkos, kuri yra nustatyta būtent tuo metu, kai jie yra išleidžiami.

Įstatymų galiojimo sustabdymas

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas

<...> kaip <...> savo [1997 m. lapkričio 13 d.] sprendime konstatavo Konstitucinis Teismas, „įstatymų galiojimo sustabdymas yra nebūdingas įstatymų leidybai ir paprastai siejamas su Konstitucijoje nurodytais atvejais“. Paminėtina, kad toks atvejis numatytas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje, kurioje nustatyta, kad „Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą“.

Pacituota oficialios konstitucinės doktrinos nuostata reiškia *inter alia* tai, kad Konstitucija neleidžia įstatymų leidėjui priimti įstatymų, kuriais sustabdomas galiojančių įstatymų galiojimas; kad tol, kol įstatymas galioja, jis turi būti taikomas; kad prireikus netaikyti įstatymo (jo dalių), turi būti pripažįstama, kad jis (jo dalys) neteko galios, o ne kad sustabdomas jo (jo dalių) galiojimas. Kita vertus, Seimas gali nustatyti, nuo kada pradeda taikyti jo priimtas ir įsigaliojęs įstatymas, kad įstatymo įsigaliojimo ir jo taikymo data gali nesutapti (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Bendrųjų ir specialiųjų teisės normų konkurencija (*lex specialis derogat legi generali*)

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas

<...> Principo *lex specialis derogat legi generali* esmė yra ta, kad esant bendrosios ir specialiosios normų konkurencijai yra taikoma specialioji norma (Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas) <...>.

Teisės aktai neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*), teisės akto įsigaliojimo data negali būti ankstesnė, nei jis paskelbiamas (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis, 70 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas

Pagal Konstituciją galioja tik paskelbti įstatymai (7 straipsnio 2 dalis), Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena (70 straipsnio 1 dalis).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų grįžtamoji galia neleidžiama (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*) (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas); teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių, nes asmenys, pagal įstatymą įgiję tam tikras teises, turi teisę pagrįstai tikėtis, kad šios teisės nustatytą laiką bus išlaikytos ir įgyvendinamos (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas).

Pažymėtina, jog Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d., 2011 m. spalio 25 d. nutarimuose konstatuota, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris įsiterptų į jau pasibaigusius teisinius santykius; toks reguliavimas, kuris galėtų pakeisti teisės normas, kai reguliuojami santykiai jau yra užbaigti, sudarytų prielaidas paneigti asmenų teisėtus lūkesčius, teisinį tikrumą ir teisinį saugumą, konstitucinį teisingumo principą.

Pažymėtina ir tai, kad iš teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principų kyla draudimas nustatyti ankstesnę teisės akto įsigaliojimo datą, nei tas teisės aktas paskelbiamas.

Teisėtų lūkesčių apsauga keičiant teisinį reguliavimą (apie teisėtų lūkesčių apsaugos principą žr. 1.3. Atvira, teisinga, darni pilietinė visuomenė ir teisinė valstybė)

Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 25 d. nutarimas

Teisinio reguliavimo pakeitimai turėtų būti daromi taip, kad asmenims, kurių teisei padėčiai jie turi įtakos, būtų užtikrinta reali galimybė prisitaikyti prie naujos teisinės situacijos. Todėl, siekiant sudaryti sąlygas asmenims ne tik susipažinti su nauju teisiniu reguliavimu anksčiau, nei jis pradės galioti, bet ir tinkamai pasirengti numatomiems pakeitimams, gali būti būtina nustatyti vėlesnę jo įsigaliojimo datą. Kiek laiko prisitaikymui derėtų palikti kiekvienu konkrečiu atveju, turėtų būti vertinama atsižvelgiant į daugelį aplinkybių: įstatymo paskirtį teisės sistemoje ir juo reguliuojamų visuomeninių santykių pobūdį, subjektų, kuriems jis taikytinas, ratą ir jų galimybes pasirengti naujo teisinio reguliavimo įsigaliojimui, kitas svarbias aplinkybes (2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d. nutarimai).

Darant esminius galiojančio teisinio reguliavimo pakeitimus, lemiančius asmenų teisei padėčiai nepalankius padarinius, gali būti reikalinga numatyti ir tam tikrą pereinamąjį teisinį reguliavimą. Asmenų, kuriems taikytinas naujas teisinis reguliavimas, teisinė padėtis pereinamosiomis nuostatomis turėtų būti sureguliuota taip, kad jiems būtų suteikta pakankamai laiko užbaigti pradėtus veiksmus, kurių ėmėsi ankstesnio teisinio reguliavimo pagrindu, tikėdamiesi, kad jis bus stabilus, ir įgyvendinti pagal ankstesnį teisinį reguliavimą įgytas teises (2013 m. vasario 15 d. nutarimas).

Teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo padarinių teisėtumo prezumpcija (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas

Aiškindamas Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, Konstitucinis Teismas yra atskleidęs iš jos kylančios teisės aktų ir jų padarinių konstitucingumo prezumpcijos turinį: Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisės aktas (jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, jog tas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, jog tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad jo pagrindu atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2011 m. spalio 25 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Vadinasi, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį iki Konstitucinio Teismo sprendimo, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo preziumuojama, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad teisinės pasekmės (kaip antai: pagal atitinkamą institucijos sprendimą, priimtą vadovaujantis šiuo teisės aktu (jo dalimi), asmuo įgijo tam tikras teises ar atitinkamą teisinį statusą arba asmeniui atitinkamu institucijos sprendimu nebuvo suteikta tam tikrų teisių ar atitinkamo teisinio statuso), atsiradusios tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu, yra teisėtos (2011 m. spalio 25 d. nutarimas).

Teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimai

Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas

<...> konstitucinis atsakingo valdymo principas, aiškinamas kartu su Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms imperatyvu, suponuoja teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimus, kurių privalo laikytis *inter alia* valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos. Tokių reikalavimų paisymas priimant teisės aktus yra būtina visuomenės pasitikėjimo valstybe ir teise bei valdžios atsakomybės visuomenei sąlyga; jis sudaro prielaidas įtraukti visuomenę į sprendimų, susijusių su viešaisiais interesais, priėmimo procesą, *inter alia* sudarant galimybę susipažinti su rengiamais teisės aktų projektais ir kita su jais susijusia informacija, taip įgyvendinant *inter alia* Konstitucijos 33 straipsnyje įtvirtintas piliečių teisės dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus.

<...> galimi ir tokie konstituciškai pateisinami atvejai, kai įstatymu gali būti numatytas ir neviešas Vyriausybės teisės aktų leidybos procesas, kaip antai, siekiant apsaugoti valstybės paslaptį sudarančią informaciją, išvengti grėsmės konstitucinei santvarkai, gynybinei galiai, kitiems svarbiems interesams.

Įstatymas, pagal kurį reikalaujama neįmanomų dalykų, negali sukelti teisinių padarinių (*lex non cogit ad impossibilia*)

Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymas, pagal kurį reikalaujama neįmanomų dalykų (t. y. kuris yra nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*), negali sukelti teisinių padarinių jo reguliuojamų teisinių santykių subjektams, nes jie būtų įpareigoti daryti tai, ko apskritai atlikti negalėtų (t. y. būtų nepaisoma reikalavimo *impossibilium nulla obligatio est*).

Atitinkamai pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymu, kuris yra nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*, reguliuojamų teisinių santykių subjektams negali sukelti teisinių padarinių mėginimai poįstatyminiais, *inter alia* teisės taikymo, aktais įgyvendinti tokio įstatymo nuostatas.

1.8.2. Teisės aiškinimas

Konstitucijos aiškinimo doktriną žr. 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.2. Konstitucija, 1.8.4.2.2. Konstitucijos vientisumas, tiesioginis taikymas ir aiškinimas.

Teisės aiškinimo metodai

Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 23 d. nutarimas

Atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą. Teisės teorijoje žinomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis ir kt. Atskleisti atskirų įstatyme pavartotų sąvokų prasmę galima išsiaiškinus įstatymo paskirtį, jo reguliuojamų santykių pobūdį ir apimtį, reguliavimo ypatumus ir pan. Tai galima padaryti taikant įvairius įstatymo aiškinimo metodus, tarp jų – sisteminį, nes kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto <...> sudedamoji dalis, susijusi su kitomis to teisės akto normomis.

Teisės aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> lingvistinio teisės aiškinimo metodo taikymas, kaip ir apskritai griežtas įstatymo raidės laikymasis taikant teisę, dažniausiai yra pagrįstas; šio teisės aiškinimo metodo svarbos negalima paneigti; taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą (kartu su kitais) yra užtikrinamas formalių teisės reikalavimų paisymas ir atitinkamo teisinio reguliavimo turinio vienodas supratimas.

Kita vertus, lingvistinis teisės aiškinimo metodas nėra vienintelis ar universalus, jo reikšmė neturi būti perdedama. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip savo aktuose (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą, kad aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstatuota ir tai, kad tas pats pasakytina ir apie visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

1.8.3. Teisės spragos

Teisės spragų konstitucingumo vertinimo doktriną žr. 8. Konstitucinis Teismas, 8.3. Konstitucinio Teismo įgaliojimai, 8.3.4. Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos, 8.3.4.1. Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti teisės spragų konstitucingumą.

Teisės spraga (*lacuna legis*), *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Eksplicitinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse), yra traktuotinas kaip teisės spraga – *lacuna legis*. <...> Tokios teisės spragos gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, *inter alia* dėl teisėkūros klaidų, taip pat dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tų visuomeninių santykių nesureguliuo sąmoningai. Jos – didesnės ar mažesnės – gali atsirasti ir dėl to, kad tam tikrame teisės akte eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas teisinis reguliavimas (teisės aktų straipsniai (jų dalys)) Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai; tačiau pabrėžtina, kad teisės spragų atsiranda įsigaliojus toli gražu ne kiekvienam Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo tam tikras žemesnės galios teisės aktas (jo dalis) yra pripažįstamas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai: yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai nuostatų, prieštaraujančių aukštesnės galios teisės aktų nuostatoms, *inter alia* Konstitucijai, pašalinimas Konstitucinio Teismo nutarimu iš teisės sistemos teisės taikymo atžvilgiu iš esmės prilygsta visuminio teisinio reguliavimo pakeitimui – kitokio nei iki tol visuminio teisinio reguliavimo, kuris neturi spragų, nustatymui.

Kartu pažymėtina, kad bet kuri teisės spraga, kad ir kokiū būdu ji būtų atsiradusi, reiškia, kad nors tam tikri visuomeniniai santykiai turi būti teisiškai reguliuojami (yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti), jie nėra teisiškai sureguliuoti. Jos visos vertintinos kaip teisinio reguliavimo neapibrėžtys, trūkumai, teisinės sistemos ydos, kurios turi būti pašalintos. Kai yra nesureguliuota visa visuomeninių santykių sritis, yra pagrindo konstatuoti net vadinamąjį teisinio reguliavimo vakuumą.

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, kaip viena iš eksplcitinio teisinio reguliavimo nenustatymo atmainų, iš esmės skiriasi nuo tokio eksplcitinio teisinio reguliavimo nenustatymo, kuris reiškia, kad teisės akte (jo dalyje) yra implicitiškai nustatytas eksplcitinį teisinį reguliavimą papildantis ir pratęsiantis teisinis reguliavimas (*inter alia* teisinis reguliavimas, įtvirtinantis elgesį, priešingą eksplcitiškai nustatytajam), <...> galintis prieštarauti tam tikram aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai. Tais atvejais, kai tam tikras teisės akte (jo dalyje) implicitiškai įtvirtintas teisinis reguliavimas nustato tam tikrą elgesį ir šitaip papildo bei pratęsia eksplcitinį teisinį reguliavimą, nėra pagrindo teigti, esą tas teisės aktas (jo dalis) atitinkamų visuomeninių santykių apskritai nereguliuoja, nes tie visuomeniniai santykiai iš tikrųjų yra teisiškai sureguliuoti, tačiau tas teisinis reguliavimas atitinkamuose teisės aktuose (jų dalyse) yra įtvirtintas ne eksplcitiškai, *expressis verbis*, o implicitiškai ir aiškinant teisę yra išvedamas iš eksplcitinių teisės nuostatų. Tuo tarpu teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplcitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija.

Vienos teisės spragos <...> gali būti vertinamos kaip tokios teisinio reguliavimo neapibrėžtys, kurios nekonkuruoja su aukštesnės galios teisės aktuose nustatytu teisiniu reguliavimu ir savaime nesudaro prielaidų jį pažeisti. <...>

Kitais atvejais eksplcitinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas tiriamajame žemesnės galios teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplcitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse) ir jeigu to eksplcitinio teisinio reguliavimo nenustatymo tiriamajame teisės akte (jo dalyje) negalima traktuoti kaip aptartojo implicitinio teisinio reguliavimo, papildančio ir pratęsiančio eksplcitiškai nustatytą teisinį reguliavimą, yra traktuotinas kaip tokia teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas), – legislatyvinė omisija. Legislatyvinė omisija reiškia, kad tame teisės akte (jo dalyje) atitinkamas teisinis reguliavimas nėra nustatytas, nors pagal Konstituciją (arba kurią nors kitą aukštesnės galios teisės aktą, kurio atžvilgiu vertinama tiriamojo žemesnės galios teisės akto (jo dalis) atitiktis) privalo būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje). Ypač pabrėžtina, kad legislatyvinė omisija nuo kitų teisės spragų skiriasi dar ir tuo, kad ji visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys, taip pat ne kurio nors kito subjekto veiksmo (juo labiau teisėto) ar neveikimo padarinys; antai legislatyvine omisija yra nelaiikytina tokia teisės spraga, kai tam tikri visuomeniniai santykiai nė nebuvo pradėti reguliuoti kokiais nors teisės aktais, nors yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti; lygiai taip pat legislatyvinė omisija negali atsirasti ir Konstituciniam Teismui konstitucinės justicijos byloje nutarimu pripažinus, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai.

Taigi legislatyvinę omisiją, kaip atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo padarinį, būtina skirti nuo teisės spragų, atsiradusių dėl to, kad reikalingų teisėkūros veiksmų apskritai nebuvo imtasi – nei tas, nei koks nors kitas teisėkūros subjektas apskritai neišleido tam tikriems visuomeniniams santykiams reguliuoti skirto teisės akto ir dėl to tie visuomeniniai santykiai liko teisiškai nesureguliuoti. Tam tikromis aplinkybėmis,

būtent tada, kai Konstitucija reikalauja, kad tie visuomeniniai santykiai būtų teisiškai sureguliuoti (o kai kada ir eksplicitiškai nurodo, kad jie turi būti sureguliuoti ne bet kokių teisės aktu, o konstituciniu įstatymu arba įstatymu), toks teisėkūros veiksmų nebuvimas iš tikrųjų gali sudaryti prielaidas susidaryti antikonstitucinei situacijai – tokiai visuomeninių santykių būklei, kai šie santykiai klostosi ne teisės pagrindu, nors, kaip minėta, Konstitucija reikalauja, kad jie būtų teisiškai reguliuojami. Tačiau toks teisinis reguliavimas, tiksliau, jo nebuvimas, nėra legislatyvinė omisija.

Teisės spragų pašalinimas ir užpildymas *ad hoc* (plačiau apie teismų įgaliojimus teisės spragas užpildyti *ad hoc* žr. 9.1. Teismai, 9.1.5. Teismų įgaliojimai, susiję su teisingumo vykdymu)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (*inter alia* naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą vykdantiems bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Kartu pabrėžtina, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali užpildyti tik *ad hoc*, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje. Kita vertus, teisminis (*ad hoc*) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuotis vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne *ad hoc*, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu.

Taigi galutinai pašalinti teisės spragas (taip pat ir legislatyvinę omisiją) galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus. Teismai to padaryti negali, jie gali žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas užpildyti tik *ad hoc*, nes teismai vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos (pozityviąja ir plačiausia šios sąvokos prasme); toks teismų galimybių ribotumas šioje srityje ypač akivaizdus susidūrus su materialiosios teisės spragomis. Tačiau visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams žemesnės galios teisės akte esančią teisės spragą užpildyti *ad hoc*. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet tektų konstatuoti, kad teismai, sprenddami bylas, taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nesureguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai), t. y. kad nors Konstitucijoje ir yra įtvirtintos tam tikros vertybės, jos nėra deramai ginamos ir saugomos pagal Konstituciją.

Tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi. Be to, tai reikštų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

Teisės spragų pašalinimas ir užpildymas *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas

<...> teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą.

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplacitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštarungumo imperatyvų ir atsizvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalaujama kuriame nors aukštesnės galios teisės akte, *inter alia* pačioje Konstitucijoje (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimai, 2009 m. kovo 2 d., 2009 m. birželio 22 d. nutarimai).

Teisės spragų pašalinimas ir užpildymas *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teisės spragų pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas; teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę, taigi taip pat ir aiškinant teisę, *inter alia* teisingumą vykdančioms teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti; teisės spragas teismams gali užpildyti *ad hoc*, t. y. jie jas gali pašalinti individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje; galutinai pašalinti teisės spragas galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus; galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą (*inter alia* 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. birželio 7 d. nutarimas). Konstitucinė pareiga per protingą laiką, paisant Konstitucijos, teisės aktais nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą *mutatis mutandis* taikytina ir kitiems teisėkūros subjektams.

Teisės spragų pašalinimas ir užpildymas *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 8 d. nutarimas

<...> teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą (2007 m. birželio 7 d. nutarimas). Pažymėtina, kad tokią pareigą turi ir kiti teisėkūros subjektai, kai teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, yra žemesnės nei įstatymas galios teisės akte.

1.8.4. Teisės aktų hierarchija

1.8.4.1. Bendrosios nuostatos

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas *inter alia* reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokių teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose. <...> poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, todėl poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas); pažymėtina ir tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, jie turi būti priimami remiantis įstatymais, nes poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas).

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai), todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų priimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais.

<...> pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusių teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Kita vertus, tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja įstatyminio tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme.

Pabrėžtina ir tai, kad toks teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucija reikalauja, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu aktu (nepriklausomai nuo to, ar šiuos santykius kokių nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiam akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamu pagrindu tokių poįstatyminių teisės aktų pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai. Ar Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės poįstatyminiai teisės aktai pagal formą neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Tai sprendžiamas, Konstitucinis Teismas kiekvienu konkrečiu atveju įvertina visas bylos aplinkybes, *inter alia* tiriamo teisinio reguliavimo vietą visoje teisės sistemoje, jo tikslą ir teisėkūros

subjekto ketinimus, atitinkamų santykių teisinio reguliavimo raidą ir kaitą iki tiriamo teisės akto išleidimo (legislatyvinę istoriją) ir kt.

Taip pat pabrėžtina, kad tais atvejais, kai poįstatyminiai teisės aktai yra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu) ir jau negali būti taikomi, būtina paisyti iš Konstitucijos kylančio reikalavimo įvertinti, ar, neapsaugojus ir neapgynus iš tokių poįstatyminių teisės aktų jų galiojimo metu kilusių asmens įgytų teisių, nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Minėtais ypatingais atvejais įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę, įvertinęs visas aplinkybes ir nustatęs, kad tai būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklusių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių, valstybe ir jos teise pasitikėjusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu), ir kuris užtikrintų, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją, kurioje Konstitucija užima išskirtinę vietą; teisinėje valstybėje draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktuose, *inter alia* pačioje Konstitucijoje.

Taigi pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštaruoja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas negali priklausyti nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. sprendimas

<...> kaip savo 2003 m. spalio 29 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją Vyriausybė savo nutarimais negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Vyriausybės nutarimo įsigaliojimo arba jo galios netekimo laikas priklausytų nuo kito subjekto išleisto žemesnės galios teisės akto įsigaliojimo. Ši Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarime suformuluota doktrininė nuostata aiškintina kaip išreiškianti bendrą konstitucinį imperatyvą, kad aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas neturi ir negali būti padaromas priklausomas nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo ir pan. Tad ir įstatymo įsigaliojimo laikas neturi ir negali būti padarytas priklausomas nuo Respublikos Prezidento dekreto – žemesnės galios teisės akto išleidimo ir įsigaliojimo.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad šis konstitucinis

principas neleidžia poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuuoju įstatymu, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas, nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d., 2010 m. kovo 9 d., 2012 m. balandžio 18 d., 2013 m. vasario 20 d., 2013 m. gegužės 9 d. nutarimai). Konstitucija draudžia žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2012 m. balandžio 18 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai). Konstitucinėje jurisprudencijoje yra pažymėta, kad Vyriausybės pareiga priimti poįstatyminius aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, kyla tiesiogiai iš Konstitucijos, o esant įstatymų leidėjo pavedimui – ir iš įstatymų bei Seimo nutarimų dėl įstatymų įgyvendinimo. Be kita ko, Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, yra konstatavęs ir tai, kad tais atvejais, kai Konstitucijoje nereikalaujama tam tikrų joje nurodytų santykių reguliuoti būtent įstatymu ir kai pagal Konstituciją tokių santykių reguliavimas nėra priskirtas kitų valstybės valdžią vykdančių institucijų, *inter alia* Vyriausybės, išimtinai kompetencijai, įstatymų leidėjas gali įstatyme nustatyti ir tai, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas).

1.8.4.2. Konstitucija

Konstitucija kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu – visos Tautos balsavimu. Referendumas, kuriame buvo priimta Konstitucija, buvo organizuotas laikantis Lietuvos valstybės demokratinės teisinės tradicijos (Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas). Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta.

Konstitucija – tai aukščiausios teisinės galios aktas. Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai prisimtas įsipareigojimas jų dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė. Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucijoje yra nustatyti žmogaus ir valstybės santykių, viešosios valdžios formavimo ir funkcionavimo, Tautos ūkio, vietos savivaldos, kitų svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvenimo santykių pagrindai. Priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip

bendrą visos visuomenės gerį. Tauta Konstituciją keičia tiesiogiai arba per savo demokratiškai išrinktus atstovus ir tik pagal pačioje Konstitucijoje nustatytas taisykles. Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Ji nubrėžia gaires visai teisės sistemai – visa teisės sistema kuriama Konstitucijos pagrindu.

Konstitucija kaip valstybinės bendruomenės gyvenimo norminis pagrindas

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Referendumu priėmusi Konstituciją – aukščiausios teisinės galios aktą, lietuvių tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai). Teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*, priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės geriu (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Konstitucija kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis; Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

<...> Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai priimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, kad Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimas kurti ir stiprinti valstybę vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis; Konstitucija yra Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo teisinis pamatas. Taigi pabrėžtina ir tai, kad Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos.

Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Konstitucija yra aukščiausioji teisė; Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta. Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos

Respublikos piliečių demokratiškai priimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2014 m. liepos 11 d. nutarimas). Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu, pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai). Priėmusi Konstituciją, pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai). Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma, *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos (2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

Taigi Konstitucija, kurios, kaip ir Lietuvos valstybės pamatinių konstitucinių aktų, šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, yra steigiamojo pobūdžio aukščiausios teisinės galios aktas, kuris yra pilietinės Tautos bendro gyvenimo norminis pagrindas, įprasminantis ir įtvirtinantis valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį. Konstitucijos, kaip aukščiausiosios teisės, pagrindas yra Lietuvos valstybės pamatinių konstitucinių aktų nuostatos, įtvirtinusios ir įgyvendinusios nepakeičiamus pamatinius konstitucinius principus – nepriklausomybę, demokratiją, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį; Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, taip pat grindžiama kitomis Lietuvos valstybės pamatiniuose konstituciniuose aktuose įtvirtintomis pamatinėmis nuostatomis ir jose išreikštomis Lietuvos valstybės konstitucinėmis tradicijomis. Atsižvelgiant į tai, referendumu priimta Konstitucija, kaip ir Lietuvos valstybės pamatiniai konstituciniai aktai, yra pirminis Lietuvos konstitucinės teisės šaltinis. <...>

1.8.4.2.1. Konstitucijos viršenybė

Konstitucijos viršenybės principas (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatomis.

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas.

Konstitucijos viršenybės principas yra įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis

principas taip pat yra įvairiais aspektais įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, 102 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, 110 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kt.

Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

Teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

<...> Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsizvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą.

<...>

Pažymėtina, kad įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnio [kuriame nustatyta, kad įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis] formuluotė „tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui“, susieta su Konstitucijos viršenybės principu, konkrečiai su Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostata, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, reiškia, jog Konstitucijoje yra įtvirtinta, kad teisės aktai, išleisti iki Konstitucijos įsigaliojimo, negali galioti, jeigu jie yra priešingi Konstitucijai ir Konstitucijoje nustatytais pagrindais ir tvarka yra nustatyta, jog šie teisės aktai prieštarauja Konstitucijai.

Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnio formuluotė „galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“ reiškia, kad įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai pagal Konstituciją turi pareigą atlikti visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų po Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo

reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą ir įvertinti, ar šie teisės aktai, to teisėkūros subjekto manymu, neprieštarauja Konstitucijai.

Įstatymų leidėjas, kitas teisėkūros subjektas, įvertinęs, kad, jo manymu, iki Konstitucijos įsigaliojimo jo išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas arba Lietuvos valstybės nebeegzistuojančios institucijos išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas, kuris po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, arba teisės aktas, išleistas iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likęs galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojantis atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, atitinka Konstituciją, gali palikti tokį teisės aktą galioti. Kita vertus, įstatymų leidėjas, kitas teisėkūros subjektas, įvertinęs, kad, jo manymu, iki Konstitucijos įsigaliojimo jo išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas (ar jo dalis) arba Lietuvos valstybės nebeegzistuojančios institucijos išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas (ar jo dalis), kuris po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, arba teisės aktas (ar jo dalis), išleistas iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likęs galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojantis atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, neatitinka Konstitucijos, turi konstitucinę pareigą arba šį aktą suderinti su Konstitucija, t. y. išleisti naują teisės aktą, kuriuo būtų pakeistas, to teisėkūros subjekto manymu, Konstitucijos neatitinkantis teisės aktas (ar jo dalis), arba pripažinti tokį, jo manymu, Konstitucijos neatitinkantį teisės aktą netekusiu galios.

Teisės aktų (ar jų dalių), kurie nebuvo suderinti su Konstitucija atitinkamam teisėkūros subjektui išleidžiant naują teisės aktą, pakeičiantį, to teisėkūros subjekto manymu, Konstitucijos neatitinkantį teisės aktą (ar jo dalį), ir kurie nebuvo pripažinti netekusiais galios, konstitucingumas gali būti tikrinamas atliekant konstitucinę kontrolę. Dėl iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų Aukščiausiosios Tarybos priimtų aktų, Vyriausybės aktų, taip pat dėl atitinkamos teisinės galios teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir reguliuojančių Seimo arba Vyriausybės reguliavimo sričiai priskirtus santykius, atitikties Konstitucijai pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas.

<...> įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareiga atlikti visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą ir įvertinti, ar šie teisės aktai, to teisėkūros subjekto manymu, neprieštarauja Konstitucijai, suponuoja ir jų pareigą užtikrinti, kad šie teisės aktai būtų suderinti su Konstitucijos nuostatomis ne tik pagal juose nustatyto teisinio reguliavimo turinį bei apimtį, taip pat ne tik pagal teisės akto formą, bet ir pagal šių teisės aktų paskelbimą, kaip reikalauja Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis.

Pažymėtina, kad teisės aktų, priimtų iki Konstitucijos įsigaliojimo, peržiūros ir įvertinimo atitikties Konstitucijai atžvilgiu procesas nėra vienkartinis aktas, tačiau šis procesas negali tęstis nepagrįstai ilgą laiką. Iš Konstitucijos viršenybės principo, konstitucinio teisinės valstybės principo kyla įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareiga visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės

nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą atlikti ir juos atitikties Konstitucijai atžvilgiu įvertinti per protingai trumpą laiką. Tai pasakytina ir apie tokių teisės aktų peržiūrą ir įvertinimą pagal tai, kaip jie paskelbti.

Konstitucijos negalima aiškinti remiantis žemesnės galios teisės aktais

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas

Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas

Konstitucijos viršenybės principas yra įtvirtintas ne tik Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje; jis įvairiais aspektais yra įtvirtintas ir kituose Konstitucijos straipsniuose (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d., 2012 m. kovo 29 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Įvairūs šio principo aspektai atskleistini atsižvelgiant į <...> Konstitucijos 1, 5, 6, 18, 30 straipsnius ir 102 straipsnio 1 dalį, kurių kontekste aiškintinas Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies turinys. Kaip antai Konstitucijos viršenybės principą ir konstitucinį teisės viešpatavimo imperatyvą suponuoja *inter alia* Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas, 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat su šia nuostata susijęs 18 straipsnyje įtvirtintas principas, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės; Konstitucijos viršenybei užtikrinti *inter alia* skirta jos 6 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos tiesioginio taikymo principas), šio straipsnio 2 dalies nuostata, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, taip pat su ja susijusi 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Konstitucijos viršenybės principas; konstitucinis imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime pažymėta, kad viena svarbiausių teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*, priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu.

Pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas, įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas įvairiais aspektais taip pat yra įtvirtintas kituose Konstitucijos straipsniuose, *inter alia* 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d. nutarimai). Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų

hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą; joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai; niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos; konstitucinė tvarka turi būti ginama (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d. nutarimai, 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas, 2012 m. kovo 29 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime pabrėžė, kad Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausia teisė, visų kitų teisės aktų teisiškumo ir legitimumo matas; visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija; visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

<...> Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 1 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijos normos yra vienodai privalomos visiems teisės subjektams, įskaitant ir referendumo iniciatyvines grupes, taip pat bet kokio dydžio piliečių grupes. Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 22 d. nutarime yra pažymėjęs, kad tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai, rengdami ir priimdami teisės aktus, turi juos derinti su Konstitucija; tai yra viena svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir vienas svarbiausių teisinės valstybės pamatinių principų; šios taisyklės turi laikytis ir piliečių grupė, reiškianti iniciatyvą surengti referendumą; referendumui teikiamas įstatymo ar jo nuostatų projektas turi būti derinamas su Konstitucija.

<...> Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą. <...> visi kiti teisės subjektai, *inter alia* teisėkūros subjektai, rinkimų (referendumų) organizavimo institucijos, referendumų iniciatyvinės ir kitos piliečių grupės, yra saistomi Konstitucijos, turi jos laikytis ir nepažeisti. Pažymėtina ir tai, kad iš Konstitucijos viršenybės principo *inter alia* kyla imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų.

1.8.4.2.2. Konstitucijos vientisumas, tiesioginis taikymas ir aiškinimas

Konstitucinių vertybių sistema

Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra. <...> Konstitucinis Teismas 1999 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas

Konstitucija – vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta ir viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucija – tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas.“

Įstatymų leidėjo diskreciją leisti įstatymus, taip pat ir tuos, kuriuose reglamentuojama Konstitucijos nuostatų taikymo tvarka, riboja Konstitucija; įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų.

Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas neturi teisės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); Konstitucinis Teismas tiria ginčijamų teisės aktų atitikimą Konstitucijai kaip vientisai ir darniai sistemai

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos nuostatos yra susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.

Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), kartu tiria ir tai, ar šis teisės aktas (jo dalis) neprieštaruja Konstitucijai – vieningai, darniai sistemai (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime konstatavo, kad pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) išdėstytų normų negalima interpretuoti jas atrijus nuo kitų Konstitucijos normų, taip pat kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog ginčijamas aktas (jo dalis) prieštaruja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), turi įgaliojimus tai konstatuoti.

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją. Konstitucinis Teismas tai daro sprenddamas, ar įstatymai neprieštaruja Konstitucijai, ar kiti Seimo priimti aktai neprieštaruja įstatymams ir Konstitucijai, ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštaruja įstatymams ir Konstitucijai. <...>

<...> Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas). Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus, vadovaujasi ankstesnėse bylose suformuota doktrina, atskleidžiančia Konstitucijos turinį. Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitikimą Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleiddamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto reguliavimo aspektus.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis).

Aiškindamas Konstitucijos vientisumo principą, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo, kad skirtinguose Konstitucijos straipsniuose išdėstytos normos yra tarp savęs suderintos ir sudaro vientisą visumą, darnią sistemą; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.

Konstitucija pasižymi tam tikrais struktūros ypatumais. Konstituciją sudaro preambulė, keturiolika skirsnių, baigiamieji nuostatai, taip pat kitos Konstitucijos sudedamosios dalys.

Konstitucijos vientisumas; Konstitucija kaip teisinė realybė; Konstitucija kaip teisė be spragų; Konstitucijos dvasia

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką. Tačiau taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplcitinių nuostatų visumos. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu. Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės. Tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ir jos ginama vertybė. Per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplcitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Tad priešpriešos negali būti ir nėra ne tik tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų, bet ir tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės: Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra (Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d., 2002 m. spalio 23 d., 2002 m.

lapkričio 25 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2004 m. balandžio 15 d. nutarimai).

Būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasią išreiškiančios konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją.

Konstitucijos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigtas arba iškreiptas kuris nors konstitucinis principas, nes taip būtų paneigti arba iškreipti tie siekiai ir (arba) vertybės, kuriuos Tauta įtvirtino savo priimtoje Konstitucijoje ir kuriuos Tauta – suvereni Lietuvos valstybės kūrėja (Konstitucijos 2 straipsnis) savo sukurtą valstybę konstituciškai įpareigojo saugoti ir ginti.

<...>

Visų Konstitucijos nuostatų aiškinimas konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste – būtina Konstitucijos išsamaus aiškinimo prielaida.

Konstitucijos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> Konstitucija, jeigu ji būtų aiškinama vien taikant lingvistinį metodą, pažodžiui, negalėtų būti Lietuvos aukščiausioji teisė, nes būtų iš esmės sutapatinama su jos tekstine forma – būtų suabsoliutinama Konstitucijos raidė ir ignoruojama Konstitucijos dvasia.

<...>

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2005 m. vasario 10 d. sprendimas).

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, formuoti oficialią konstitucinę doktriną turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos ir principai. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), todėl oficiali konstitucinė doktrina yra formuojama vadovaujantis tuo, kad visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios ne tik formaliai, bet ir pagal

turinį: vienu Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra. Oficialioje konstitucinėje doktrinoje yra *inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė.

Konstitucijos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimai); suabsoliutinus pažodinį (lingvistinį, verbalinį) Konstitucijos aiškinimą, kartu yra sumenkinamas visuminio konstitucinio reguliavimo turinys, ignoruojamos jeigu ir ne visos, tai bent kai kurios Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, gali būti sudaromos prielaidos paminti tuos siekius, kuriuos Tauta įtvirtino referendumu priimtoje Konstitucijoje (Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas); negalima suabsoliutinti ne tik pažodinio (lingvistinio, verbalinio), bet ir jokio kito Konstitucijos aiškinimo metodo; aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt.; tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai).

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Konstitucijos pataisomis yra keičiamas Konstitucijos nuostatų turinys, šių nuostatų tarpusavio ryšiai, gali būti keičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra; pakeitus vienas Konstitucijos nuostatas, gali kisti kitų jos nuostatų ir visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys. Tačiau darant Konstitucijos pataisas turi būti paisoma imperatyvo, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra taip susijusios, kad vienu Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; Konstitucijos nuostatos sudaro vieną, darnią sistemą; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis. Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos

skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti konstituciniam teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse. Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių. Taigi iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

1.8.4.2.3. Konstitucijos sudedamoji dalis

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra Konstitucijos sudedamoji dalis ir turi Konstitucijos galią

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

<...> įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos yra neatskiriama susijusios su kitomis Konstitucijos nuostatomis. Vienuose šio įstatymo straipsniuose įtvirtintos nuostatos papildo kitas Konstitucijos nuostatas, be kurių šios negalėtų būti įgyvendintos; kituose šio įstatymo straipsniuose nustatyti Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumai tuo laikotarpiu, kai dar tik buvo steigiamos Konstitucijoje numatytos valstybės institucijos, taip pat kai dar tik buvo kuriamas Konstitucijos reikalaujamas teisinis reguliavimas.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris buvo Tautos priimtas referendumu kartu su Konstitucija ir kurio nuostatos yra neatskiriama susijusios su Konstitucijos normomis ir principais bei papildo kitas Konstitucijos nuostatas arba nustato atitinkamų Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumus, negali pats nebūti Konstitucijos sudedamąja dalimi.

Taigi įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jo nuostatos turi Konstitucijos galią.

Narystės Europos Sąjungoje konstitucinis patvirtinimas (Konstitucijos 150 straipsnis, Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

<...> Lietuvos Respublika 2004 m. gegužės 1 d. tapo Europos Sąjungos valstybe nare.

Seimas 2004 m. liepos 13 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymą, kurio 1 straipsniu Konstituciją papildė Lietuvos Respublikos konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ – Konstitucijos sudedamąja dalimi (Konstitucijos 150 straipsnis). Minėtas Konstitucinis aktas įsigaliojo 2004 m. rugpjūčio 14 d. Juo buvo konstituciškai patvirtinta Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ – Konstitucijos sudedamoji dalis (Konstitucijos 150 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas

1992 m. birželio 8 d. Aukščiausioji Taryba, vadovaudamasi 1918 m. vasario 16 d. ir 1990 m. kovo 11 d. aktais dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo bei 1991 m.

vasario 9 d. visos tautos pareikšta valia, priėmė Lietuvos Respublikos konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“.

1992 m. spalio 25 d. Tauta referendumu priėmė Lietuvos Respublikos Konstituciją, įsigaliojusią 1992 m. lapkričio 2 d.

<...>

Pagal Konstitucijos 150 straipsnį *inter alia* Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ tapo Konstitucijos sudedamąja dalimi.

Konstituciniai aktai, esantys Konstitucijos sudedamąja dalimi (Konstitucijos 150 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijos 150 straipsnyje (2004 m. liepos 13 d. redakcija) nustatyta:

„Lietuvos Respublikos Konstitucijos sudedamąja dalimi yra:

1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“;

1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“;

1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“;

2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.“

Taigi pagal Konstitucijos 150 straipsnį jame nurodyti konstituciniai aktai – 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ ir 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ – yra Konstitucijos sudedamoji dalis. Todėl šių konstitucinių aktų nuostatos turi Konstitucijos galią ir jų keitimui taikoma pačioje Konstitucijoje eksplitiškai ir implicitiškai nustatyta šių konstitucinių aktų nuostatų keitimo tvarka.

Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijos sudedamąja dalimi esančiu Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ buvo konstituciškai patvirtinta Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje.

Kaip matyti iš šio konstitucinio akto preambulės, jis priimtas *inter alia* vykdant „Lietuvos Respublikos piliečių valią, pareikštą 2003 m. gegužės 10 ir 11 dienomis įvykusiame referendume dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, ir siekiant „užtikrinti visateisį Lietuvos Respublikos dalyvavimą Europos integracijoje bei Lietuvos Respublikos saugumą ir jos piliečių gerovę“ (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad visateisis Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė (*inter alia* 2014 m. sausio 24 d., 2019 m. sausio 11 d., 2020 m. vasario 6 d. nutarimai).

Konstitucinių aktų, esančių Konstitucijos sudedamąja dalimi, keitimo tvarka

Žr. 1.8.4.2.4. Konstitucijos pataisos; Konstitucijos stabilumas, 2020 m. liepos 30 d. nutarimas.

1.8.4.2.4. Konstitucijos pataisos; Konstitucijos stabilumas

Įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimas (Konstitucijos 149 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 149 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, šis įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo.

Taigi pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį Seimas gali įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datą nustatyti įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, tačiau šios datos negalima nustatyti ankstesnės negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Seimas, priimdamas įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, jo įsigaliojimo datą gali nustatyti tik vėlesnę negu vienas mėnuo nuo tokio įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Jeigu įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data nėra nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, pagal Konstituciją toks įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja praėjus vienam mėnesiui nuo jo priėmimo.

Norma, kurioje nustatoma įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data, turi turėti konstitucinę galią ir negali nebūti pačios Konstitucijos norma; pagal Konstituciją įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datos negalima nustatyti žemesnės galios teisės aktu. Pažymėtina, kad teisės akto įsigaliojimo ir jo atskirų nuostatų taikymo pradžios datos gali nesutapti: gali būti nustatyta, kad tam tikros to teisės akto nuostatos taikomos nuo kitos (vėlesnės) datos. To negalima nustatyti žemesnės nei Konstitucija galios teisės aktu, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchija ir Konstitucijos viršenybė.

Taigi tai, kad tam tikros įstatymo dėl Konstitucijos keitimo nuostatos yra taikomos ne nuo jo įsigaliojimo, o nuo kitos (vėlesnės) datos, turi būti *expressis verbis* nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo.

Vadinasi, jeigu įstatyme dėl Konstitucijos keitimo nėra nustatyta kita (vėlesnė) tam tikrų jo nuostatų taikymo pradžios data, šis įstatymas dėl Konstitucijos keitimo (visos jo nuostatos) turi būti taikomas nuo jo įsigaliojimo dienos. Tai reiškia, kad nuo tos dienos turi būti taikoma atitinkama Konstitucijos pataisa (visos jos nuostatos).

Konstitucijos stabilumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, turi būti stabilus aktas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (*inter alia* – ir pirmiausia – su Konstitucijos ypatinga, aukščiausia teisine galia) konstitucinį teisinį reguliavimą atskiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas), o Konstituciją – nuo visų kitų teisės aktų. Konstitucijos stabilumas – didžiulė teisinė vertybė. Konstitucija neturi būti keičiama, jeigu tai nėra teisiškai būtina. Tai laiduoja *inter alia* sudėtingesnė, sunkesnė, palyginti su konstituciniais ir paprastaisiais įstatymais, Konstitucijos pataisų darymo tvarka (Konstitucinio Teismo 2006 m.

kovo 14 d. nutarimas), ypač tai, kad kai kurių Konstitucijos nuostatų (1 straipsnio, I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“) keitimui yra nustatyti ypatingi procesiniai reikalavimai. Konstitucijos stabilumas – viena iš priedu užtikrinti valstybės tęstinumą, pagarbą konstitucinei santvarkai ir teisei, Konstitucijoje deklaruotų lietuvių tautos siekių, kuriais grindžiama pati Konstitucija, įgyvendinimą.

Viena iš sąlygų, užtikrinančių Konstitucijos, kaip teisinės realybės, stabilumą, yra jos teksto stabilumas. <...> Konstitucijos prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų. Tad Konstitucijos tekstas neturi būti koreguojamas, pavyzdžiui, vien pasikeitus terminijai, *inter alia* teisei (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Konstitucijos, kaip itin stabilaus teisės akto, prasmė taip pat būtų ignoruojama, jeigu intervencija į jos tekstą būtų daroma kiekvieną kartą, kai pasikeičia kurie nors teisiškai reguliuotini visuomeniniai santykiai (pavyzdžiui, kai tam tikrų veiklos rūšių technologinės galimybės išsiplečia taip, kaip galbūt ir nebuvo įmanoma numatyti tuo metu, kai Konstitucijos tekstas buvo kuriamas).

Šiame kontekste ypač pabrėžtina, kad oficialios konstitucinės doktrinos tolesnis aiškinimas ir plėtojimas, *inter alia* oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, taip pat ir toks, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose leidžia atskleisti giluminį Konstitucijos potencialą nekeičiant jos teksto ir šiuo atžvilgiu pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumą. Oficialios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas – konstitucinės justicijos funkcija. Naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose toliau aiškinant ir plėtojant, *inter alia* reinterpretuojant, oficialias konstitucines doktrininis nuostatas, taip pat ir taip, kad oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra skatinama nedaryti intervencijos į Konstitucijos tekstą tada, kai tokia intervencija nėra teisiškai būtina. Šitaip yra prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos, stabilumo užtikrinimo.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas), kai yra padaromos Konstitucijos pataisos

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Reinterpretuoti oficialias konstitucines doktrininis nuostatas taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, yra (arba gali būti) būtina tais atvejais, kai yra padaromos Konstitucijos pataisos.

Įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria yra pakeičiama (arba panaikinama) kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina (atitinkamu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi išimtinis įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialia konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu) (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. sausio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai).

<...> oficialias konstitucines doktrininis nuostatas reinterpretuoti taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, gali būti būtina ir tada, kai yra padaroma tokia Konstitucijos pataisa (pakeičiama arba panaikinama tam tikra Konstitucijos nuostata arba Konstitucijoje įtvirtinama nauja nuostata), kuria yra iš esmės pakoreguojamas visuminis konstitucinio teisinio reguliavimo turinys, nors būtent ta Konstitucijos nuostata, kurios

pagrindu (t. y. kurią aiškinant) tam tikru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu buvo suformuota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina, formaliai ir nėra pakeičiama. Tokiais atvejais išimtinus įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir kokių mastu) ankstesne oficialia konstitucine doktrina (ir kaip visuma, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), ar ja jau negalima remtis (ir kokių mastu), taip pat turi Konstitucinis Teismas.

Konstitucijos pataisos negrąžina į teisės sistemą teisės akto, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, ir nesuteikia pagrindo peržiūrėti Konstitucinio Teismo aktus

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Jokie aukštesnės galios teisės akto, net Konstitucijos, pakeitimai ar papildymai, padaryti po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistą arba referendumu priimtą teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, savaime negrąžina į Lietuvos teisės sistemą to teisės akto (jo dalies), kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Įgaliojimų grąžinti į Lietuvos teisės sistemą minėtus teisės aktus (jų dalis) pagal Konstituciją neturi ir Konstitucinis Teismas. Analogiškai ir jokie aukštesnės galios teisės akto, net Konstitucijos, pakeitimai ar papildymai, padaryti po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistą arba referendumu priimtą teisės aktą (jo dalį) neprieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, savaime nereiškia, kad sprendimas dėl to teisės akto gali arba turi būti pakeistas „atgaline data“. Kita vertus, kai padaroma Konstitucijos pataisa, įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai privalo suderinti savo išleistus ir tebegaliojančius teisės aktus su pasikeitusiu konstituciniu teisiniu reguliavimu, tačiau tai nesuponuoja dar ir to, kad jau išnagrinėtos konstitucinės justicijos bylos dėl ankstesnio teisinio reguliavimo atitikties aukštesnės galios teisiniu reguliavimui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, turi būti atnaujintos, o jose priimti sprendimai – peržiūrėti ir pakeisti.

Tai *mutatis mutandis* taikytina ir tiems atvejams, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pateikia išvadą kuriuo nors iš klausimų, nurodytų Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje <...>, – tokia išvada lieka galioti, net jeigu būtų pakeistos ar panaikintos Konstitucijos nuostatos, kuriomis remiantis atitinkama išvada buvo padaryta ir pateikta. Be to, tai *mutatis mutandis* taikytina tiems Konstitucinio Teismo sprendimams, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsakius nagrinėti prašymą arba nutraukus pradėtą teiseną (bylą) (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

Taigi Konstitucija nesuteikia pagrindo „atgaline data“ grąžinti į Lietuvos teisės sistemą teisinio reguliavimo, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisiniu reguliavimui, *inter alia* (ir pirmiausia) nustatytam Konstitucijoje, taip pat kvestionuoti ir anuliuoti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų, kurie buvo konstituciškai pagrįsti tuo metu, kai buvo priimti. Kitaip aiškinant būtų ne tik nepaisoma Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių konstitucinės justicijos – konstitucinės teisminės

kontrolės – institutą, *inter alia* Konstitucinio Teismo sprendimų neskundžiamumą ir galutinumą, bet ir paneigiama Konstitucijos stabilumas, Konstitucinio Teismo sprendimų prognozuojamumas, įvairių teisės subjektų teisėti lūkesčiai, kurie tokiais sprendimais yra sukuriami.

Konstitucijos keitimas; Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų darna

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos keitimo konstitucinį teisinį reguliavimą lemia pačios Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis.

<...>

<...> Konstitucijos pataisomis yra keičiamas Konstitucijos nuostatų turinys, šių nuostatų tarpusavio ryšiai, gali būti keičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra; pakeitus vienas Konstitucijos nuostatas, gali kisti kitų jos nuostatų ir visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys. Tačiau darant Konstitucijos pataisas turi būti paisoma imperatyvo, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra taip susijusios, kad vienu Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; Konstitucijos nuostatos sudaro vieną, darnią sistemą; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms. Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti konstituciniam teisiniam reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse. Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių. Taigi iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

<...> Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis, Konstitucijos stabilumas, kaip konstitucinė vertybė, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvas suponuoja materialinius ir procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus. Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas; procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka.

Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai kyla iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė ir visuomenės sutartis, ir valstybė, kaip bendras visos visuomenės gėris, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti.

<...>

Minėta, kad iš Konstitucijos kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad

pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis.

<...>

<...> pagal Konstituciją Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatomis taikytina tokia pati apsauga, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnyje bei Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtintai nuostatai „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad nors Konstitucijos 148 straipsnyje nėra eksplicitiškai reguliuojama Konstitucijos sudedamųjų dalių, *inter alia* Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, nuostatų keitimo tvarka, iš paties Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatų esmės kyla reikalavimas jas keisti tokia pat tvarka, kokia gali būti keičiama konstitucinė nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, t. y. tokia tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje.

Minėta, kad iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio Konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje.

<...>

<...> Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ *inter alia* nustatyti konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare <...>. Pabrėžtina, kad šie konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai įtvirtinti Konstitucijoje vykdant referendumu pareikštą Tautos valią, kad Lietuvos Respublika būtų Europos Sąjungos narė.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad patys šie pagrindai, Tautos suverenios valios pareiškimas, kaip jų šaltinis, lemia reikalavimą Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 ir 2 straipsnio nuostatas pakeisti ar panaikinti tik referendumu.

Minėta, kad <...> Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją, referendumu nepanaikinus minėtų konstitucinių Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai.

Su Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitine orientacija yra susijusi pagarba tarptautinei teisei, kuri taip pat yra konstitucinė vertybė.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Šioje

nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. *pacta sunt servanda* principas, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus.

<...>

Minėta, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai (*inter alia* <...> Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės NATO įsipareigojimai) ir kartu – konstitucinis *pacta sunt servanda* principas, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis.

Pažymėtina, kad, be minėto Konstitucijos 1 straipsnio, ir kitų Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, taip pat XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų keitimui yra nustatytas ypatingas reikalavimas – pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį jos gali būti keičiamos tik referendumu. Taigi šiose Konstitucijos nuostatose įtvirtintoms vertybėms ir principams taikoma didesnė apsauga nei įtvirtintosioms kitose Konstitucijos nuostatose, kurias keisti gali ir Seimas (Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalis).

Minėta, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją Seimas negali daryti tokių Konstitucijos pataisų, kuriomis būtų paneigtos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos. Jeigu Seimas priimtų tokias Konstitucijos pataisas, kartu jis pažeistų ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą principą, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Pažymėtina ir tai, kad, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvą, referendumu taip pat negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis teisinis reguliavimas.

Procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai – ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka (Konstitucijos XIV skirsnis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Kaip minėta, procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka. Ši tvarka nustatyta Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“.

<...> Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (*inter alia* – ir pirmiausia – su Konstitucijos ypatinga, aukščiausia teisine galia) konstitucinę teisinę reguliavimą skiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo. Kita vertus, Konstitucijos stabilumas nepaneigia galimybės daryti jos pataisas, kai tai yra objektyviai būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas); Konstitucija neturi būti keičiama, jeigu tai nėra teisiškai būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, tai laiduoja *inter alia* sudėtingesnė, sunkesnė, palyginti su konstituciniais ir paprastaisiais įstatymais, Konstitucijos pataisų darymo tvarka (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijos 67 straipsnio 1, 2 punktuose yra nustatyti atskiri Seimo įgaliojimai svarstyti ir priimti Konstitucijos pataisas ir leisti įstatymus. Paminėtina ir tai, kad įstatymų, *inter alia* konstitucinių, leidyba reguliuojama Konstitucijos 68–72 straipsniuose, o Konstitucijos keitimas atskirame – XIV – skirsnyje „Konstitucijos

keitimas“ (147–149 straipsniai); Konstitucijos XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatomis taikoma didesnė apsauga – kaip minėta, pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį jos gali būti keičiamos tik referendumu, o Konstitucijos 68–72 straipsnių nuostatomis gali keisti ir Seimas.

Taigi pagal Konstituciją yra nustatyta skirtinga konstitucinės ir ordinarinės teisės keitimo tvarka, Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka negali būti tapatinama su įstatymų (*inter alia* konstitucinių) leidyba; Konstitucijos keitimo tvarkos konstitucinio teisinio reguliavimo stabilumui užtikrinti Konstitucijoje yra nustatyta ypatinga šio reguliavimo keitimo tvarka. Pažymėtina, jog toks konstitucinis teisinis reguliavimas nustatytas *inter alia* siekiant užtikrinti, kad Konstitucija būtų keičiama tik tada, kai tai yra būtina, kad būtų užkirstas kelias skubotoms Konstitucijos pataisoms.

Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų darymo tvarka apima *inter alia* šiuos specialius reikalavimus.

Pagal Konstitucijos 147 straipsnio 2 dalį Konstitucija negali būti taisoma nepaprastosios padėties ar karo padėties metu. Toks draudimas nenustatytas įstatymų leidybai.

Pagal Konstitucijos 148 straipsnio 1, 2 dalis yra apriboti Seimo įgaliojimai keisti Konstituciją: Konstitucijos 1 straipsnio, kitos jos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ ir XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatomis gali būti keičiamos tik referendumu.

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų. Jie yra iš esmės kitokie, negu Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos subjektai – Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių.

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų priėmimo Seime tvarka: Konstitucijos pataisos Seime turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama du kartus; tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Konstitucijoje toks dviejų svarstymų ir balsavimų reikalavimas įstatymų leidybai nenustatytas.

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatytas ypatingos kvalifikuotos Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos keitimo įstatymui priimti: įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių. Toks ypatingos kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas nenustatytas įstatymų leidybai: pagal Konstitucijos 69 straipsnį įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje (2 dalis); konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (3 dalis).

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatytas ypatingas apribojimas teikti iš naujo Seimui svarstyti nepriimtą Konstitucijos pataisą: ji gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų. Konstitucijoje toks apribojimas įstatymų leidybai nenustatytas.

Konstitucijos 149 straipsnio 1, 2 dalyse nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo promulgavimo tvarka: priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia; jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Pagal Konstitucijos 71 straipsnį Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti (1 dalis); jeigu nurodytu

laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negražina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (2 dalis).

Taigi promulguojant Konstitucijos keitimo įstatymą Respublikos Prezidento galios yra labiau suvaržytos nei promulguojant kitus įstatymus: Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d., 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimai). Tai, kad Konstituciją Seimas keistų tik tada, kai tai yra būtina, kad būtų užkirstas kelias skubotoms Konstitucijos pataisoms, siekiama užtikrinti kitais Konstitucijoje nustatytais specialiaisiais reikalavimais (*inter alia* joje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, dviejų svarstymų ir balsavimų dėl Konstitucijos pataisų reikalavimas, ypatingos kvalifikuotos 2/3 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos pataisoms priimti).

Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalyje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo įsigaliojimo tvarka: įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo. Toks įstatymo įsigaliojimo terminas nenustatytas kitų Seimo priimtų įstatymų įsigaliojimui: pagal Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalį Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena.

Pažymėtina, kad Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalies nuostata taikoma ir šio straipsnio 2 dalyje nurodytam atvejui, kai Konstitucijos keitimo įstatymą oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas: Konstitucijos 149 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Respublikos Prezidento per 5 dienas nepasirašytas ir nepaskelbtas įstatymas dėl Konstitucijos keitimo „įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“, turi būti aiškinama kartu su šio straipsnio 3 dalies nuostata ir negali jos paneigti.

Sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją samprata (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų.“

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies nuostatoje vartojama sąvoka „sumanymas keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją“ neturėtų būti aiškinama vien pažodžiui, kaip reiškianti neaiškiai suformuluotą, nekonkretų, abstraktų pasiūlymą ar idėją keisti ar papildyti Konstituciją. Toks šios sąvokos aiškinimas būtų konstituciškai nepagrįstas, nes reikėtų, kad Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti sumanymo keisti Konstituciją subjektai galėtų pateikti Seimui ir Seimas turėtų svarstyti bet kokią pasiūlymą keisti ar papildyti Konstituciją, *inter alia* tokį, kuriame būtų suformuluota tik sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją idėja ar tikslas, bet ne konkretus Konstitucijos pataisos tekstas; pateikus Seimui svarstyti tokį pasiūlymą pakeisti ar papildyti Konstituciją, kuriame nesuformuluota konkreti Konstituciją keičianti ar ją papildanti nuostata, *inter alia* nenurodytas konkretus keičiamas ar papildomas Konstitucijos straipsnis (jo dalis ar punktas), nebūtų svarstymo Seime objekto.

Taigi Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies nuostatoje vartojama sąvoka „sumanymas keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją“ reiškia, kad tai yra Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektas.

Sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją subjektai (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Minėta, kad Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų; jie yra iš esmės kitokie, negu Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektai – Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį joje nustatyti sumanymo keisti Konstituciją subjektai – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – turi tokią pat teisę pateikti Seimui Konstitucijos pataisos sumanymą. Pažymėtina ir tai, kad ši Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta sumanymo keisti Konstituciją subjektų – ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – teisė yra išimtinė, t. y. tik šie subjektai turi teisę pateikti Seimui konkretų Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektą. Jokiems kitiems subjektams pagal Konstituciją tokia teisė nesuteikta. Šios teisės neturi *inter alia* Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektai – atskiri Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių.

Taip pat pažymėtina, jog Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta sumanymo keisti Konstituciją subjektų – ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją reiškia, kad pirmiausia šie subjektai, teikdami sumanytą Konstitucijos pataisą, turi teisę įvertinti jos objektyvią teisinę būtinybę; ši teisė taip pat reiškia tai, kad pateikti sumanytą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą Seimui svarstyti – pristatyti šį projektą Seimo posėdyje – gali tik šių subjektų įgalioti atstovai.

Sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją svarstymas Seime (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis, 148 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis aiškintina kartu su 148 straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų priėmimo Seime tvarka – ypatingos kvalifikuotos Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos keitimo įstatymui priimti: Konstitucijos pataisos dėl kitų nei Konstitucijos I ir XIV skirsnių nuostatų Seime turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama du kartus; tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka; įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį joje nustatyti sumanymo keisti Konstituciją subjektai – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – turi tokią pat teisę pateikti Seimui Konstitucijos pataisos sumanymą; ši teisė yra išimtinė, t. y. tik šie subjektai turi teisę pateikti Seimui konkretų Konstitucijos pataisos – Konstitucijos keitimo įstatymo projektą. Taigi pagal Konstituciją tik ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikti Konstitucijos keitimo įstatymų projektai gali būti svarstomi ir dėl jų balsuojama Seime; Seimas negali svarstyti ir balsuoti dėl tokio sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pasiūlytų kitas nei nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje subjektas.

Kitai aiškinant Konstituciją (*inter alia* taip, kad svarstant sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją Seime kitas nei nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje subjektas

galėtų pateikti Seimui toliau svarstyti naują sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją – naują Konstitucijos keitimo įstatymo projektą) būtų paneigta Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, taip pat būtų sudarytos prielaidos Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nurodyto sumanymo keisti Konstituciją subjekto pateiktu sumanymu keisti ar papildyti Konstituciją pasinaudoti kaip pretekstu priimti iš esmės kitokio turinio Konstitucijos pataisą. Be to, toks aiškinimas būtų nesuderinamas su <...> Konstitucijos keitimo tvarkos konstitucinio teisinio reguliavimo tikslu užtikrinti, kad Konstitucija būtų keičiama tik tada, kai tai yra būtina, kad būtų užkirstas kelias skubotoms Konstitucijos pataisoms.

Pažymėtina, jog Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta sumanymo keisti Konstituciją subjektų – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų – išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją nereiškia, kad Seimas, svarstydamas pateiktą sumanymą, apskritai negali pakeisti Konstitucijos keitimo įstatymo projekto teksto. Tačiau keičiant Konstitucijos keitimo įstatymo projekto tekstą negali būti paneigta Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyta ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų išimtinė teisė pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją; kaip minėta, tik ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikti Konstitucijos keitimo įstatymų projektai gali būti svarstomi ir dėl jų balsuojama Seime; Seimas negali svarstyti ir balsuoti dėl tokio sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pasiūlytų kitas nei nurodytasis Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje subjektas. Todėl pagal Konstituciją svarstant Seime Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje numatytų subjektų pateiktus Konstitucijos keitimo įstatymų projektus gali būti daromi tik neesminiai, t. y. iš esmės nekeičiantys pateikto projekto turinio, pakeitimai, kuriais siekiama Konstitucijos pataisos projekto tekstą geriau suredaguoti lietuvių kalbos ir teisinės technikos požiūriu, nekeičiant siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo apimties patikslinti ar sukonkretinti siūlomas formuluotes.

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad iš Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies kyla draudimas svarstant Seime iš esmės pakeisti ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupės arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų pateikto Konstitucijos keitimo įstatymo projekto turinį *inter alia* taip, kad būtų iškreiptas siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo tikslas, pakeista siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo apimtis, būtų siūlomos iš esmės kitokios konstitucinio teisinio reguliavimo priemonės siekiamam tikslui pasiekti, būtų siūloma keisti kitą Konstitucijos nuostatą.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos keitimo įstatymo projektas su esminio pobūdžio pakeitimais laikytinas nauju projektu – nauju sumanymu keisti ar papildyti Konstituciją, kurį pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį gali pateikti tik ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų.

<...>

<...> pagal Konstituciją Seimo struktūriniai padaliniai, *inter alia* komitetai, taip pat atskiri Seimo nariai neturi teisės pateikti Seimui svarstyti Konstitucijos keitimo įstatymo projekto, kuris iš esmės skirtųsi nuo ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupės pateikto Konstitucijos keitimo įstatymo projekto *inter alia* tuo, kad keičiama siūlomo konstitucinio teisinio reguliavimo apimtis, siūlomos iš esmės kitokios konstitucinio teisinio reguliavimo priemonės siekiamam tikslui pasiekti, siūloma keisti kitą Konstitucijos nuostatą.

<...> Seimo struktūriniai padaliniai, *inter alia* komitetai, taip pat atskiri Seimo nariai, Seime svarstant ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės pateiktą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą pagal Konstituciją turi teisę siūlyti Seimui svarstomo projekto neesminio pobūdžio pakeitimus, siūlyti atmesti svarstomą projektą, taip pat siūlyti svarstomą projektą pateikusiai ne mažesnei kaip 1/4 visų Seimo narių grupei pateikti naują, iš esmės pakeistą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą.

Materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai; Konstitucijos nuostatos, kurios negali būti paneigtos (plačiau apie reikalavimus Konstitucijos keitimui referendumu žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.3. Politinės teisės ir laisvės, 2.3.2. Referendumo teisė, 2014 m. liepos 11 d. nutarimas)

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėjo, jog darant Konstitucijos pataisas turi būti paisoma imperatyvo, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, *inter alia* negalima Konstitucijos skirsniuose ir straipsniuose nustatyto teisinio reguliavimo priešpriešinti konstituciniam teisiniui reguliavimui, nustatytam Konstitucijos sudedamosiose dalyse; Konstitucijos pataisa negali būti sukurtas toks naujas konstitucinis teisinis reguliavimas, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių; iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis, Konstitucijos stabilumas, kaip konstitucinė vertybė, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvas suponuoja *inter alia* materialiuosius Konstitucijos keitimo apribojimus; materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas; jie kyla iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė ir visuomenės sutartis, ir valstybė, kaip bendras visos visuomenės gėris, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime išskirti šie iš Konstitucijos kylantys materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai:

– negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatų sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis;

– negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje;

– referendumu nepanaikinus konstitucinių Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės

Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai;

– negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai (*inter alia* Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės NATO įsipareigojimai) ir kartu – konstitucinis *pacta sunt servanda* principas, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis;

– Seimas negali daryti tokių Konstitucijos pataisų, kuriomis būtų paneigtos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos; referendumu taip pat negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis teisinis reguliavimas.

Pabrėžtina, kad prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl net paisant minėtų iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratiniiais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“.

Pažymėtina, kad minėti materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai taikytini ir Konstituciją keičiant referendumu. <...> iš Konstitucijos viršenybės principo *inter alia* kyla imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų. Taigi pagal Konstituciją referendumui negali būti teikiamas ir toks Konstitucijos pataisos projektas, kuriuo būtų nepaisoma materialiuju Konstitucijos keitimo apribojimų. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti Konstitucijos viršenybės principą, nepaisyti iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kylančio imperatyvo, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

Konstitucinių aktų, esančių Konstitucijos sudedamąja dalimi, keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijoje eksplicitiškai ir implicitiškai nustatyta jos sudedamąja dalimi esančių Konstitucijos 150 straipsnyje nurodytų konstitucinių aktų keitimo tvarka yra kitokia, nei Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta konstitucinių įstatymų keitimo tvarka.

Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos sudedamosios dalies – Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtinta, kad teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, t. y. Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, yra pamatinis valstybės principas (2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas).

Pagal Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnį šio Konstitucinio įstatymo 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė

respublika“, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnis, gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę, t. y. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ nuostatų keitimui taikoma didesnė apsauga nei kitoms Konstitucijos nuostatomis. Tačiau <...> negali būti priimanamos Konstitucijos pataisos, panaikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto paskelbtą atkurta „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“. Tai gi pabrėžtina, kad Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnis, negali būti keičiama taip, kad būtų paneigtos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ar prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis.

Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje, gali būti keičiamos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, nuostatos (2014 m. liepos 11 d., 2019 m. vasario 15 d. nutarimai), t. y. jos gali būti pakeistos tik tuo atveju, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių aktyviają rinkimų teisę (2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad tokią Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ keitimo tvarką lemia ypatinga jo nuostatų prigimtis. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad, kaip matyti iš šio konstitucinio akto preambulės, jį priimant vadovautasi „1918 m. vasario 16 d. ir 1990 m. kovo 11 d. aktais dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo ir 1991 m. vasario 9 d. visos tautos pareikšta valia“ ir kad šio konstitucinio akto nuostatų pagrindas yra tas pats Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas pamatinis valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje – Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Todėl Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatomis taikytina tokia pati apsauga, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnyje bei Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtintai nuostatai „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai).

Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijos sudedamąją dalimi esantis 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ pagal Konstitucijos 152 straipsnį yra skirtas Konstitucijos ir jos atskirų nuostatų įsigaliojimo tvarkai reglamentuoti.

Pagal šio įstatymo 1 straipsnį įsigaliojus Konstitucijai, neteko galios Laikinis Pagrindinis Įstatymas; nuo tada Lietuvos nacionalinė teisės sistema kuriama ir plėtojama tik Konstitucijos pagrindu (*inter alia* 2005 m. gegužės 13 d., 2010 m. rugsėjo 7 d., 2011 m. kovo 15 d. nutarimai). Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat pažymėta, kad Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos yra

neatskiriama susijusios su kitomis Konstitucijos nuostatomis: vienuose šio įstatymo straipsniuose įtvirtintos nuostatos papildo kitas Konstitucijos nuostatas, be kurių šios negalėtų būti įgyvendintos; kituose šio įstatymo straipsniuose nustatyti Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumai tuo laikotarpiu, kai dar tik buvo steigiamos Konstitucijoje numatytos valstybės institucijos, taip pat kai dar tik buvo kuriamas Konstitucijos reikalaujamas teisinis reguliavimas (2003 m. spalio 29 d., 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimai); Įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra įtvirtintas teisės perimamumo principas (1994 m. vasario 14 d. nutarimas) ir įsigaliojus Konstitucijai galiojančių aktų suderinamumo su ja tvarka (1995 m. liepos 5 d. sprendimas).

Taigi Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatomis, išskyrus jo 5 straipsnį, įtvirtintas pereinamasis konstitucinis reguliavimas, susijęs su Konstitucijos nuostatų įsigaliojimu ir įgyvendinimu, t. y. Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos, išskyrus jo 5 straipsnį, nėra nuolatinio galiojimo ir įgyvendintos nebegali būti taikomos (paminėtina, kad Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 1, 3, 4, 6–8 straipsnių nuostatos jau yra įgyvendintos). Atsižvelgiant į tai, Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos, išskyrus jo 5 straipsnį, negali būti keičiamos.

Pažymėtina, kad Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsnis, kuriame įtvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo nario priešaikos tekstas, gali būti keičiamas Konstitucijos XIV skirsnyje įtvirtinta Konstitucijos nuostatų keitimo tvarka.

Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių nuostatomis nustatyti konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare; šie konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai įtvirtinti Konstitucijoje vykdant referendumą pareiškta Tautos valią, kad Lietuvos Respublika būtų Europos Sąjungos narė (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai). Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad patys šie pagrindai, Tautos suverenios valios pareiškimas, kaip jų šaltinis, lemia reikalavimą Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių nuostatas pakeisti ar panaikinti tik referendumu (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 3, 4 straipsniai gali būti keičiami Konstitucijos XIV skirsnyje įtvirtinta Konstitucijos nuostatų keitimo tvarka.

Konstitucijos keitimo įstatymai (Konstitucijos pataisos)

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijos keitimo įstatymai yra ypatingi konstitucinės teisės aktai: jais Konstitucijos pataisos inkorporuojamos į Konstitucijos tekstą. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos pataisomis yra keičiamas Konstitucijos nuostatų turinys, šių nuostatų tarpusavio ryšiai, gali būti keičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra; pakeitus vienas Konstitucijos nuostatas, gali kisti kitų jos nuostatų ir visuminio konstitucinio reguliavimo

turinys (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Todėl Konstitucijos keitimo įstatymai, kuriais daromos Konstitucijos pataisos – keičiamos Konstitucijos nuostatos ir kartu paprastai koreguojamas visuminis konstitucinis reguliavimas, turi Konstitucijos galią.

Konstitucijos keitimo įstatymai (Konstitucijos pataisos) turi atitikti materialiuosius ir procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos keitimo įstatymai (Konstitucijos pataisos) nėra steigiamojo pobūdžio aktai, nes jie priimami tik pagal pačioje Konstitucijoje nustatytas taisykles, kurios saisto ir pačią pilietinę Tautą, ir pagal Konstituciją įsteigtą Tautos atstovybę (Seimą). Kaip Tautos tiesiogiai ar per jos atstovybę Seimą priimami aktai, Konstitucijos keitimo įstatymai (Konstitucijos pataisos) turi atitikti iš Konstitucijos kylančius materialiuosius ir procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus. <...>

Materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas; materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai kyla iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė ir visuomenės sutartis, ir valstybė, kaip bendras visos visuomenės gėris, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai).

Šiame kontekste paminėtini šie iš Konstitucijos kylantys materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai:

- negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, panaikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę (2014 m. liepos 11 d. nutarimas); tai *inter alia* reiškia, kad <...> Konstitucijos 1 straipsnis, kaip ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, negali būti keičiamas taip, kad būtų paneigtos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ar prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis;

- negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – respublika, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai);

- negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai);

- referendumu nepanaikinus konstitucinių Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos,

kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai);

– negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai (*inter alia* Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės NATO įsipareigojimai) ir kartu – konstitucinis principas *pacta sunt servanda*, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai);

– Seimas negali daryti tokių Konstitucijos pataisų, kuriomis būtų paneigtos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos; referendumu taip pat negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis reguliavimas (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai).

<...> Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos, išskyrus jo 5 straipsnį, negali būti keičiamos, atsižvelgiant į tai, kad jomis įtvirtintas pereinamasis konstitucinis reguliavimas, susijęs su Konstitucijos nuostatų įsigaliojimu ir įgyvendinimu.

Procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka; pagal Konstituciją yra nustatyta skirtinga konstitucinės ir ordinarinės teisės keitimo tvarka, Konstitucijoje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka negali būti tapatinama su įstatymų (*inter alia* konstitucinių) leidyba (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Konstitucijos keitimo įstatymų pateikimo, svarstymo ir priėmimo procedūros reglamentuojamos Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“, kurio nuostatoms taikoma didesnė apsauga – pagal Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalį jos gali būti keičiamos tik referendumu (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 147 straipsnio 2 dalį Konstitucija negali būti taisoma nepaprastosios padėties ar karo padėties metu; toks draudimas nenustatytas įstatymų leidybai (2014 m. sausio 24 d. nutarimas), *inter alia* konstitucinių įstatymų priėmimui ar keitimui.

Pagal Konstitucijos 148 straipsnio 1, 2 dalis yra apriboti Seimo įgaliojimai keisti Konstituciją: Konstitucijos 1 straipsnio, kitos jos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ ir XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Be to, <...> tik referendumu gali būti keičiamos Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių nuostatos.

Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nustatyti ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti Seimui sumanytą keisti ar papildyti Konstituciją, – ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų; jie yra iš esmės kitokie, negu Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti įstatymų leidybos iniciatyvos subjektai – Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). <...>

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatyta ypatinga Konstitucijos pataisų priėmimo Seime tvarka: Konstitucijos pataisos Seime turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama

du kartus; tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka; Konstitucijoje toks dviejų svarstymų ir balsavimų reikalavimas įstatymų leidybai nenustatytas (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). <...>

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatytas ypatingos kvalifikuotos Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos keitimui priimti: įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių; toks ypatingos kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas nenustatytas įstatymų leidybai: pagal Konstitucijos 69 straipsnį įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje (2 dalis); konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (3 dalis) (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje nustatytas ypatingas apribojimas teikti iš naujo Seimui svarstyti nepriimtą Konstitucijos pataisą: ji gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų; Konstitucijoje toks apribojimas įstatymų leidybai nenustatytas (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). <...>

Konstitucijos 149 straipsnio 1,2 dalyse nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo promulgavimo tvarka: priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia; jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad promulguojant Konstitucijos keitimo įstatymą Respublikos Prezidento galios yra labiau suvaržytos nei promulguojant kitus įstatymus (2014 m. sausio 24 d. nutarimas): Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu (2002 m. birželio 19 d., 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimai). Pagal Konstitucijos 71 straipsnį Respublikos Prezidentas turi atidedamojo veto teisę Seimo priimtų įstatymų, *inter alia* konstitucinių įstatymų, atžvilgiu: Seimo priimtą įstatymą, *inter alia* konstitucinį įstatymą, Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti (1 dalis); jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo, *inter alia* konstitucinio įstatymo, Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, toks įstatymas, *inter alia* konstitucinis įstatymas, įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (2 dalis).

Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalyje nustatyta ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo įsigaliojimo tvarka: įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo; toks įstatymo įsigaliojimo terminas nenustatytas kitų Seimo priimtų įstatymų įsigaliojimui: pagal Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalį Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Taigi Seimo priimti konstituciniai įstatymai įsigalioja Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka.

1.8.4.3. *Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė*

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisės sistemoje *Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada*

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu. <...>

<...>

Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir jos tarptautinės sutartys (šiuo atveju – Konvencija). Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti Konvencijoje pripažįstamų teisių ir laisvių teisinės gynybos <...>. <...>

<...>

Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.“ Ši konstitucinė nuostata Konvencijos atžvilgiu reiškia, kad ratifikuota ir įsigaliojusi ji taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Jos nuostatos Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje atitinka įstatymų lygmenį <...>.

<...> Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai.“ Nors ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančia tarptautinės sutarties – Konvencijos, bet ji reikalauja, kad tarptautinės sutarties nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms, nes jei prieštarautų, būtų problemiška įgyvendinti Konvenciją Lietuvos Respublikos vidaus teisėje.

Valstybės tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo užtikrinimas; tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms. Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis. <...> svarbu, kad įstatymuose būtų nustatyta nuosekli tarptautinių sutarčių sudarymo, vykdymo ir nutraukimo tvarka, kuri atitiktų Konstitucijos nuostatą dėl tarptautinių sutarčių <...>.

<...>

Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“ <...>.

<...>

<...> [Konstitucinio Teismo] 1995 m. sausio 24 d. išvadoje <...> pažymėta: „Ši konstitucinė nuostata Konvencijos atžvilgiu reiškia, kad ratifikuota ir įsigaliojusi ji taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir kartu turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai.“ Tai taikytina ne tik minėtai Konvencijai, bet ir visoms ratifikuotoms Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims <...>.

<...> Konstitucijos 138 straipsnyje kalbama tik apie vieną Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rūšį – Seimo ratifikuotas sutartis <...>. <...> Pagal Konstituciją tik įstatymų leidėjas ratifikavimo būdu gali spręsti, kuris tarptautinės teisės aktas yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudedamoji dalis, turinti įstatymo galią. Seimas turi įstatymų leidybos teisę, jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra deleguojama. Pripažinus, kad ir neratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią, būtų paneigiama Seimo prerogatyva leisti įstatymus.

Lietuvos valstybė pripažįsta tarptautinės teisės principus ir normas (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas

Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tvarkos.

Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Interpretuojant šiuos Konstitucijos straipsnius pažymėtina, kad Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui.

Tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvos valstybės ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams buvo deklaruota dar 1990 m. kovo 11 d. priimtame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. Vadinasi, sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai

pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir *pacta sunt servanda* principui) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, 1995 m. spalio 17 d. nutarimas, 2002 m. balandžio 25 d., 2004 m. balandžio 7 d. sprendimai).

Ši doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis. Priešingai, Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad Lietuvos Respublika laikosi sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų, gerbia visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus, suponuoja tai, kad tais atvejais, kai nacionaliniuose teisės aktuose (*inter alia* įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose) nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.

Europos Sąjungos teisės aktų galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – Europos Sąjungos teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas

<...> Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. gruodžio 4 d., 2009 m. kovo 27 d. nutarimai).

Tarptautinės ir vidaus teisės derinimas; tarptautinių sutarčių (*inter alia* Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei jos protokolų) galia Lietuvos teisės sistemoje; Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis; Lietuvos valstybė pripažįsta tarptautinės teisės principus ir normas (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas

Konvencija ir tam tikri jos protokolai, *inter alia* jos Protokolas Nr. 1, yra Seimo ratifikuotos įsigaliojusios Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. <...>

<...> Konvencija ir jos protokolai buvo sudaryti *inter alia* remiantis suverenos valstybių lygybės principu; Konvencijos žmogaus teisių apsaugos sistema nacionalinių teisinių sistemų atžvilgiu yra subsidiari.

Šiame kontekste pažymėtina, kad valstybėms, Konvencijos ir jos protokolų dalyvėms, tenka pagrindinė atsakomybė už veiksmingą Konvencijos ir jos protokolų įgyvendinimą, todėl jos turi plačią diskreciją pasirinkti Konvencijos ir jos protokolų taikymo bei įgyvendinimo, *inter alia* Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų vykdymo, būdus ir priemones. Tačiau tokią diskreciją riboja valstybių teisinių sistemų, *inter alia* jų konstitucijų, ypatumai, susiję su nustatyta tarptautinės ir nacionalinės (vidaus) teisės derinimo sistema, taip pat pagal Konvenciją ir jos protokolus garantuojamų žmogaus teisių ir laisvių pobūdis <...>.

<...>

<...> Europos Žmogaus Teisių Teismas atlieka papildomą vaidmenį įgyvendinant Konvenciją ir jos protokolus; jis nepakeičia nacionalinių teismų kompetencijos ir jurisdikcijos, nėra apeliacinė ar kasacinė instancija jų sprendimų atžvilgiu. Nors Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui, jo jurisdikcija nepakeičia Konstitucinio Teismo įgaliojimų oficialiai aiškinti Konstituciją.

<...> Lietuvoje taikoma paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisinėje sistemoje (inkorporuojamos į ją) (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d., 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimai). Pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ji reiškia, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, 1995 m. spalio 17 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai, 2002 m. balandžio 25 d., 2004 m. balandžio 7 d. sprendimai). Taigi Lietuvos teisinėje sistemoje Konvencija turi įstatymo galią (Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas). Įstatymo galią turi ir jos Protokolas Nr. 1.

Pažymėtina ir tai, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, doktrininė nuostata, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai). Taigi tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytuoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo.

Vadinasi, vidaus teisėje įgyvendinant tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus būtina atsižvelgti į Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai.“ Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiu įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d.

išvada, 1995 m. spalio 17 d. nutarimas); priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas). Tai taikytina ir Konvencijai (bei jos protokolams); priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti Konvencijoje pripažįstamų teisių ir laisvių teisinės gynybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada).

<...>

<...> Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas pats savaime negali būti konstituciniu pagrindu reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną (jos nuostatas), jeigu tokia reinterpretacija, kai nėra atitinkamų Konstitucijos pataisų, iš esmės pakeistų visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą <...>, taip pat pažeistų Konstitucijoje įtvirtintą vertybių sistemą, sumažintų Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijas.

Kita vertus, pabrėžtina, kad pagarba tarptautinei teisei, t. y. sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*), yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Vadovautis visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principais ir normomis Lietuvos Respublika privalo pagal *inter alia* Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį.

Tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje; valstybės pareiga pašalinti tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumą (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Šiame kontekste pažymėtina, kad ši nuostata aiškintina atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą. Kaip Konstitucinis Teismas pabrėžė 2004 m. gegužės 25 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimuose, Konstitucija yra aukščiausioji teisė.

Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią. Pažymėtina ir tai, kad doktrininė nuostata, jog Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Taigi tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytuoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo (Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas).

Kaip 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime pažymėjo Konstitucinis Teismas, vidaus teisėje įgyvendinant tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus būtina atsižvelgti į Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą; Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas

priešingas Konstitucijai“; ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančių įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet pagal ją reikalaujama, kad jų nuostatos neprieštarėtų Konstitucijos nuostatoms; priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis.

Kita vertus, <...> pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad, esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga tokį nesuderinamumą pašalinti *inter alia* atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis arba darant atitinkamas Konstitucijos pataisas.

Europos Sąjungos teisė yra Lietuvos Respublikos teisės, *inter alia* Konstitucijos, aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose Lietuvos Respublika dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas

<...> konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas suponuoja ir konstitucinį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės reikalavimus; Europos Sąjungos teisė yra Lietuvos Respublikos teisės, *inter alia* Konstitucijos, aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją. <...> nėra pagrindo aiškinti su [pasidalijamajai Europos Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai priskiriamomis] sritimis susijusių Konstitucijos <...> nuostatų kitaip, nei nurodytas sritis reguliuoja Europos Sąjungos teisė.

1.8.4.4. Konstituciniai įstatymai

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 47 straipsnio (1996 m. birželio 20 d. redakcija) 2 dalis, 69 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“

Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatavo, kad konstituciniai įstatymai nuo kitų įstatymų skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka. Ypatingą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas. Konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams.

Taigi konstituciniai įstatymai teisės aktų hierarchijoje turi žemesnę galią nei pati Konstitucija. Konstituciniu įstatymu negali būti apribota Konstitucijos ar kurių nors jos nuostatų galia, juo *inter alia* negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją.

Aiškindamas Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime konstatavo, kad tik šioje dalyje nustatyta tvarka patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą jame įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai, tik šiems įstatymams turės būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė. Kol tokio konstitucinių įstatymų sąrašo nėra, minėta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka negali būti taikoma nė vieno įstatymo priėmimui, išskyrus įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas.

Dėl to, kad pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikunami ne konstituciniais (t. y. paprastais) įstatymais, taip pat dėl to, kad įstatymai turi neprieštauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašas tegali būti nustatomas konstituciniu įstatymu. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį toks konstitucinis įstatymas turi būti priimamas 3/5 Seimo narių balsų dauguma.

Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad, išskyrus Konstitucijos 69 straipsnyje nustatytą tvarką, kitokia konstitucinių įstatymų nustatymo procedūra Konstitucijoje nenumatyta.

Konstitucijoje įtvirtinta konstitucinių įstatymų samprata pasikeitė 1996 m. birželio 20 d. priėmus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymą <...>.

<...> Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta, jog tam tikri šioje dalyje nurodyti visuomeniniai santykiai reguliuotini konstituciniu įstatymu.

Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka.

Tai, kad kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti paisant ne mažesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo.

<...> Pagal Konstituciją tol, kol konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, nėra priimtas, Seimas neturi įgaliojimų priimti jokie konstitucinio įstatymo, nebent tas konstitucinis įstatymas būtų tiesiogiai nurodytas pačioje Konstitucijoje arba tai būtų konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas.

<...>

<...> konstitucinių įstatymų konstitucinė samprata suponuoja tai, kad tik į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti konstituciniai įstatymai, išskyrus tiesiogiai nurodytuosius pačioje Konstitucijoje bei konstitucinį įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai ir tik jų priėmimui gali būti taikomos Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos taisyklės.

Lietuvos valstybės pamatiniai konstituciniai aktai negali būti prilyginti konstituciniams įstatymams

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Lietuvos valstybės pamatiniai konstituciniai aktai – Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimas (Nepriklausomybės Aktas), 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, taip pat Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija – nėra konstituciniai įstatymai ir negali būti jiems prilyginami.

Konstituciniai aktai, esantys sudedamąja Konstitucijos dalimi, negali būti prilyginti konstituciniams įstatymams

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai aktai nėra konstituciniai įstatymai ir negali būti jiems prilyginti <...>.

Konstitucijos keitimo įstatymai (Konstitucijos pataisos) negali būti prilyginti konstituciniams įstatymams

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją Konstitucijos keitimo įstatymai (Konstitucijos pataisos) nėra konstituciniai įstatymai ir negali būti jiems prilyginami <...>.

Konstituciniai įstatymai nėra Konstitucijos sudedamoji dalis

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją jos sudedamoji dalis nėra konstituciniai įstatymai. <...>

Konstituciniai įstatymai teisės aktų sistemoje; konstitucinių įstatymų teisinė galia

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Ypatingą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija (2001 m. balandžio 2 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). <...> konstituciniai įstatymai teisės aktų hierarchijoje turi žemesnę galią nei pati Konstitucija. Konstituciniu įstatymu negali būti apribota Konstitucijos ar kurių nors jos nuostatų galia, juo *inter alia* negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas). Konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams <...>.

Taigi pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai turi žemesnę galią nei Konstitucija, tačiau aukštesnę galią nei įstatymai. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją visi Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka priimti konstituciniai įstatymai, nepaisant to, ar jie yra konstituciniai įstatymai, tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, ar į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti konstituciniai įstatymai, turi vienodą teisinę galią; tokią pačią teisinę galią turi ir konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas.

Konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstituciniams aktams, esantiems Konstitucijos sudedamąja dalimi

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka priimti konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti *inter alia* Konstitucijos sudedamąja dalimi pagal jos 150 straipsnį

esantiems 1991 m. vasario 11 d. Konstituciniam įstatymui „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. Konstituciniam aktui „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, 1992 m. spalio 25 d. Įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, 2004 m. liepos 13 d. Konstituciniam aktui „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.

Konstituciniais įstatymais turi būti reguliuojami ypač reikšmingi valstybės ir visuomenės gyvenimo klausimai

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje nėra tiesiogiai nustatyta, kokiais kriterijais turėtų vadovautis Seimas, įrašydamas konkrečius konstitucinius įstatymus į pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį priimtą konstitucinių įstatymų sąrašą. Tačiau iš Konstitucijos, *inter alia* jos 69 straipsnio 3 dalies, 72 straipsnio 2 dalies nuostatų, kuriomis įtvirtinta sudėtingesnė konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka, matyti, kad konstituciniais įstatymais turėtų būti reguliuojamos konstituciškai svarbios visuomeninių santykių sritys, ypač reikšmingi valstybės ir visuomenės gyvenimo klausimai.

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucijos 69 straipsnyje nustatyta:

„Įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros.

Įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje.

Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.

Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatos gali būti priimanamos ir referendumu.“

Taigi Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtintas konstitucinių įstatymų institutas, nustatyta konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka, kuri skiriasi nuo šio straipsnio 2 dalyje nustatytos įstatymų priėmimo tvarkos. Pažymėtina, kad konstituciniai įstatymai *expressis verbis* minimi ir kitose Konstitucijos nuostatose, *inter alia* Konstitucijos 47, 72 straipsniuose.

<...>

Aiškindamas šias Konstitucijos nuostatas, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai yra: 1) konstituciniai įstatymai, tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka; 2) konstituciniai įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka (2001 m. balandžio 2 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad tiesiogiai konstitucinis įstatymas yra nurodytas Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 3 dalyje, kurioje nustatyta: „Žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą.“ Taigi Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 3 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta, kad tam tikri šioje dalyje nurodyti visuomeniniai santykiai reguliuotini konstituciniu įstatymu (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog tai, kad kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos

konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti – paisant ne mažesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo (2002 m. gruodžio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai).

Konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas; konstitucinių įstatymų sąrašas

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies nuostata „Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas“ suponuoja, kad konstitucinių įstatymų sąrašas turi būti nustatytas konstituciniu įstatymu. Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas, dėl to, kad pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami ne konstituciniais (t. y. paprastaisiais) įstatymais, taip pat dėl to, kad įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašas tegali būti nustatomas konstituciniu įstatymu (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

<...> toks konstitucinis įstatymas turi būti priimamas 3/5 Seimo narių balsų dauguma (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas). Taigi pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas turi būti priimamas didesne nei kiti konstituciniai įstatymai Seimo narių balsų dauguma. Tokia didesnė Seimo narių balsų dauguma konstitucinių įstatymų sąrašą nustatančiam konstituciniam įstatymui priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta atsižvelgiant į ypatingą šio konstitucinio įstatymo reikšmę. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, įstatymo įtraukimas į konstitucinių įstatymų sąrašą pagal Konstituciją reiškia, kad toks įstatymas turi būti priimtas ir jame nustatytas teisinis reguliavimas turi būti keičiamas sudėtingesne (palyginti su kitų įstatymų priėmimu ir pakeitimu) tvarka, taip kartu siekiant sudaryti prielaidas užtikrinti šio teisinio reguliavimo stabilumą (2019 m. vasario 15 d. nutarimas); taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas (2001 m. balandžio 2 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad tik Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą jame įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai ir tik šiems įstatymams turi būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo ir keitimo tvarka (1993 m. lapkričio 8 d., 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimai); pagal Konstituciją tol, kol konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, nėra priimtas, Seimas neturi įgaliojimų priimti jokio konstitucinio įstatymo, nebent tas konstitucinis įstatymas būtų tiesiogiai nurodytas pačioje Konstitucijoje arba tai būtų konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Taigi konstitucinių įstatymų konstitucinė samprata suponuoja tai, kad tik į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti konstituciniai įstatymai, išskyrus tiesiogiai nurodytuosius pačioje Konstitucijoje ir konstitucinį įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai ir tik jų priėmimui gali būti taikomos Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos taisyklės (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas). Jei įstatymas nėra įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą, jo priėmimui negali būti taikoma konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka, apibrėžta Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje

(2000 m. spalio 18 d. nutarimas); paprastojo įstatymo pataisos ir papildymai negali būti priimami pagal konstitucinių įstatymų priėmimo taisyklės (1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas nėra savitiksliis: juo nustatomas sąrašas įstatymų, kuriais reguliuotiniams visuomeniniams santykiams turėtų būti užtikrinamas didesnis stabilumas nei visuomeniniams santykiams, reguliuotiniams paprastaisiais įstatymais.

Seimo pareiga priimti į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytus konstitucinius įstatymus

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Pabrėžtina, kad pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį konstitucinių įstatymų sąrašas negali būti beprasmis. Kaip minėta, įstatymo įtraukimas į konstitucinių įstatymų sąrašą pagal Konstituciją reiškia, jog taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas.

Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją leisdamas įstatymus Seimas yra saistomas ne tik Konstitucijos, bet ir savo paties priimtų įstatymų; tai – esminis konstitucinio teisinės valstybės principo elementas (*inter alia* 2002 m. liepos 11 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai).

Taigi pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį, aiškinamą konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste, Seimo priimtas konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas suponuoja Seimo įsipareigojimą priimti šiame konstituciniame įstatyme nurodytus konstitucinius įstatymus, t. y. atitinkamus visuomeninius santykius reguliuoti konstituciniais įstatymais. Kitaip tariant, Seimui pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį priėmus konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinį įstatymą, t. y. 3/5 Seimo narių balsų dauguma nusprendus, kokie visuomeniniai santykiai dėl jų ypatingos svarbos ir poreikio užtikrinti didesnį jų reguliavimo stabilumą turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, tie visuomeniniai santykiai negali būti reguliuojami žemesnės galios teisės aktais – įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais. Tačiau tai nereiškia, kad pagal Konstituciją Seimas negali priimti įstatymų, skirtų konstituciniams įstatymams įgyvendinti, ar kad poįstatyminiuose aktuose negali būti detalizuojamos konstituciniuose įstatymuose įtvirtintos bendro pobūdžio taisyklės.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nėra nustatyta, kada Seimas turi priimti į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytus konstitucinius įstatymus.

Kaip minėta, pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai yra tie įstatymai, kurie yra įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. Todėl pagal Konstituciją vien tai, kad į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašomas konstitucinis įstatymas, kuriuo turi būti reguliuojami tam tikri visuomeniniai santykiai, iki tol reguliuoti paprastuoju įstatymu, nereiškia, kad tuos visuomeninius santykius reguliuojantis paprastasis įstatymas dėl tuos santykius reguliuosiančio konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą savaime tampa konstituciniu įstatymu. Taigi pagal Konstituciją Seimas, priėmęs konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantį konstitucinį įstatymą, turi pareigą Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka priimti *inter alia* į šį sąrašą įrašytus konstitucinius įstatymus, kuriais būtų reguliuojami visuomeniniai santykiai, iki konstitucinių įstatymų sąrašą nustatančio konstitucinio įstatymo priėmimo sureguliuoti paprastaisiais įstatymais.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją tol, kol į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytas konstitucinis įstatymas nėra priimtas Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, galioja tuos visuomeninius santykius reguliuojantis paprastasis įstatymas; Seimas tokį paprastąjį įstatymą gali keisti Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka. Tačiau tokią Seimo diskreciją saisto minėtas iš Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies, aiškinamos konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste, kylantis Seimo įsipareigojimas, priėmus konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantį konstitucinį įstatymą, taip pat priimti jame nurodytus konstitucinius įstatymus, t. y. atitinkamus visuomeninius santykius reguliuoti konstituciniais įstatymais. Atsižvelgiant į tai, <...> kad pagal Konstituciją tais atvejais, kai Seimas nusprendžia nustatyti naują visuminį atitinkamų paprastuoju įstatymu sureguliuotų visuomeninių santykių, kurie pagal konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantį konstitucinį įstatymą turi būti reguliuojami konstituciniu įstatymu, teisinį reguliavimą, pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį toks naujas visuminis teisinis reguliavimas turi būti nustatytas konstituciniu įstatymu. Kitaip aiškinant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį, esą Seimas turi neribotą diskreciją bet kada priimti į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytus konstitucinius įstatymus, konstitucinių įstatymų sąrašas, kaip ir minėtas iš Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies, aiškinamos konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste, kylantis Seimo įsipareigojimas priimti šiame konstituciniame įstatyme nurodytus konstitucinius įstatymus, būtų beprasmis.

Konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymėta, kad nuo kitų įstatymų konstituciniai įstatymai pirmiausia skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka (2001 m. balandžio 2 d. nutarimas); konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka yra susijusi su ypatinga jų vieta teisės sistemoje ir specifiniais konstitucinių įstatymų normų santykiais su konstitucinėmis normomis (1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas).

<...>, konstitucinių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi Konstitucijos 68 straipsnyje nustatyti subjektai, turintys įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, – Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių. Tačiau <...> pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį konstituciniai įstatymai, išskyrus konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantį konstitucinį įstatymą, priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių; konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas priimamas 3/5 Seimo narių balsų dauguma. Taigi Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta balsų dauguma, reikalinga konstituciniams įstatymams priimti, yra didesnė nei Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalyje nustatytoji paprastiesiems įstatymams priimti – Seimo posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma.

Konstitucinis įstatymas negali būti keičiamas ar panaikinamas paprastuoju įstatymu – pagal Konstituciją jis gali būti keičiamas tik konstituciniu įstatymu (2001 m. balandžio 2 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį konstituciniai įstatymai, *inter alia* konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantis konstitucinis įstatymas, keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Taigi Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta balsų dauguma, reikalinga konstituciniams įstatymams keisti, yra didesnė nei Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalyje nustatytoji paprastiesiems įstatymams keisti – Seimo posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma.

Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai

paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti. <...> pagal Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidentas turi atidedamojo veto teisę *inter alia* konstitucinių įstatymų atžvilgiu. Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „pakartotinai Seimo apsvarstytas įstatymas laikomas priimtu, jeigu buvo priimtos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už įstatymą balsavo daugiau kaip 1/2, o už konstitucinį įstatymą ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių“.

Taigi pagal Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalį Seimas gali įveikti Respublikos Prezidento veto *inter alia* konstitucinių įstatymų atžvilgiu. Pažymėtina, kad šioje dalyje yra nustatyta didesnė Seimo narių balsų dauguma (ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių), reikalinga Respublikos Prezidento veto dėl konstitucinių įstatymų įveikti, negu balsų dauguma Respublikos Prezidento veto dėl paprastųjų įstatymų, priimamų ir keičiamų Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, įveikti. Pažymėtina ir tai, kad tokia didesnė Seimo narių balsų dauguma (ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių) yra būtina Respublikos Prezidento veto įveikti tiek dėl Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka Seimo priimamų, tiek dėl Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka Seimo keičiamų konstitucinių įstatymų.

Konstituciniai įstatymai, išskyrus konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantį konstitucinį įstatymą, gali būti priimami ir keičiami referendumu

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašą nustato tik Seimas (1994 m. gruodžio 1 d., 2014 m. liepos 11 d. nutarimai); konstitucinių įstatymų sąrašas negali būti priimamas referendumu (2014 m. liepos 11 d. nutarimas). Tačiau tai nereiškia, kad pagal Konstituciją į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti konstituciniai įstatymai, taip pat Konstitucijoje tiesiogiai nurodyti konstituciniai įstatymai negali būti priimami ar keičiami referendumu. Kitaip tariant, minėtas reikalavimas, kad konstituciniai įstatymai, išskyrus konstitucinių įstatymų sąrašą nustatantį konstitucinį įstatymą, turi būti priimami ir keičiami Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, negali būti suabsoliutintas.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalį Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatos gali būti priimamos ir referendumu. Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje vartojama sąvoka „įstatymo nuostatos“ gali būti suprantama ir kaip vientisas įstatymas, ir kaip atskiros jo normos (1994 m. liepos 22 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2012 m. vasario 27 d. nutarimai); suabsoliutinus pažodinį (lingvistinį, verbalinį) Konstitucijos aiškinimą, kartu yra sumenkinamas visuminio konstitucinio reguliavimo turinys, ignoruojamos jeigu ir ne visos, tai bent kai kurios Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, gali būti sudaromos prielaidos paminti tuos siekius, kuriuos Tauta įtvirtino referendumu priimtoje Konstitucijoje (2006 m. birželio 6 d., 2012 m. vasario 27 d. nutarimai).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalį referendumu gali būti priimama ne tik paprastieji įstatymai ar jų nuostatos, bet ir į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti ar Konstitucijoje tiesiogiai nurodyti konstituciniai įstatymai, taip pat keičiamos jų nuostatos. Minėta, kad konstituciniais įstatymais turėtų būti reguliuojamos konstituciškai svarbios visuomeninių santykių sritys, ypač reikšmingi valstybės ir visuomenės gyvenimo klausimai. Taigi kitoks Konstitucijos aiškinimas, esą visų konstitucinių įstatymų priėmimas ir keitimas yra išimtinė Seimo kompetencija, būtų nesuderinamas

inter alia su Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu, Konstitucijos 4 straipsniu, pagal kurį aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo *inter alia* tiesiogiai, Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį *inter alia* tiesiogiai, taigi ir su tokiomis minėtomis universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip suvereniteto priklausymas Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas bei jų gerbimas.

Pažymėtina ir tai, kad referendumu priimtiems konstituciniams įstatymams ir juos keičiantiems konstituciniams įstatymams taikytina Konstitucijos 71 straipsnio 3, 4 dalyse įtvirtinta pasirašymo ir oficialaus paskelbimo tvarka: referendumu priimtą konstitucinį įstatymą ne vėliau kaip per 5 dienas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Respublikos Prezidentas; jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas.

Referendumu priimtų konstitucinių įstatymų teisinė galia

Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. nutarimas

Paminėtina, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo tiesiogiai, ir aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo per savo demokratiškai išrinktus atstovus – Seimo narius; negali būti priešpriešinamos tiesioginio (referendumu) ir netiesioginio (per Tautos atstovybę Seimą) Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo formos (2014 m. liepos 11 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad referendumu priimti konstituciniai įstatymai turi tokią pačią teisinę galią, kaip ir Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka Seimo priimti konstituciniai įstatymai; Seimas turi įgaliojimus Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, t. y. ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma, keisti referendumu priimtus konstitucinius įstatymus.

1.8.4.5. Įstatymai

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Seimo išleistas įstatymas – tai Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisės aktas (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d., 1995 m. spalio 26 d., 1997 m. gegužės 29 d. nutarimai). Įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikintas ne kitaip, kaip išleidus kitą įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujantiu Konstitucijai. Įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams.

Visi kiti teisės aktai yra poįstatyminiai. Jie yra įstatymų taikymo aktai ir negali pakeisti įstatymų, negali prieštarauti įstatymams, keisti įstatymų normų turinio, jais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatymuose.

Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 26 d. nutarime konstatavo, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka.

Įstatymo turinys negali būti aiškinamas remiantis tuo, kaip jis interpretuojamas poįstatyminiuose teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas

<...> įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo turinys negali būti aiškinamas remiantis tuo, kaip jį interpretavo Vyriausybė ar kitos institucijos, pagal savo kompetenciją leisdamos poįstatyminius teisės aktus, kuriais siekiama įgyvendinti atitinkamų įstatymų nuostatas.

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus; Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos

Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas

Seimo poįstatyminiais aktais negalima reguliuoti tų [visuomeninių] santykių, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Seimas, sprenddamas klausimus, kurie yra įstatymų reguliavimo dalykas, negali pasirinkti nutarimo formos, nes nutarimas yra žemesnio lygmens teisės aktas (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas). Poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas gali apibrėžti įstatymuose vartojamų sąvokų turinį, tačiau iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, kylantis reikalavimas paisyti teisės aktų hierarchijos suponuoja, kad įstatymuose vartojamų sąvokų turinys gali būti apibrėžiamas (*inter alia* aiškinamas) tik įstatymu, o ne žemesnės galios teisės aktu (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas).

<...>

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d., 2004 m. kovo 5 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai), todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tų [visuomeninių] santykių, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų perimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Iš Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytos Seimo kompetencijos ir 5 straipsnyje įtvirtinto valdžių padalijimo principo akivaizdu, kad Seimas negali duoti tiesioginių norminio pobūdžio pavedimų Vyriausybei ne įstatymų leidybos tvarka (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas).

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatuota, kad teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucijoje reikalaujama, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu aktu (nepaisant to, ar šiuos santykius koku nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiame akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamas pagrindas tokį poįstatyminį teisės aktą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai.

Svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laikomasi principinės pozicijos, kad svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais. Ne kartą pažymėta ir tai, kad pagal

Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu (1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai). Jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti asmens teisės atsiradimo sąlygų, riboti teisės apimtį (2007 m. gegužės 5 d. nutarimas).

1.8.4.6. Poįstatyminiai teisės aktai

Poįstatyminiai teisės aktai; Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Kitaip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu.

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas. Jame negali būti teisės normų, konkuruojančių su įstatymo normomis.

Vyriausybės nutarimas turi atitikti įstatymo normas

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai Vyriausybės nutarimas, kuriame yra įstatymui prieštaraujančių teisės normų, priimtas anksčiau negu įstatymas, toks Vyriausybės nutarimas turi būti suderintas su vėliau priimto įstatymo normomis arba pripažintas netekusiu galios.

Respublikos Prezidento aktai yra poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Respublikos Prezidento leidžiami teisės aktai yra poįstatyminiai teisės aktai, todėl jie, kaip ir visi kiti poįstatyminiai teisės aktai, negali prieštarauti Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams.

Seimo nutarimai dėl įstatymų įgyvendinimo yra poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Seimas turi įgaliojimus leisti ir nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, numatytus Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkte. Šiuose nutarimuose gali būti formuluojami pavedimai kitoms valstybės institucijoms imtis teisinių ir (arba) organizacinių veiksmų, kurie užtikrintų įstatymų įgyvendinimą. Tačiau pabrėžtina, kad Seimo nutarimai dėl įstatymų įgyvendinimo yra poįstatyminiai aktai; jais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuuoju įstatyme. Priešingu atveju jie neatitiktų konstitucinės Seimo nutarimų dėl įstatymų įgyvendinimo, kaip poįstatyminių teisės aktų, sampratos.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. kovo 5 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. vasario 7 d. nutarimuose) yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams,

konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Kartu pažymėtina, kad tam tikrais – Konstitucijoje tiesiogiai numatytais – atvejais, jeigu atitinkami santykiai nėra sureguliuoti įstatymais (detalizuojančiais ir sukonkretinančiais konstitucinį teisinį reguliavimą), poįstatyminiai teisės aktai, kuriais institucijos įgyvendina savo konkrečius įgaliojimus, *expressis verbis* nustatytus ir aiškiai apibrėžtus Konstitucijoje, turi būti leidžiami tiesiogiai remiantis Konstitucija.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytu įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2009 m. birželio 22 d., 2013 m. lapkričio 6 d., 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimai). Poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimai). <...>

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat konstatuota, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 2004 m. kovo 5 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai).